

Vaarallinen rakkaus

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus lähisuhdesurman ennusmerkeistä ja niiden huomioimisesta viranomaistyössä ja lainsäädännössä

Reetta Kyllönen, Y26008295
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö, YTM
Lapin yliopisto
Kevät 2024

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Vaarallinen rakkaus – Kuvaileva kirjallisuuskatsaus lähisuhdesurman ennusmerkeistä ja niiden huomioimisesta viranomaistyössä ja lainsäädännössä

Tekijä: Reetta Kyllönen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ x Sivulaudaturtyö ___ Lisensiaatintyö ___

Sivumäärä: 73

Vuosi: Kevät 2024

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastelen lähisuhdesurmien ennusmerkkejä sekä niiden huomioimista lainsäädännössä ja viranomaistyössä. Tutkimukseni käsittelee myös lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyn ja uhrien suojelemisen näkökulmaa. Tutkimukseni on suunnattu kaikille lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisyn parissa työskenteleville ja siitä kiinnostuneille.

Tutkimus on kuvailevana kirjallisuuskatsauksena toteutettu laadullinen tutkimus systemaattisen kirjallisuuskatsauksen piirtein. Tutkimuksessa on hyödynnetty eksplisiittistä aineistonvalintaa ja induktiivista sisällönanalyysiä. Tutkimuksessa käytettävä lähdeaineisto on laaja ja monipuolinen, ja se on jaettu pääasialliseen aineistoon ja muuhun aineistoon. Pääasiallinen aineisto koostuu luotettaviksi arvioituista tutkimuksista, kun muussa aineistossa on myös tutkimusten ulkopuolista materiaalia.

Tutkimuksessa todetaan lähisuhdesurman ennusmerkkien olevan moniulotteisia ja vaikeasti tunnistettavia. Lähisuhdesurman ennusmerkit liittyvät perheessä esiintyneeseen väkivaltaan ja kaltoinkohteluun, tekijän mielenterveysongelmiin, parisuhteen päättymiseen ja konfliktien kasaantumiseen. Akuutteja ennusmerkkejä voivat olla esimerkiksi lähisuhdeväkivalta ja sen vakavoituminen, ero, muutokset lasten huoltajuusasioissa sekä määrätty lähestymiskielto. Pitkäaikaisia ennusmerkkejä ovat muun muassa pitkäaikainen väkivalta ja kaltoinkohtelu, parisuhdeongelmat, eroaikeet, mielenterveysongelmat ja taloudelliset vaikeudet. Lähisuhdesurmat ovat sukupuolittunut ilmiö, sillä naisten kuolleisuus lähisuhdesurmien uhrina on miehiä yleisempää. Sukupuolella voi olla merkitystä myös surmateon taustatekijöihin, luonteeseen sekä uhrien määrään ja ikään liittyen.

Tutkimus osoittaa ennusmerkkien huomioimisen viranomaistyössä ja lainsäädännössä olevan riittämätöntä. Tämä voi johtua ennusmerkkien vaikeasta tunnistamisesta sekä moniulotteisesta ja dynaamisesta luonteesta. Eri lait ja säädökset velvoittavat ihmisen oikeudesta elämään ja koskemattomuuteen sekä määrittävät keinoja ja rangaistusehtoja niiden turvaamiseksi. Viranomaisilla on velvollisuus ilmaista huolensa, ottaa väkivalta, kaltoinkohtelu ja muut lähisuhdesurman ennusmerkit puheeksi sekä tarjota uhrille ja tekijälle tukea. Lähisuhdesurmia on tutkittu vähän aiheen sensitiivisyyden vuoksi eikä niiden taustatekijöistä tiedetä paljoa. Jatkotutkimukselle on tarvetta muun muassa pitkäaikaisten taustatekijöiden, tekijän sukupuolen sekä tekijän ja uhrin etnisyyden merkitysten saralla.

Avainsanat: lähisuhdesurmat, perhesurmat, lähisuhdeväkivalta, ennusmerkit, kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi x

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	VÄKIVALTA.....	5
2.1	Väkivallan muodot.....	5
2.2	Lähisuhdeväkivalta.....	10
2.3	Eron jälkeinen vaino.....	13
2.4	Lähisuhdesurmat.....	17
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	22
3.1	Tilastoja ja aiempaa tutkimusta.....	22
3.2	Tutkimustehtävä ja metodologiset valinnat.....	24
3.3	Tutkimusaineisto ja analyysi.....	28
3.4	Tutkimusetiikka, tutkijan positio ja luotettavuus.....	34
4	LÄHISUHDESURMAN ENNUSMERKIT JA NIIDEN HUOMIOIMINEN.....	37
4.1	Väkivalta suhteen aikana ja väkivalta perheessä.....	37
4.2	Tekijän mielenterveysongelmat.....	41
4.3	Parisuhteen päättyminen.....	44
4.4	Konfliktien kasaantuminen.....	50
5	YHTEENVETO.....	56
	Lähteet.....	64

KUVIOLUETTELO

KUVIO 1.	Väkivallan moniulotteisuus yhteiskunnan ilmiönä	9
KUVIO 2.	Pääasiallisten lähteiden valinnan kriteerit	29
KUVIO 3.	Pääasiallisten lähteiden seulontaprosessi	30
KUVIO 4.	Pääasialliset lähteet	31
KUVIO 5.	Teoreettinen malli lähisuhdesurmasta ja itsemurhasta	54
KUVIO 6.	Väkivallan ennusmerkit	57

1 Johdanto

Lähisuhdesurma on lähisuhdeväkivallan lopullisin ja julmin ulottuvuus. Kun lähisuhdesurma tapahtuu ja saavuttaa ihmisten tietoisuuden, alkaa lähes poikkeuksetta keskustelut siitä, miten merkkejä surmateosta ei ollut, miksi surma tapahtui ja mitä olisi voitu tehdä toisin uhrien pelastamiseksi. Lähisuhdesurma on ilmiönä traaginen ja melko harvinainen, mutta median myötä se on tullut lähemmäksi ihmisiä sekä heidän arkeaan.

Lähisuhdesurmien tutkimuksessa keskitytään usein surmaan liittyvien trendien ja tapaus-ten kautta osoittamaan viranomaistoiminnan ja palvelujärjestelmän kehittämiskohteita (Haines-Delmont 2022; Koskela & Houtsonen 2022, 75). Tämän lisäksi tutkimusta olisi hyvä hyödyntää surmien taustoihin ja siellä vaikuttaviin erilaisiin tekijöihin ja niiden analyysiin. Tutkimuksessani tarkastellen lähisuhdesurmaan johtaneita ennusmerkkejä uhrin, tekijän sekä perheen ja yhteiskunnan konteksteissa. Lähisuhdesurma uhriuttaa usein vä-
littömien uhriensa lisäksi lukuisia muita ihmisiä, minkä vuoksi se on varteenotettava riski ihmisten hyvinvoinnille. Lähisuhdesurmassa vahingoitetaan uhrien lisäksi surmatekoon liittyvien ihmisten ystäviä, tuttavien ja sukulaisia. Lähisuhdesurma on käsittämätön tapahtuma, joka myös laajemman yhteisön ja yhteiskunnan keskuudessa koetaan sokkina (Liem ym. 2009, 100). Lähisuhdesurma koskettaa uhrien koulu-, työ- ja harrastusyhteisöjä sekä naapurustoa ja koko asuinkuntaa. Myös perheen kanssa työskennellyt terveydenhuolto- ja sosiaalihuoltohenkilökunta kuuluvat lähisuhdesurman vaikutuksen kokonaisuuteen. Laajimmillaan lähisuhdesurma koskettaa kokonaisia ammattiryhmiä, kuten poliisia ja sosiaaliviranomaisia sekä päättäjiä ja koko yhteiskuntaa. Lähisuhdesurmien tutkimisessa on tärkeää saada kattavaa ja järjestelmällistä tietoa pitkältä ajalta erottamalla lähisuhdesurmat muista henkirikoksista. (Piispa ym- 2012a, 30.)

Tutkimukseni tavoitteena on vastata kysymykseen: Millaisia lähisuhdesurman ennusmerkit ovat ja miten ne otetaan huomioon viranomaistyössä ja lainsäädännössä? Tutkimukseni kysymyksenasettelu ja tarkasteltava tutkimusaihe yhdistävät lähisuhdeväkivallan ja kaltoinkohtelun teemoja surman kontekstissa. Suomessa lähisuhdeväkivaltaa on tutkittu paljon, mutta lähisuhdesurmaan liittyvät tutkimukset ovat harvinaisia. Lähisuhdesurmia kohdataan kuitenkin sosiaalityössä usein eri tavoin. Sosiaalityön kautta voidaan hakea apua surman vuoksi tai siksi, että joku lähipiiristä on menehtynyt lähisuhdesurmassa. Lähisuhdesurma voidaan kohdata sosiaalityössä myös sen ennaltaehkäisemiseksi, joka edellyttää surmateon ennusmerkkien huomioimista.

Ennen ensimmäistä pro gradu -seminaaria esittelin tutkimusaiheeni pro gradu -ohjaajaleni, joka totesi *vaarallisen rakkauden* teeman olevan tutkimusaiheena mielenkiintoinen. Hänen tutkimusaiheelleni antama termi jäi mieleeni, koska se kuvaa mielestäni hyvin lähisuhdesurmien traagisuutta. Käsite *vaarallinen rakkaus* auttaa hahmottamaan ja lisäämään ymmärrystä perheenjäsenten erityisluontoisesta, rakkaudellisesta ja jossain määrin riippuvaisesta suhteesta. Kaikesta kauneudesta ja merkityksellisyydestään huolimatta suhde on toiselle tai molemmille osapuolille vaarallinen ja päättyy lähisuhdeväkivallan ääri-ilmiönä surmaan. Tutkimuksessani olennaista ei ole se, onko tai asuuko perhe tai pariskunta teon aikana ajankohtaisesti yhdessä, vaan se, että tekijän ja uhrin välillä on tai on ollut erityislaatuista rakkautta ja välittämistä, joka on johtanut uhrin kuolemaan. *Ennusmerkki* -käsitteellä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kaikkia niitä tunnistettuja ja tunnistettavissa olevia riskejä ja tekijöitä, joilla on voinut olla vaikutusta surmatekoon. Ennusmerkkien avulla voidaan tunnistaa piirteitä, joiden poistamisella, hoitamisella tai käsittelemisellä voidaan mahdollisesti ennaltaehkäistä surmateko. Ennusmerkki voi liittyä myös tekijän motiiveihin tai teon käynnistämiin impulsseihin tai ne voivat olla esimerkiksi uhriin, tekijään tai perheeseen liittyviä psykososiaalisia tai sosiodemografisia taustatekijöitä.

Käytän tutkimuksessani käsitettä *lähisuhdesurma*, joka käsittää sisäänsä teot, jossa vanhempi yrittää surmata tai surmaa yhden tai useamman alaikäisen lapsensa tai jonkun muun lapsen, johon hänellä on vanhemmuutta vastaava suhde. Tällöin surmateon kohteena voivat olla tekijän omien lasten lisäksi myös esimerkiksi puolison lapsi tai lapset. Käsite sisältää myös nykyisen tai entisen puolison surman, mutta sen ulkopuolelle tässä tekstissä jäävät lapsen vanhempaansa tai isovanhempaansa kohdistamat surmat sekä sisarusten väliset surmateot. Lähisuhdesurma ei tässä tekstissä käsitä myöskään isovanhempien lapsenlapsiinsa kohdistamia surmia tai enojen, setien tai muiden sukulaisten välisiä surmia. Tarkoitukseni ei ole luoda perheen sisäisestä lähisuhdeväkivallasta tai lähisuhdesurmista yksinkertaista kuvaa, vaan tarkoitukseni on lisätä ymmärrystä lähisuhdesurman moniulotteisista ja -luonteisista, mutta ainakin jossain määrin yleistettävistä ennusmerkeistä.

Suomessa lähisuhdesurmista on ministeriötasolla huolestuttu, ja vuonna 2012 sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä on muodostanut surmien taustoja selvittävän toimielimen. Lähisuhdesurmia on tärkeää tutkia, jotta niistä ja niiden taustoista saadaan täsmällinen ja syvälinen kuva. (Piispa ym. 2012a, 7, 30.) Suurimmalla osalla lähisuhdesurman tekijöistä on ollut tekoa edeltävästi kontakti mielenterveys-, sosiaali- tai terveystalouteihin.

Tästä huolimatta teon ennusmerkkejä ei riittävässä määrin huomioida. Lähisuhdesurmien ehkäisytyö perustuu sosiodemografisten ja psykososiaalisten ennusmerkkien perusteella tehtyyn riskinarviointiin, mutta vain pieni osa tunnistettuja riskivanhempia syyllistyy lopulta surmatekoon. Osa tekijöistä jää myös riskienarvioinnissa tehdyn tunnistamisen ulkopuolelle. (Mäkikömsi & Aho 2018, 120.)

Tutkielmani kannalta ei ole olennaista, montako uhria surmateossa on, minkä ikäisiä uhrin ovat tai mitä sukupuolta surmaaja tai uhrin ovat. Olen kuitenkin huomionut sukupuolen, mikäli se on näyttäytynyt tutkimuksissa jollain tapaa olennaisena vaikuttamalla esimerkiksi surmateon luonteeseen tai yleisyyteen. Tutkimuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan vähätellä sukupuolittunutta väkivaltaa. On tärkeää tiedostaa, että lähisuhdesurmat ovat sukupuolittunut ilmiö (Haines-Delmont ym. 2022, 2818; Nikupeteri ym. 2017, 291; Nopari & Nietola 2017, 178; Tilastokeskus 2022) ja että Suomessa toiseksi yleisin henkirikoksen uhrityyppi (17 prosenttia) on parisuhdekumppaninsa surmaama nainen. Vuosien 2012–2022 välillä Suomessa parisuhteessa surmattiin kaikkiaan 149 naista, kun vastaava luku miehissä oli 50 (Koskela & Houtsonen 2022, 61). Naisten suurelle kuolleisuudelle lähisuhdesurman uhrina on luotu käsite *femicide* (Russel 1992), joka voi kuvata myös yleisesti naisen tai tytön surmaamista sukupuolensa vuoksi (Koskela & Houtsonen 2022, 62).

Tutkimukseeni liittyy aiheen luonteen vuoksi myös lainsäädännöllinen näkökulma, jolloin tutkimuksessani nousee esiin myös lainsäädännön uhreille tarjoama turva lähisuhdeväkivallan kontekstissa. Ihmisen oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen perustuu Suomen perustuslakiin (11.6.1999/731, 7 §), joka toteaa yksiselitteisesti, että jokaisella on oikeus rauhaan ja elämään sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, vapauteen ja turvallisuuteen. Siinä todetaan lisäksi, ettei ketään saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti esimerkiksi kiduttamalla tai aiheuttamalla toisen kuoleman. Sosiaalityöntekijän eettisissä periaatteissa (Talentia ry 2017) sekä sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301, 3 §) on määriteltä sosiaalityöntekijän tehtävänä olevan lapsen ja perheen turvallisuuden, sosiaalisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja osallisuuden ylläpitäminen sekä parantaminen. Sosiaalityöntekijänä minulla on motiivi tutkia perheenjäsenen surmaan johtanutta lähisuhdeväkivaltaa ja lähisuhdesurmia, jotta niitä sekä niiden riskitekijöitä huomioidaan jatkossa paremmin. Sosiaalityöntekijän tehtävä elämän suojelemisesta ei toteudu, mikäli lähisuhdesurmien ennusmerkkejä ei oteta huomioon.

Yhteiskuntamme haluaa ehkäistä naisen ja muun perheenjäsenen surmaan johtavaa lähisuhdeväkivaltaa erilaisin keinoin, joista yksi on uusien lakien säätäminen ja niiden

kehittäminen. Lähisuhdeväkivallan uhrien henkilökohtaiseen vapauteen, turvallisuuteen ja koskemattomuuteen liittyviin oikeushyviin on kohdistunut loukkaus, ja väkivallan seurauksena henkensä menettäneet ovat menettäneet oikeutensa elämään. Heidän itsemääräämisoikeuttaan ja ihmisarvoaan on loukattu merkittävästi. Tämän lähtökohdan myötä tutkimukseni liittyy myös sosiaalityön *right-based*-lähestymistapaan, joka perustuu ihmisoikeuden tärkeyteen sosiaalityön käytännöissä (Ife, 2012, 1: ks. myös Niiranen & Veikanmaa 2016, 3). Sosiaalityön näkökulmasta aiheeni on tärkeä myös siksi, että paikallisista ja kulttuurisista käytännötyön toteuttamisen eroista huolimatta sosiaalityön perusperiaate ihmisarvojen ja ihmisoikeuksien puolustajana ja toteuttajana on sama kaikkialla maailmassa (IFSW 2014).

Tutkimukseni etenee johdannon kautta tekstin kannalta olennaisten käsitteiden määrittelyyn. Kappaleessa kaksi olen avannut erikseen väkivallan, lähisuhdeväkivallan, eron jälkeisen vainon ja lähisuhdesurman käsitteet, koska ne ovat tutkimuksessa usein esiintyviä käsitteitä. Jokaisen käsitteen ymmärtäminen erillisinä kokonaisuuksina on tärkeää, sillä vaikka ne ovat luonteeltaan päällekkäisiä, on jokaisessa kyse omasta väkivallan ulottuvuudesta. Tekstissä mainittujen väkivallan ulottuvuuksien erottaminen sekä niiden ja lähisuhdesurmien välisten yhteyksien ymmärtäminen on kattavan kokonaiskuvan saamisen sekä riittävän ennaltaehkäisytyön kannalta merkittävää.

Kappaleessa kolme esittelen lähisuhdesurmista tehtyjä aiempia tutkimuksia ja tilastoja, määritän tutkimustehtävän, kuvaan tutkimuksen metodologisia valintoja, aineiston keruuta ja aineiston analyysiä sekä pohdin lähisuhdesurmien tutkintaan liittyviä eettisiä kysymyksiä. Lähisuhdesurma on tutkimusaiheena hyvin sensitiivinen, minkä vuoksi pidän tutkimuksen eettisyyden toteutumiseen ja tutkijan positioon liittyvää pohdintaa tärkeänä. Kappaleessa neljä esittelen tutkimustulokseni käsittelemällä lähisuhdesurmien ennusmerkkejä sekä niiden huomioimista viranomaistyössä ja lainsäädännössä. Päädyin käsittelemään ennusmerkkejä ja niiden huomioimista samassa tutkimuskysymyksessä ja samoissa kappalekokonaisuuksissa, koska ne liittyvät olennaisesti toisiinsa, eikä käsitteiden erotteleminen erillisiksi kokonaisuuksiksi olisi korostanut riittävästi niiden luonteeltaan riippuvaista vuorovaikutusta: Ilman ennusmerkkien nimeämistä niitä ei voida myöskään ottaa työssä ja lainsäädännössä huomioon. Kappaleessa viisi kerron havainnoistani yhteenvedossa, johon olen myös tiivistänyt tutkimukseni kannalta olennaiset asiat, reflektoinut tuloksia sekä pohtinut jatkotutkimusten tarvetta.

2 Väki­valta

2.1 Väki­vallan muo­dot

Jeff Hearnin (1988, 16) mukaan väki­vallan määrittelyyn ja tunnistamiseen liittyy tiettyjä keskeisiä elementtejä. Hearnin mukaan väki­valta on kokonaisuudessaan tai se sisältää vallan ja voiman käyttöä tarkoituksenaan tuottaa sen kohteelle vahinkoa fyysisesti tai muulla tavoin. Väki­vallassa uhri kokee väki­valtateot loukkaavina ja vahingollisina. Väki­valta voi siis olla muutakin kuin fyysistä pakkoa tai väki­valtaa, sillä olennaista on käsitellä väki­valta toista ihmistä ja hänen olemistaan rajoittavana, epädemokraattisena ja epäoikeudenmukaisena toiminnan ja rakenteiden kokonaisuutena. Väki­valta on kansanterveydellinen ja yhteiskunnallinen ongelma, jossa uhriin kohdistetaan tai uhataan kohdistaa fyysistä valtaa ja voimankäyttöä. Väki­valta voi kohdistua yksittäiseen ihmiseen, laajempaan yhteisöön tai kokonaisu­in ihmisryhmiin. Se voi olla järjestelmällistä ja toistuvaa tai koostua yksittäisistä teoista. (Hearn 1988, 16; Noppari & Nietola 2017, 173.) Väki­valta voi kohdistua myös sen tekijään itseensä, jolloin puhutaan itsensä satuttamisesta, itsetuhoisuudesta ja itsetuhoisesta käyttäytymisestä.

Väki­vallan määrittely riippuu monesta eri asiasta, kuten esimerkiksi ympäristöstä ja tapahtumapaikasta. Ympäristöllä on väki­valtakäsitteen määrittelyssä merkittävä vaikutus, koska tapahtumapaikan mukaan voidaan puhua esimerkiksi katuväki­vallasta, kouluväki­vallasta tai kotiväki­vallasta. Lähisuhde- ja perheväki­vallan käsitteitä on käytetty yhä enenevässä määrin kotiväki­vallan käsitteen ohessa, sillä termillä ei olla haluttu korostaa liikaa kotia ainoana lähisuhdeväki­vallan tapahtumapaikkana. Kotiväki­vallan käsite kadottaa keskeisen näkökulman siitä, että olennaista ei ole väki­vallan tapahtuminen nimenomaan kotona, vaan merkittävää on väki­vallan tekijä, joka on uhrille läheinen ja rakas. Kotiväki­vallan lisäksi perheväki­vallan käsite on saanut jossain määrin kritiikkiä sen jättäessä väki­vallan toimijan määrittelynsä ulkopuolelle. Kritiikki korostaa sitä, ettei perhe varsinaisesti sellaisenaan syyllisty väki­valtaan, vaan väki­vallan tekijänä ovat perheen yksilölliset ihmiset. Väki­valtaisena perheessä voi siis olla perheen vanhempi, puoliso, ex-puoliso tai lapsi. (Paavilainen & Pösö 2003, 17–19.)

Yleisimpiä väki­vallan muotoja ovat fyysinen, psyykkinen ja seksuaalinen väki­valta, joilla kaikilla on aktiivinen ja passiivinen ulottuvuutensa. Fyysisessä väki­vallassa tekijä toimii tavoilla, jotka aiheuttavat kipua ja pysyviä tai tilapäisiä vammoja sekä toiminnan ja

toimijuuden vaikeuksia. Aktiivisen fyysisen väkivallan muotoja ovat tekijän tekemät teot, kuten esimerkiksi kiinni tarttuminen, puristaminen, pureminen, läpsiminen, lyöminen, hakkaaminen, esineellä heittäminen, esineellä lyöminen, hiuksista repiminen, puukottaminen, kuristaminen ja ampuminen. Suomessa myös ihmisen sukupuolielinten rituaalista silpomista voidaan pitää törkeänä pahoinpitelynä ja seksuaalisena väkivaltana. Passiivisena fyysinen väkivalta näyttäytyy erilaisena tekemättä jättämisenä, kuten lapsen tai vanhuksen hoidon laiminlyömisinä. (Radford 2001, 71; Taskinen 2003, 19–21.) Fyysisen väkivallan seurauksena uhriin voi jäädä näkyviä jälkiä, kuten naarmuja, mustelmia, palovammoja tai haavoja, mikä saattaa tehdä siitä muihin väkivallan muotoihin verraten helpommin tunnistettavan. Fyysinen väkivalta on lähisuhdesurmien kannalta olennaista, koska lähisuhdesurma on fyysisen väkivallan äärimuoto.

Psyykkisellä väkivallalla tarkoitetaan psykologisia uhkatekijöitä, jotka vaarantavat uhrin henkisen hyvinvoinnin ja kehityksen. Psyykkisellä väkivallalla vahingoitetaan ihmisen mielellistä puolta, erityisesti uhrin minäkuvaa ja itseluottamusta. Aktiivisena psyykkinen väkivalta voi olla esimerkiksi uhrin halventamista, kontrollointia, naurunalaiseksi tekemistä, vainoa, nimittelyä, nöyryyttämistä, vähättelemistä ja eristämistä. Myös erilaisella väkivallalla, kuten hakkaamisella, seksuaalisella väkivallalla tai tappamisella uhkaileminen on psyykkistä väkivaltaa. (Radford 2001, 71.) Passiivisena psyykkinen väkivalta on psyykkistä laiminlyöntiä, kuten esimerkiksi mitätöintiä ja uhrin huomiotta jättämistä (Taskinen 2003, 21). Psyykkinen väkivalta on aina osa fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa, mutta sitä voidaan käyttää myös ainoana väkivallan muotona (Oranen 2004, 129–130; Paavilainen & Pösö, 14). Lähisuhdesurmassa psyykkisen väkivallan rooli korostuu, sillä perheessä on usein esiintynyt psyykkistä väkivaltaa ennen surmatekoa (Karlsson 2021, 95; Putkonen ym. 2011, 326; Robinson 2004, 25; Sachmann & Harris Johnson 2014, 132).

Suomen rikoslainsäädännön (8.7.2022/723) 20 luvun 5 § määrää, että ihminen, ”*Joka asemaansa hyväksikäyttäen saa osallistumaan sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon*” on tuomittava rangaistukseen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Rikoslaisissa (8.7.2022/723, 12 §) niin sanotuksi suojaikärajaksi asetetaan 16-vuotta, jolloin laki kieltää nuorempien lasten kanssa tapahtuvat, lapsen kehitystä vahingoittavat seksuaaliset teot. Mikäli (aikuinen) tekijä ja lapsi asuvat samassa taloudessa tai on lapsen vanhempaan rinnastettavissa tai muutoin lapseen nähden auktoriteettiasemassa oleva henkilö, on ikäraja 18 vuotta. Rikosoikeudellisesta näkökulmasta seksuaalirikoksessa olennaista on siis se, että tekijä

tekee uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavan teon. Toisin sanoen seksuaalista väkivaltaa voi olla kaikki sellainen toiminta, jonka väkivallan kohde kokee häiritsevänä, loukkaavana tai vahingollisena (Hearn 1998, 16).

Seksuaalisessa väkivallassa olennaista on sukupuoli ja seksuaalinen riisto väkivallan välineenä. Seksuaalinen väkivalta on ihmisen seksuaalista koskemattomuutta loukkaava väkivallan muoto, joka kohdistuu uhrin sukupuolielimiin tai muihin sukupuolisiin tunnusmerkkeihin. Seksuaalisessa väkivallassa yleistä on siihen liittyvä vahva häpeä ja salailu sekä tekijän kaiken ylittävä halu seksuaaliseen mielihyvään ja valtaan. Aktiivinen seksuaalinen väkivalta voi olla esimerkiksi sukupuolielinten koskettelua ja pahoinpitelyä tai pakottamista erilaiseen seksuaaliseen toimintaan, kuten toisen henkilön tai itsensä seksuaaliseen hyväilyyn tai sukupuoliyhdyntään. Aktiivinen seksuaaliväkivalta voi olla myös näiden asioiden yrittämistä tai insestiä eli lähisukulaisten välillä tapahtuvaa sukupuoliyhdyntä. Tekoon voi liittyä myös muuta fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkaamista. (Oranen 2004, 129; Paavilainen & Pösö, 2003, 14–15.) Passiivista seksuaalista väkivaltaa voi olla esimerkiksi uhrin johdattaminen ikää ja kehitystasoa vastaamattomaan seksuaalikäyttämiseen ja altistaminen seksuaalisille ärsykkeille (mt., 2003, 14–15). Perheen sisäisissä seksuaaliteoissa häpeän ja vaikenemisen merkitykset kasvavat. Erityisesti lapsen kohdistuneet seksuaalirikokset koetaan vastenmielisinä ja ne herättävät paljon negatiivisia tunteita. Lähisuhdesurmaan seksuaalinen väkivalta voi johtaa esimerkiksi tilanteessa, jossa tekijä piilottelee tekemäänsä seksuaalirikosta tappamalla uhrin. (Dawson 2015, 168.)

Edellä mainittujen väkivallan muotojen lisäksi väkivalta voi olla esimerkiksi taloudellista, kemiallista ja henkistä. Taloudellinen väkivalta on yleensä aikuisten välistä väkivaltaa, jossa uhri on taloudellisesti riippuvainen väkivallan tekijästä. Alaikäisen lapsen raha- ja talousasiat ovat aikuisen vastuulla, joten lapsi taloudellisen väkivallan uhrina on harvinaista. Henkinen väkivalta liittyy uhrin hengellisyyteen ja uskonnollisuuteen ja voi olla esimerkiksi niin sanottua kunniaväkivaltaa tai sukupuolielinten silpomista uskonnon perusteella. Kemialliseen väkivaltaan liittyy lääkkeiden tai päihteiden antamista väärinkäyttötarkoituksessa tai uhrin tarpeellisten lääkkeiden antamatta jättämistä. (Paavilainen & Pösö, 2003, 14–15; Taskinen 2003, 21.) Taloudellisen tilanteen heikkeneminen ja raha voivat toimia lähisuhdesurmaan johtavana impulssina (Koskela & Houtsonen 2022, 66; Putkonen ym. 2011, 325–326; Yardley 2013, 19–20). Henkinen väkivalta voi johtaa kunniamurhaan, jossa murha ”oikeutetaan” perheen kunnian ylläpitämällä ja palauttamisella (Koskela & Houtsonen 2022, 65). Kemiallinen väkivalta voi olla lähisuhdesurman

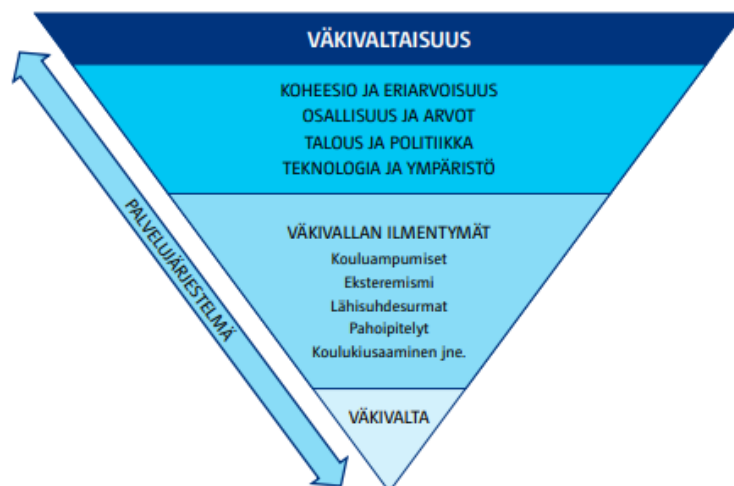
tekotapa, mikäli tekijä esimerkiksi myrkyttää tai huumaa uhrinsa tai jättää murhatarkoituksessa uhrin henkiin jäämisen kannalta olennaiset lääkkeet hänelle antamatta.

Väkivalta on usein moniulotteista, jolloin eri väkivallan muodot esiintyvät yleensä yhdessä ja ikään kuin toistensa suhteen päällekkäisinä (Paavilainen & Pösö, 2003, 14–15; Taskinen 2003, 21). Väkivallan muodot eivät siis missään tapauksessa ole toisiaan pois sulkevia, vaan esimerkiksi taloudellista, psyykkistä ja fyysistä väkivaltaa voi esiintyä perheessä yhtä aikaa. Toisaalta esimerkiksi seksuaalisen väkivallan voidaan ajatella olevan yksi fyysisen väkivallan muoto, sillä se täyttää myös fyysisen väkivallan kriteeristöä ja voi esimerkiksi jättää uhriin haavoja tai muita vammoja.

Usein fyysisen väkivallan lisäksi perheessä voi olla myös seksuaalista, henkistä ja taloudellista väkivaltaa. Lähisuhdesurma voi tapahtua myös perheessä, jossa on ollut esimerkiksi pelkästään henkistä väkivaltaa ilman fyysisen väkivallan ulottuvuutta. Perhe, kumppani sekä lähipiiri voivat tottua elämään perheen sisäisen väkivallan kanssa. Parisuhteessa suhteen dynamiikka voi vääristyä, jolloin normaalin ja epänormaalin erottaminen on vaikeaa, eikä uhri välttämättä tunnista tai halua tunnistaa kokemaansa väkivaltaa. (Ellilä ym. 2020, 51; Haines-Delmont ym. 2022, 2819.) Tekijä on myös itse voinut kokea fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa lapsuudessaan tai olla nykyisessä suhteessaan väkivallan uhri (Dawson 2015, 164; Eriksson ym. 2016; Remahl 2015, 38; Rouchy ym. 2020, 5; Sidebotham & Retzer 2019, 147).

Eeva Paavilaisen ja Tarja Pösön (2003, 13) mukaan väkivalta tunnistetaan yleensä tekemisenä ja jonkun käyttäytymisenä väkivaltaisesti jotain toista tai itseään kohtaan. He alleviivaavat väkivallan olevan yhtäläillä myös sen kohteena olemista. Henkilöä, johon väkivalta kohdistuu, puhutellaan yleensä uhrina, jolloin hänen tunteensa ja kokemuksensa väkivallan kokijana korostuvat. Uhrin erottaminen tekijästä on väkivallasta puhuttaessa tärkeää molempien oikeanlaisen avun ja tuen tarjoamiseksi ja saamiseksi. Pösö (2009, 153–154) toteaa väkivallan tunnistamisessa ja sosiaalisten ongelmien sekä niihin kohdistuvien instituutioiden ymmärtämisessä olevan tärkeää tunnistaa myös siihen liittyvä ”valan hurmio”. Tämän tärkeys korostuu myös sosiaalityössä, jonka asiakkaille sosiaaliset ongelmat ovat todellinen osa arkea. Pösön mukaan sosiaalisilla ongelmilla tarkoitetaan yhteisön ja yhteiskunnan ei-toivottuina, harmillisina ja haitallisina pitämiä asiointiloja. Näitä asiointiloja pyritään sosiaalityöllä lieventämään ja poistamaan, mikä aikaansaa sosiaalityön yhteiskunnallisen legitimitetin ja aseman. Tästä syystä yksi sosiaalisten ongelmien ulottuvuus on sanoittaa ja tuoda esiin esimerkiksi se, kuinka paljon väkivalta aiheuttaa harmia yksilölle ja yhteisölle.

Väkivalta voi ilmetä usein eri tavoin, joista yksittäinen ja raaka teko yleensä saa eniten sijaa julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi lähisuhdesurma saa julkisessa keskustelussa tilaa sydämettömänä ja kamalana väkivallan tekona, ja tekoon liittyvä henkilöt nousevat julkiseksi puheenaiheeksi. Kuviossa 1 on esitetty väkivalta yhteiskunnallisena ja monikerroksisena ilmiönä: Yksittäisen tapauksen saama rooli piilottaa taakseen väkivallan moniulotteisuuden, sen monimutkaiset syy- ja seuraussuhteet sekä niiden analyysin. (Koskela & Houtsonen 2022, 76.) Väkivaltatapausten ilmiökokonaisuuden tarkempi analyysi edesauttaa palvelujärjestelmän ja ammattilaisten tehokkaampaa uhrien tunnistamista ja väkivallan ehkäisyä. Kun väkivaltaa lähestytään niin, että yksittäiset väkivallanteot käsitetään osana monikerroksista kokonaisuutta, voidaan palvelujärjestelmän vaikutukset ulottaa väkivallan jokaiselle erilliselle tasolle (mt., 76).

KUVIO 1. Väkivallan moniulotteisuus yhteiskunnan ilmiönä (Koskela & Houtsonen 2022).

Väkivallan puheeksi ottaminen ja sen kanssa työskentely vaativat työntekijän rohkeutta ja valmiutta ottaa vaikeita asioita puheeksi. Väkivallan kanssa työskennellessä oikeanlaisen asenteen ja osaamisen merkitykset kasvavat. Työntekijän, jolla on vähän kokemusta väkivaltatyöskentelystä, voi olla vaikeaa ottaa asioita puheeksi tai tarjota apua henkilölle, joka kertoo väkivaltakokemuksistaan. Kokematon työntekijä voi olla epävarma eikä hänellä ole keinoja asiakkaan auttamiseksi tai tietoa siitä, millaisen tuen piiriin asiakas tulisi ohjata. Toisaalta asiakas saattaa vältellä työntekijöitä, joiden tietää ottavan hankalia asioita puheeksi, jolloin väkivalta ei välttämättä nouse esiin. Myös työntekijät voivat vältellä keskinäistä yhteistyötä väkivaltatyöskentelyssä aktiivisen ja siitä puhuvan työntekijän kanssa. Väkivallan tekijöiden ja uhrien kanssa työskennellessä työntekijän sitoutuminen,

riittävä tieto ja koulutus nousevat tärkeiksi asioiksi. (Nietola 2011, 81–82.) Suomessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Barnahus-hanke (2023) kouluttaa vuosittain osan sosiaalityöntekijöistä väkivallan erityisosaajiksi. Ajatuksena on, että koulutetut sosiaalityöntekijät jakavat saamaansa tietoa eteenpäin omilla työpaikoillaan.

2.2 Lähisuhdeväkivalta

Suomessa vuonna 2021 viranomaisille tietoon tulleita lähisuhdeväkivaltatapauksia koskevat tilastot kertovat lähisuhdeväkivallan uhreja olleen kyseisenä vuonna 10 900. Vaikka uhrien kokonaismäärä on 1,6 prosenttia ja aikuisuhrien määrä 3,8 prosenttia edellisvuotta pienempi, lisääntyivät vanhempien lapsiinsa kohdistamaan väkivaltaan liittyvät ilmoitukset 6,9 prosenttia vuodesta 2020. (Rikos- ja pakkokeinotilasto 2021.) Vuonna 2022 joka kuudes mies (18 prosenttia) ja joka kolmas nainen (32 prosenttia) on elämänsä aikana parisuhteessaan joskus kokenut fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa. Seksuaalista väkivaltaa parisuhteessa jossain vaiheessa elämänsä olivat kokeneet 2 prosenttia miehistä ja 11 prosenttia naisista. 41 prosenttia miehistä ja 49 prosenttia naisista on parisuhteessaan joskus kokenut psyykkistä väkivaltaa. (Tilastokeskus 2022.)

Perheen tai läheissuhteen sisällä tapahtuvaa väkivaltaa voidaan kuvata monella eri käsitteellä, kuten perheväkivallan, parisuhdeväkivallan, sukulaisväkivallan tai lähisuhdeväkivallan käsitteillä. Hearnin (1988, 29) mukaan käsitteitä tulee tarkastella kriittisesti, sillä useat niistä liittyvät ongelman perheeseen, vaikka todellisuudessa kokonaisuuden tarkastelussa on tärkeää ottaa huomioon perheessä elävien olevan tietyllä tapaa toisistaan eroavia yksilöitä, eikä perhe elä kollektiivina. Tällöin perheväkivallassa korostuu väkivallan teko perheessä elävän yksilön toimesta, eikä väkivaltaa kytketä ongelmaksi koko perheen kontekstissa. Minna Piispa (2008, 107) puolestaan kiinnittää huomiota parisuhdeväkivallan tekijään ja uhriin liittyviin yleistyksiin sekä niiden yhteyteen väkivallasta selviytymisessä. Piispan mukaan väkivaltatutkimusten tuottamat, parisuhdeväkivallan ilmiötä yksinkertaistavat sekä väkivallan tekijöistä ja uhreista esitetyt pelkistetyt kuvat ja yleistyset jättävät ulkopuolelle tärkeitä eroja, jotka liittyvät väkivallasta selviytymisen tapoihin. Tällaiset erot voivat Piispan mukaan liittyä esimerkiksi väkivallan luonteeseen, kulttuuriseen kontekstiin, suhteeseen sekä puolisoitten luonteenpiirteisiin.

Lähisuhdeväkivallan käsite liittyy sen osaksi ihmisten vuorovaikutussuhteita. Lähisuhdeita voi perhepiiriin lisäksi olla esimerkiksi koulussa, työpaikalla tai harrastusten parissa. Kuten koti- tai perheväkivalta, myös lähisuhdeväkivalta tapahtuu piilossa ulkopuoliselta ympäristöltä (Paavilainen & Pösö 2003, 17–19). Lähisuhdeväkivalta -käsitteen määrittely mielletään usein moniulotteiseksi ja siten vaikeaksi. Haasteen käsitteen määrittelyyn luo esimerkiksi se, että väkivalta on jokaisen subjektiivinen kokemus. Yleisesti ajatellaan, että väkivaltaa on kaikki se, minkä uhri kokee vahingolliseksi. Lähisuhdeväkivallassa olennaista on, että väkivallan tekijä on joku uhrin läheinen, esimerkiksi nykyinen tai entinen puoliso, oma vanhempi tai läheissuhteelta siihen rinnastettava henkilö tai oma lapsi tai muu läheissuhteelta siihen rinnastettava henkilö. Tekijä voi olla myös joku muu sukulainen tai tuttava. (Korpela-Leppälä 2001, 31; Lindqvist 2005, 121; Ojuri 2006, 17–18.)

Lähisuhdeväkivalta ilmenee tyypillisesti eri väkivallan muotojen yhteen kietoutumisena ja se sisältää usein monia eri väkivallan muotoja. Esimerkiksi fyysisen väkivallan yhteydessä uhriin voi kohdistua myös psyykkistä tai seksuaalista väkivaltaa. Lähisuhdeväkivalta alkaa usein lievempinä väkivaltatekoina, kuten läpsimisenä, tönimisenä, vähättelynä tai nimittelynä ja eskaloituu pikkuhiljaa kovemmaksi fyysiseksi väkivallaksi tekojen muuttuessa ajan saatossa yhä tiheämmiksi ja raaemmiksi. Mitä pidempään lähisuhdeväkivalta jatkuu, sitä normaalimpaa siitä tulee ja lopulta se muodostuu jossain määrin hyväksytyksi osaksi suhdetta. Väkivaltaan tottuminen läheissuhteessa aiheuttaa sen, etteivät alkuun pelottaneet ja hyvin väkivaltaiseksi koetut teot ajan saatossa tunnu enää niin pahoilta. Tekijä saattaa väkivaltatekojen välissä osoittamallaan katumuksella, hellyydellä ja rakkaudella aiheuttaa uhrilleen emotionaalisen riippuvuuden, jolloin uhri pyrkii ymmärtämään tekijää ja jatkaa suhteessa paremman tulevaisuuden uskossa. (Kaittila 2017, 93; Marttala 2011, 41, 43–44; Nyqvist 2001, 16, 74.) Arto Jokisen (2017, 36) sekä Minna Piispan ja Markku Heiskasen (2017, 84) mukaan erityisesti miesten tekemä lähisuhdeväkivalta on yleensä muiden tekemää väkivaltaa jatkuvampaa, raaempaa ja vakavampaa.

Lähisuhdeväkivaltaa pidetään erityisen vahingoittavana, koska lähisuhteet ja väkivallan ympäristö ovat yleisen näkemyksen mukaan turvallisia ja rakkautta sisältäviä kokonaisuuksia. Kotia pidetään perinteisesti ihmisen turvapaikkana, mutta perheessä tapahtuva väkivalta rikkoo tämän näkemyksen. Väkivallan olemassaolo voidaan kieltää, sitä voidaan vähätellä tai se pyritään järjeistämään, jolloin sitä yritetään oikeuttaa ja sille etsitään erilaisia syitä. Myös tilanteen hyväksyminen ja heikko usko sen muuttumiseen voivat vaikeuttaa lähisuhdeväkivallasta puhumista ja siten avun saamista. Ulkopuolisten voi olla haastavaa puuttua lähisuhdeväkivaltaan, koska se ja siihen liittyvät syyt katsotaan

perheen tai parisuhteen yksityisasiaksi. (Husso 2003, 68; Oranen 2004 140; Paavilainen & Pösö 2003, 18; Suontausta-Kyläinpää 2008, 82.) Perheen sisäistä väkivaltaa on pitkään pidetty tabuna, jota on ajan saatossa pyritty palvelujärjestelmissä ja yhteiskunnassa purkamaan, jotta läheisten ja viranomaisten olisi helpompi ottaa se puheeksi ja järjestää apua niin uhrille kuin tekijälle (Pohjola 2009, 76).

Eija Noppari ja Vuokko Nietola (2017, 178) korostavat, että vaikka lähisuhdeväkivalta on sukupuolittunut ilmiö, kokevat myös miehet parisuhteessa vakavaa väkivaltaa. Heidän mukaansa miesuhrien näkymättömyys lähisuhdeväkivallan tilastoissa voi johtua miesten osaamattomuudesta ottaa kokemaansa väkivaltaa puheeksi. Noppari ja Nietola pohtivat myös, että miehillä voi olla haasteita heihin kohdistuvan psyykkisen tai fyysisen väkivallan tunnistamisessa. Pohtimisen arvoista on myös se, missä määrin miehiin kohdistuneen väkivallan vähättely vaikuttaa miesten kokeman lähisuhdeväkivallan ilmoittamatta jättämiseen.

Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen on tärkeää, mutta sen tapahtuminen yksityisyyden verhoissa vaikeuttaa siihen puuttumista. Laissa määritellään uhrin suojelemis- ja turvaamisvelvoitteesta, jossa olennaista on uhrin huomioiminen (Kotanen 2013, 159). Ihmisellä on myös perustuslain turvaama oikeus vapauteen (11.6.1999/731, 7 §) 7 §. Vapauden perusoikeus kattaa myös yksilön koskemattomuuden, turvallisuuden, itsemääräämisoikeuden ja tahdonvapauden. Väkivaltaan liittyy usein häpeää ja uhrin vaikenemista, jolloin uhri tarvitsee rohkaisua ja aikaa avun hakemiseen sekä lopulta sen vastaanottamiseen (mt., 2013, 160). Uhrin auttamista vaikeuttavat tilanteet, joissa uhri ei avun tarjoamisen hetkellä ole valmis ottamaan sitä vastaan tai ei yksinkertaisesti halua apua. Julkisella valalla on toimintavelvollisuus uhrin suojaamiseksi vastoin hänen tahtoaan ja ilman hänen suostumustaan, mutta sitä käytetään vain poikkeuksellisesti haavoittuvaiseksi katsottujen ihmisryhmien – esimerkiksi lasten ja ikääntyneiden – kohdalla (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 7).

Suomi on lukuisten muiden maiden mukana allekirjoittanut ja siten sitoutunut Istanbulin sopimukseen, joka on Euroopan yleissopimus perheväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisestä ja ennaltaehkäisystä. Sopimuksessa edellytetään ja tuetaan lähisuhdeväkivallan kokonaisvaltaista tutkimista ja ennaltaehkäisyä sen allekirjoittaneissa maissa (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022).

Poliisin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa perheen sisäisen väkivallan tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyen on kehitetty ja kehitetään edelleen. Tästä huolimatta

systemaattinen väkivallan tai sen uhkan arvioiminen ei ole riittävää. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on suositellut sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin käytettäväksi väkivallan uusimisriskin arviointiin soveltuvaa MARAK-menetelmää. Menetelmä on Iso-Britanniassa kehitetty, Suomessa vuonna 2010 aloitettu riskienarvioinnin menetelmä, jonka avulla pyritään tavoittamaan lähisuhdeväkivaltaa kokeneet ihmiset sekä erityisesti ne, joiden riski joutua väkivallan kohteeksi uudestaan on suuri. MARAK-menetelmän olennaisena tavoitteena on väkivaltaan puuttuminen ennen kuin se aiheuttaa vakavia vammoja tai johtaa kuolemaan. Menetelmästä erityislaatuinen tekee sen moniammatillisuus ja kyselylomakkeen perusteella tehty tilanteen arviointi. Kyselylomakkeen perusteella suuren riskin asiakkaat ohjataan jatkotyöskentelyyn ja asiakkaalle laaditaan turvasuunnitelma. Asiakas saa myös tukihenkilön. Kyselylomakkeen on itsessään tarkoitus toimia sekä uhria herättävänä interventiona että työntekijän apuvälineenä kysyä oikeita kysymyksiä ja ottaa väkivalta puheeksi. (Piispa ym. 2012a, 19; Piispa ym. 2012b, 8–10, 39, 45).

2.3 Eron jälkeinen vaino

Rikoslain 25 luvun (21.4.1996/578) 7 a §:ssä (13.12.2013/879) vainosta määrätään seuraavaa:

Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, (--) vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Eron jälkeinen vaino on siis Suomen rikoslaissa tunnistettu, kriminalisoitu ja rangaistava teko. Rikoslaissa vainoa ei tosin olla spesifioitu koskemaan nimenomaan eron jälkeisiä tekoja, jolloin se kattaa myös esimerkiksi eri ihmisryhmiin kohdistuneet vainot. Laissa on myös tunnistettu vainon uhrilleen aiheuttama ahdistus ja pelko.

Anna Nikupeterin (2016, 26) vainoa koskevan väitöskirjan mukaan vainolla on kulttuurista, instituutioista, yhteiskunnallisista yhteyksistä ja sosiaalisista käytänteistä riippuen useita eri tulkintoja ja määritelmiä. Eron jälkeen sellainen toiminta ja käyttäytyminen, jota on aiemmin pidetty normaalina ja romanttisena, saattaa muodostua vainoksi. Nikupeteri (mt., 39) alleviivaa *vainon (stalking)* vakavuutta esittelemällä käsitteitä, joita se on

historian saatossa eri tutkijoilta saanut: *intohimorikos* (Liukkonen 1994¹), *pakonomainen häirintä* (Rosenfeld 2000²), *pakonomainen seuraaminen* (Meloy 1996³), *psykologinen raiskaus* (Wilcox 1982⁴) ja *murhanhimoisen pakkomielle* (Beck 1992⁵). Hän itse määrittelee eron jälkeisen vainon eron jälkeiseksi lähisuhdeväkivallaksi, joka ilmenee fyysisenä ja henkisenä väkivaltana, kuten kiinni pitämisenä, lyömisenä, parisuhdeterrorismina, henkisenä piinana, kontrollointina ja uhkailuna.

Eron jälkeinen vaino on tarkoituksenomaista, intensiivistä ja pakottavaa, uhriaan kontrolloivaa toimintaa, jota puoliso kohdistaa parisuhteen päätyttyä entiseen kumppaniinsa. Ilmiönä eron jälkeinen vaino on sukupuolistunut, ja siihen liittyvät teot eivät aina sisällä suoranaista väkivaltaa. Naisen päätös väkivaltaisen parisuhteen päättämisestä ja lopulta siitä lähteminen eivät aina päättävä väkivaltaa, vaan eroon voi liittyä jopa kuolettavan väkivallan uhka. (Nikupeteri ym. 2017, 291.) Naisuhritutkimuksen (Piispa 2006, 59) mukaan puolet parisuhteen aikana väkivaltaa käyttäneistä miehistä jatkaa sen käyttöä edelleen parisuhteen päättämisen jälkeen.

Nikupeteri ja kumppanit (2017) tutkivat lähisuhdesurmia eron jälkeisen vainon sekä väkivaltaisen ja vaarallisen parisuhteen päättämisen uhkaan liittyvässä kontekstissa. Tutkimuksessa hyödynnettiin neljän satunnaisen lähisuhdesurmatapauksen oikeudenkäyntiasiakirjoja ja vainoa kokeneiden naisten haastatteluja. Tutkimuksessa analysoitiin lähisuhdesurmien ja eron yhteisiä piirteitä liittäen ne sukupuolistuneen väkivallan viitekehukseen. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkitun tiedon avulla tukea ammattilaisten kykyä ja varmuutta arvioida perheiden tilanteita, eron uhkaavuutta sekä uhrien suojaamista. Heidän mukaansa vainossa vainon kohteena olevan yritys erota kumppanistaan on monimutkainen ja pitkittynyt prosessi, jossa vainoaja tekee kumppaninsa uuden elämän aloittamisesta erittäin vaikeaa ja jopa mahdotonta. Mark Sachmannin ja Carolyn Mary Harris Johnsonin (2014, 36) mukaan vaino voi aiheuttaa tekijässä tunteita hylätyksi tulemisesta ja yksinäisyydestä, jolloin hänen käytöksensä muuttuu tuhoavaksi.

¹ Liukkonen, Marjo 1994: Miksi Mirja murhattiin? Intohimorikoksen dynamiikkaa. Teoksessa Heinämaa Sara & Näre Sari (toim.): Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Gaudeamus. Helsinki. 121–129.

² Rosenfeld, Barry 2000: Assessment and treatment of obsessional harassment. *Aggression and Violent Behavior* 5(6), 529–549.

³ Meloy, J. Reid 2007: Editorial. Stalking: the state of the science. *Criminal Behavior and Mental Health* 17(1), 1–7.

⁴ Wilcox, B. 1982: Psychological rape. *Glamour* 80 (10), 232–233, 291–296

⁵ Beck, M. 1992: Murderous obsession. *Newsweek* 120 (7), 60–62.

Vaino voi liittyä tekijän kaikkivoipaisuusajatteluun kiinnittyvään kumppanin tai entisen kumppanin kontrollointiin, joka voi näyttäytyä kumppanin vahtimisena, rajaamisena ja liikkeiden tarkkailuna sekä jatkuvina yhteydenottoina ja vainoharhana siitä, että kumppani olisi uskoton (Sacmann & Harris Johnson 2014, 123, 137). Vaino voi kestää vuosia ja vainoajalla voi olla pakonomaista tarvetta saada tietää uhrinsa menemisistä, arjen toiminnoista ja sosiaalisesta verkostosta. Vainoaja voi ottaa uhrinsa yhteyttä kymmeniä kertoja tunnissa, vaikka uhri ei vastaisi yhteenkään yhteydenotoista. Vainoaja on voinut jos suhteen aikana olla pitkään mustasukkainen ja suhteessa olevat riidat ovat voineet sisältää väkivaltaa. Vainoaja on voinut lukea myös uhrinsa henkilökohtaisia viestejä ja uhkailla itsemurhalla. (Nikupeteri ym. 2017, 299.)

Vaino voi näyttäytyä myös uhrin näkökulmasta jossain määrin etäämmälle sijoittuvina tekoina, jolloin uhriin itseensä ei välttämättä suoranaisesti kohdistu esimerkiksi väkivaltaa tai uhkailua. Tekijä voi esimerkiksi hankkia tietoja uhristaan ja verkostoitua hänen sosiaalisiin suhteisiinsa. Tekijä voi myös hankkia muita ihmisiä keräämään tietoja uhristaan tai levittää uhrista perättömiä asioita ja mustamaalata tätä uhrin läheisverkostolle. (Nikupeteri ym. 2017, 299–300.)

Vaino parisuhteen aikana tai sen jälkeen voi edetä lähisuhdesurmaan (Sheehan ym 2015, 271). Nikupeteri ja kumppanit (2017, 291–292) nostavat esiin vuoden 1991 amerikkalais-tutkimuksen⁶, jonka mukaan 85 prosenttiin naisiin kohdistuneista surman yrityksistä sekä 76 prosenttiin naisiin kohdistuneista surmateoista liittyi heihin kohdistunutta vainoa. Surman riski kasvaa, jos tekijä on uhannut naista tai hänen lapsiaan naisen yrittäessä päättää parisuhdetta. Eron jälkeisen vainon yhteys lapsiin kohdistuneisiin lähisuhdesurmiin liittyy usein esimerkiksi koston tai pitkittyneeseen ja vakavoituneeseen eroon sekä kiistoihin lapsen huoltajuusasioissa (Dawson 2015, 171; Eriksson ym. 2016).

Vainon kohde voi yrittää hakea apua vainoamiseen ja tunnistaa vainon hälyttäviä signaaleja paljon ennen muuta lähipiiriä tai ulkopuolisia ihmisiä. Vasta jälkikäteen muut läheiset saattavat liittää tekijän käyttäytymisen muutokset hälyttäviksi. Tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi päihteiden käytön ja riitojen lisääntyminen, vainokäytöksen alkaminen tai lisääntyminen ja väkivallalla uhkailu. Uhri on usein puhunut vainoajan käytöksen muutoksista ja peloistaan läheisille sekä jopa poliisille. Uhrin ovat voineet etsiä apua myös vaihtamalla asuinpaikkakuntaa, hankkimalla lähestymiskieltoja ja hakemalla turvaa

⁶ McFarlane, Judith & Campbell, Jacquelyn & Watson, Kathy 2002: Intimate Partner Stalking and Femicide: Urgent Implications for Women's Safety. Behavioral Sciences and the Law vol. 20 (1–2). 51–68.

turvakodeista. Uhri on voinut myös useiden epäonnistuneiden yritysten jälkeen luovuttaa kumppanista eroon pääsemisen suhteen. (Sheehan ym. 2015, 279–284.)

Suomessa on asetettu laki lähestymiskiellosta (4.12.1998/898), jota väkivallan uhri tai väkivallan uhkaa kokeva voi hakea. Lain ensimmäisessä pykälässä todetaan, että lähestymiskiellolla torjutaan ihmisen vapautteen, terveyteen, henkeen tai rauhaan kohdistuva rikos, sen uhka tai muu vakava häirintä. Lain mukaan lähestymiskieltoon määrätty ei rangaistuksen uhalla ilman asiallista perustetta saa pyrkiä yhteyksiin lähestymiskielloa hakeneen henkilön kanssa eikä saa tavata häntä. Laki koskee täydennyksen (30.7.2004/711, 1 §), myötä myös perheen sisäistä lähestymiskielloa, jota voidaan hakea samassa taloudessa asuvaa henkilöä vastaan.

Lähestymiskielloa ja sen toteutumista turvaa Suomessa poliisi ja sen rikkominen on kriminalisoitu rikoslaissa (4.12.1998/902, 9 a §). Uhrin lisäksi myös sosiaalityöntekijä voi asiakkaansa puolesta hänen suojakseen pyytää määräystä lähestymiskiellosta, mikäli asiakas ei syystä tai toisesta kykene sitä itse hakemaan. Sosiaalityöntekijä myös ohjaa väkivaltaa tai sen uhkaa kokevan asiakkaan sekä väkivallan tekijän tuen piiriin, kuten turvakodin, terapian, terveydenhuollon, perheneuvolan, rikosuhripäivystyksen ja väkivaltakokemuksiin liittyviin vertaistukiryhmiin. (Nikupeteri ym. 2017, 297.) Sosiaalityöntekijä kirjaa asiakkaalle suunnitelman käytettävistä palveluista sekä tuki- ja turvatoimista (Väkivallan vähentäminen Suomessa 2009, 51). Sosiaalityöntekijä auttaa uhria sekä teki-jää uuden, väkivallattoman elämän ja minäkuvan rakentamisessa tukitoimenpiteiden aikana sekä niiden jälkeen.

Vainon tunnistaminen viranomaisten keskuudessa on vähäistä ja tilanteet saatetaan tulkita vainon sijaan joksikin muuksi, kuten (ex)kumppanin mustasukkaisuudeksi tai perheen ikävöinniksi, huoltajuusriidaksi tai lasten vieraannuttamiseksi toisesta vanhemmasta. Viranomaisten tulkintaan voi vaikuttaa myös tekijän hyvät sosiaaliset taidot tai se, että uhka arvioidaan vain yksittäisten tekojen perusteella. Esimerkiksi kumppaniin tai entiseen kumppaniin kohdistunut fyysinen väkivalta voidaan määritellä korkeaksi lähisuhdesurman riskitekijäksi, kun eron jälkeiset kaipuviestit voidaan tulkita uhrin ikävöimiseksi ja siten matalaksi riskiksi. (Nikupeteri ym. 2017, 301–302.) Väkivallan ja vainon kokonaisvaltaista tunnistamista voisi lisätä ammattilaisten parempi tietoisuus sukupuolittuneesta väkivallasta ja sen dynamiikasta. Vainon kohteena oleva nainen saattaa kokea viranomaisilta asian vähättelyä tai vainon oikeuttamista ja saada selitykseksi, että ”tällaisia ne miehet ovat”. Ammattilaisten vajaa taito uhrien kokemusten ja avun tarpeen tunnistamisessa

näkyvät palvelujärjestelmässä olevista naisten ja lasten avunsaannin esteistä. Jos eron jälkeiseen vainoon ei puututa, se voi pahimmillaan johtaa lähisuhdesurmaan. (Nikupeteri ym. 2017, 302, 306; Sheehan ym. 2015, 297.)

2.4 Lähisuhdesurmat

Suomessa henkirikollisuustaso on Euroopan unionin kahdeksanneksi korkein. Lähisuhdesurmia Suomessa tapahtuu vuosittain keskimäärin 30 (Ellilä 2017, 5; Koskela & Houtsonen 2022, 74). Tyypillisesti lähisuhdesurma määritellään alaikäisen lapsen surman yritykseksi tai surmaksi, jonka tekijänä on hänen vanhempansa tai vanhempaan rinnastettavissa oleva henkilö. Tekoon voi liittyä myös tekijän itsemurha ja/tai puolison murha. Teossa yleensä on kyse vallan, kontrollin ja lähisuhdeväkivallan ääri-ilmioista. Suomessa vuosien 2010–2019 välisenä aikana yhteensä 44 alle 15-vuotiasta lasta on kuollut lähisuhdesurman seurauksena (Ellilä ym. 2023, 47). Motiivit lähisuhdesurmaan voivat liittyä mustasukkaisuuteen, kontrollointiin ja eroon. Usein lähisuhdesurmissa perheiden tavallisuus ja teon yllätyksellisyys puhututtaa. Perheenjäsenen surma voi tulla lähipiirille ja ympäröivälle yhteisölle yllätyksenä eikä sitä aina ole helppo ennakoida. Lähisuhdesurmien ennusmerkkien ymmärtämisellä voidaan tehostaa lähisuhdesurmien ehkäisytyötä.

Lähisuhdesurma -käsitteelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, sillä se riippuu kontekstista. Käsitteen määrittely voi vaihdella erilaisten tekijöiden mukaan, jolloin määrittelyyn voi vaikuttaa esimerkiksi surmaajan sukupuoli, uhrin ikä sekä uhrin ja tekijän välinen suhde. Olennaista voi olla myös se, onko teko kohdistunut tekijän puolisoon. (Piispa ym. 2012, 6.) Esimerkiksi Hannah Scott ja Katie Flemin (2014, 59) määrittelevät lähisuhdesurman niin, että kuolleita perheenjäseniä täytyy olla neljä tai enemmän, kun taas Liem ja kumppanit (2013, 351) pitävät olennaisena, että uhrina on tekijän puoliso ja vähintään yksi lapsi. Lähisuhdesurman lähikäsitteitä ovat muun muassa *vastasyntyneen surma*, *lapsen surma*, *perhesurma* sekä *lähisuhde-* ja *parisuhdeväkivalta* (Piispa ym. 2012, 5).

Suomessa kumppanin, entisen kumppanin, vanhemman, lapsen tai muun sukulaisen lähisuhdesurman uhrina vuosina 2010–2018 menehtyi kaikkiaan 289 uhria. Vuosien 2010–2019 lähisuhdesurmien uhreista 44 oli alle 15-vuotiaita lapsia, joista 26 oli tyttöjä ja 18 poikia. Lapsensa surmaaja oli yleensä tämän biologinen äiti (24 tapauksessa) tai

biologinen isä (17 tapauksessa). Vuosien 2010–2018 lähisuhdesurmissa kuolleista 134:n naispuolisen aikuisen surmaaja oli yleensä (60 prosentissa tapauksista) nykyinen tai entinen seurustelukumppani, kumppani tai puoliso. (Lehti 2020, 32, 37; Rantanen ym. 2022, 20.)

Lähisuhdesurmalle ei erillisenä käsitteenä ole paikkaa Suomen rikoslaissa. Sen sijaan lähisuhdesurmiin sovelletaan henkirikoksiin liitettyjä yleisiä rikoslain termejä ja säädöksiä. Lapsensurmalla puolestaan on erillinen maininta rikoslain 21 luvun (21.4.1995/578) 4 §:ssä, jossa lapsensurmalla viitataan äidin tekemään vastasyntyneen lapsensa surmaan synnytyksestä johtuneen uupumuksen tai ahdistuksen vuoksi. Rangaistuksena lapsensurmasta tai sen yrityksestä Suomessa on vähintään neljän kuukauden ja enintään neljän vuoden vankeus.

Englannin kielessä lähisuhdesurmille on esimerkiksi uhrin iän tai uhrien määrän mukaan useita erilaisia termejä. *Neonaticide* käsittää vastasyntyneen lapsen surman alle vuorokauden kuluessa lapsen syntymästä, kun taas *infanticide* tarkoittaa alle vuoden ikäisen lapsen surmaa laajemmin (Kauppi ym. 2010, 229). *Filicide* -käsitettä käytetään, kun yksi tai useampi alaikäinen lapsi on kuollut vanhempansa surmaamana (Putkonen ym. 2011, 320). *Family homicide* tai *familicide* kuvaavat lähisuhdesurman tilannetta, jossa vanhempi on surmannut useita perheenjäseniään tai jopa koko perheensä (Liem & Koenraadt 2008a, 168). *Extended suicide* -käsitettä voidaan käyttää tilanteessa, jossa lähisuhdesurman tekijä surmaa perheenjäsenensä tai perheenjäseniensä lisäksi myös itsensä (Putkonen ym. 2009a). Termit *late-life homicide* ja *late-life homicide-suicide* ovat harvinaisempia, mutta niitä käytetään tilanteissa, joissa lähisuhdesurman tai lähisuhdesurma-itsemurhan tekee yli 65-vuotias henkilö (Cheung ym. 2016, 76).

Suomessa noin neljä lasta kuolee vuosittain lähisuhdesurman uhrina ja tekijä lähes poikkeuksetta on hänen vanhempansa (Mäkikömsi & Aho 2018, 120). Lapsiin kohdistuneen henkirikoksen tekijä on todennäköisemmin lapsen äiti kuin isä ja todennäköisyys kasvaa sen mukaan, mitä nuorempi lapsi on. (Kauppi ym. 2010, 232–233). Esimerkiksi Anne Kauppi ja kumppanit (mt., 237) sekä Marieke Liem ja Frans Koenraadt (2008a, 169–170) toteavat tutkimuksissaan isien olevan yleisemmin tekijöinä sellaisissa lähisuhdesurmissa, joissa perheestä surmataan useampi alaikäinen lapsi tai koko perhe. Poliisilla ei yleensä ole aiempaa tietoa lapsensa tai perheensä surmanneista, sillä heillä ei useimmiten ole taustallaan aiempia rikoksia (Haapasalo & Petäjä 1999, 138; Piispa ym. 2012, 11).

Lähisuhdesurmille ominaista on se, että niihin liittyy usein surma-itsemurhatilanne (*murder-suicide*) tai sen yritys. Toisinaan surma-itsemurhasta puhutaan myös laajennettuna itsemurhana. Tällöin henkirikoksen tekijä tappaa tai yrittää tappaa uhrinsa lisäksi myös itsensä. Yleensä itsemurha tapahtuu hyvin lyhyen ajan kuluttua – yleensä vuorokauden sisällä – surmasta. Vaikka surma-itsemurhia tapahtuu myös muiden henkirikosten yhteydessä, ovat ne verraten harvinaisia. Yleensä itsemurhaan päättyy sellainen henkirikoksen tekijä, jonka uhri on ollut hänelle läheinen. Surma-itsemurha-käsitteen ulkopuolelle jäävät kaksoitsemurhat, joissa itsemurhan tekeminen on tekijöiden yhteinen päätös. (esim. Lehti 2002, 80–81; Nikunen 2005, 19.)

Lähisuhdesurmissa perheen oikea-aikaisen ja oikeanlaisen tuen ja avun saamisen haasteena on ollut perheen sisäisistä ongelmista vaikeneminen sekä kyvyttömyys tunnistaa niitä (Piispa ym. 2012a, 13). Perheen kriisiytyneestä tilanteesta voi kertoa lapsen tai nuoren oireilu. Oireilun havaitsemisessa ja siten lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä koulun ja päiväkodin merkitykset korostuvat (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 24, 32). Oppilaasta herännyt huoli nostetaan esiin ja sitä käsitellään moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä. Oppilas- ja opiskeluhuoltolaissa (30.12.2013/1287) todetaan 19 §:ssä, että opiskeluhuoltoryhmä voi koostua eri asiantuntijoista, riippuen oppilaan tai huoltajan suostumuksesta. Tällöin ryhmään voidaan huoltajan tai oppilaan suostumuksella kutsua esimerkiksi sosiaalityöntekijä. Oppilas- ja opiskeluhuoltolain mukaan opiskeluhuoltoryhmällä on myös oikeus konsultoida asiantuntijoita yksittäisissä oppilaaseen liittyvissä asioissa sekä oikeus ilmaista tietoja salassapitosäännösten estämättä. Nuorisolain (21.12.2016/1285) 11 §:ssä huomioidaan tiedonluovutusvelvollisuus sekä viranomaisten mahdollisuus salassapitosäännösten estämättä ilmoittaa nuoren yksilöintitiedot kuntansa etsivää nuorisotyötä varten.

Lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä velvoitetaan lastensuojelulain (12.2.2010/88) 25 §:n nojalla tekemään ilmoitus kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle, mikäli huoli lapsesta, nuoresta tai heidän tilanteestaan herää. Samassa pykälässä on säädetty myös muun henkilön oikeudesta tehdä salassapitosäännösten estämättä lastensuojeluilmoitus. Viranomaisen ilmoitusvelvollisuus tulee voimaan tilanteessa, jossa huoli lapsen tai nuoren kasvu- ja kehitysolosuhteista, huolenpidosta tai käyttäytymisestä herättää lastensuojelullista huolta. Ilmoitusvelvollisuus kattaa ennakollisen lastensuojeluilmoituksen myötä myös sikiövaiheessa olevan vauvan tilanteessa, jossa vauva ja perhe todennäköisesti tarvitsevat heti vauvan syntymän jälkeen lastensuojelullisia tukitoimenpiteitä. Syynä

voi olla äidin päihteiden käyttö, vakava mielenterveyden häiriö tai väkivalta ja sen uhka (Piispa ym. 2012a, 21).

Mielenkiintoista on, ettei esimerkiksi evankelis-luterilaisen tai ortodoksisen kirkkokunnan papilla ole kirkkolain viidennen luvun (26.11.1993/1054) 2 §:n rippisalaisuuden nojalla ilmoitusvelvollisuutta tilanteessa, jossa on kyse papin tai virassa olevan lehtorin vastaanottamasta yksityisestä sielunhoidosta tai ripistä. Rippisalaisuuden ja lapsen suojelun yhteensovittamisen helpottamiseksi on kuitenkin laadittu Piispainkokouksen selonteko rippisalaisuuden ja lastensuojelun yhteensovittamisesta (2011), jonka mukaan yksityisen ripin tai sielunhoidon ulkopuolisissa asioissa on noudatettava lastensuojelulain (12.2.2010/88) 25 §:n mukaista ilmoitusvelvollisuutta. Selonteossa (mt., 2011) painotetaan ehdotonta luottamuksellisuutta, mutta sen ohella korostetaan myös lapsen edun ja suojelun tarpeen huomioimista. Rikoslain 15 luvun (24.7.1998/563) 10 §:ssä todetaan ilmoitusvelvollisuuden koskevan sovelletuin osin myös pappeja tilanteissa, joissa ripittäytyjä tuo ilmi rikoksen hankkeillaolon. Tällöin papin on itse kehotettava ripittäytyjää kertomaan asiasta rikoksen kohteelle tai viranomaiselle, mutta mikäli ripittäytyjä kieltäytyy, tulee papin ilmoittaa asiasta riittävän ajoissa niin, ettei asianomainen käy siitä ilmi. Sama lainsäädäntö koskee myös muita uskontokuntia, joissa on rippejä tai muita yksityisiä sielunhoitoja.

Mikäli huolta herää ihmisen vakavasta terveyteen tai henkeen kohdistuvasta väkivallasta, sen uhasta tai siihen liittyvästä epäilystä, edellyttää se kiireellistä arviointia ja esimerkiksi poliisin tai sosiaalitoimen välitöntä toimintaa (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 9–10). Poliisilla on poliisilain (22.7.2011/872) 4 luvun 2 §:n turvaama oikeus saada viranomaiselta tehtävänsä suorittamiseksi tarvittavat tiedot päällystään kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä, ellei laissa olla sitä nimenomaisesti rajoitettu tai kielletty. Rikoslain (19.12.1889/39) 15 luvun 10 § kriminalisoi esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn, tapon, surman tai murhan hankkeilla olon tai valmistelun ilmoittamatta jättämisen.

Perheen on mahdollista saada apua ja tukea useista eri paikoista, eivätkä tuen tarjoajat aina tiedä toisistaan. Perheellä voi olla tukea esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluista, erilaisista terapiapalveluista tai sosiaalihuollosta. Lähisuhdeväkivaltaa kokevat ihmiset tarvitsevat useiden julkisten toimijoiden ja viranomaisten apua, jolloin moniviranomaisyhteistyöllä asiakas saadaan sujuvasti tuen piiriin (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen 2014, 38). Viranomaisten toiminnan julkisuudesta määritelty laki (21.5.1999/621) perustelee perhettä koskevien salassa pidettävien tietojen käsittelyn ja luovuttamisen eri viranomaisten välillä, mutta viranomaisten epävarmuus

salassapitosäädöksiin liittyen aiheuttaa moniviranomaisyhteistyön puutteita asiakastyössä (Piispa ym. 2012a, 26).

Lapset ja lasten turvallisuus ovat aikuisten vastuulla, minkä vuoksi lapsen huomioiduksi tuleminen aikuisten palveluissa on tärkeää. Sosiaalihuoltolain (14.4.2023/677) 44 §:n mukaan aikuisten ja aikuisille suunnattujen palveluiden järjestämisessä ja toteuttamisessa on selvitettävä myös lapsen tuen ja hoidon tarve. Esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsesta huolta pitävän aikuisen toimintakyky on heikentynyt ja hän on esimerkiksi mielenterveyspalveluiden tai päihdehoidon piirissä, tulee lapsen riittävä tuki ja huolenpito turvata. Sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) ja lastensuojelulaissa (13.4.2007/417) korostetaan viranomaisyhteistyön sekä perhekeskeisen työskentelyn merkityksiä. Lähisuhdesurmaselvityksen (Piispa ym. 2012a, 18) perusteella lapsen huomioimisessa aikuisten palveluissa on epäkohtia. Puutteita löytyi esimerkiksi mielenterveyspalveluista, minkä lisäksi vanhempien kykyjä ja mahdollisuuksia huolehtia lapsesta ei selvityksen perusteella karoteta riittävästi heidän hakiessaan apua esimerkiksi parisuhde- tai päihdeongelmiin. Myös Haines-Delmont ynnä muut (2022, 2824) ovat tunnistaneet lasten vähäisen osuuden lähisuhdesurmien ennusmerkkien tutkimisessa ja surmien ennaltaehkäisyssä.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tilastoja ja aiempaa tutkimusta

Perheenjäsenen surmaan johtaneita lähisuhdeväkivaltatapauksia on ollut läpi historian. Ne ovat äärimmäisen lähisuhdeväkivallan muoto, joita on tutkittu yllättävän vähän. Perheenjäsenen surmaan johtaneiden ennusmerkkien tutkiminen on haastavaa, koska sensitiivisenä tutkimusaiheensa se haastaa tutkimisen mahdollisuudet ja rajat sekä vaatii metodologista ja eettistä herkkyyttä. (Suonpää ym. 2023, 13.)

Vertailukelpoista ja kiistatonta tietoa tarkoituksellisissa henkirikoksissa surmattujen henkilöiden määrästä niin, että tieto uhrin suhteesta tekijään on yhdistetty, on aiheen sensitiivisyyden vuoksi vähän. Lähisuhdesurmien osalta haasteita tuottaa myös se, että lähi-suhteen määritelmät kansallisessa tiedonkeruussa ovat vaihtelevia ja saattavat poiketa kansainvälisistä suosituksista, mikä vaikeuttaa kansainvälistä vertailua. Lähisuhde-käsitteellä voidaan suppeimmillaan tarkoittaa avioliittoa ja laajemmin se voi kattaa uhrin koko tuttavapiirin. Tämän vuoksi saatavilla oleviin tilastoihin ja kansainvälisiin vertailuihin tulee suhtautua lähdekriittisesti. Tiedon luotettavuutta lisää se, että jokaisen yksittäisen maan tutkimuksessa ja tilastoinnissa käyttämät tietolähteet, siinä sovelletut määritelmät ja tietojen kattavuus on ilmaistu riittävän selkeästi ja kattavasti. (Global Study on Homicide 2019, 17.)

Kansainvälisesti lähisuhdesurmia ja niihin liittyviä ennusmerkkejä ovat tutkineet muun muassa Marieke Liem ja Frans Koenraadt (2008a; 2008b), Mark Sachmann ja Mary Harris Johnson (2014) sekä Alina Haines-Delmont, Kelly Bracewell ja Khatidja Chantler (2022). Suomessa lähisuhdesurmiin liittyvää tutkimusta on huomattavasti vähemmän, ja ne keskittyvät usein parisuhdeväkivallan tai lapsen kaltoinkohtelun konteksteihin. Suomessa lähisuhdesurmia ovat tutkineet esimerkiksi Hanna Putkonen ja kumppanit (2009a; 2009b; 2011), Anna Nikupeteri ja kumppanit (2017), Karoliina Suonpää ja kumppanit (2023) sekä Marianne Ellilä, Eija Paavilainen ja Anna Liisa Aho (2023). Aihe kiinnostaa myös eri alojen opiskelijoita, sillä lähisuhdesurmia käsitteleviä pro gradu- tutkielmia ovat opintojensa aikana tehneet muun muassa kansanterveystieteiden opiskelija Anni Remahl (2015), sosiaalityön opiskelijat Carita Niiranen ja Sari Veikanmaa (2016), hoitotieteen opiskelija Marianne Ellilä (2017) sekä sosiaalityön opiskelija Niina Kaappola (2019).

Perheenjäsenen surmaan johtaneet väkivaltatapaukset ovat harvinaisia ja tulevat usein perhettä ympäröivälle yhteisölle ennakoimatta ja yllätyksenä. Lähisuhdeväkivalta on ajankohtainen aihe ja ajatuksia nostattava ilmiö. Suomessa lähisuhdeväkivaltaa on tutkittu verrattain vähän, kunnes 2000-luvulla väkivallan teema on noussut esiin myös suomalaisissa perhe- ja naistutkimuksissa (Husso 2003, 14; Lidman 2015, 18–19). Lähisuhdeväkivallan tilastointia ei voida pitää täysin paikkansapitävänä, sillä lähellekään kaikkia lähisuhdeväkivaltaa ei ilmoiteta viranomaisille (Tilastokeskus 2018, 4). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemän raportin (Niklander 2023, 4–6) mukaan vuonna 2021 tietoon on tullut yhteensä 10 900 lähisuhdeväkivaltatapausta, joiden uhreina oli kaikkiaan 8300 eri ihmistä. Noin 20 prosenttia uhreista ovat joutuneet kokemaan perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa useammin kuin yhden kerran, näistä 80 prosenttia oli naisia. Kaiken kaikkiaan lähisuhdeväkivaltaa vuonna 2021 kokeneista aikuisista uhreista 75 prosenttia on ollut naisia.

Lähisuhdeväkivalta ja lähisuhdesurmat ovat sukupuolittunut ilmiö. Globaalisti naisiin kohdistuvasta henkirikollisuudesta parisuhdetappojen osuus on 2010-luvulla ollut 34 prosenttia (Global Study on Homicide 2019, 17). 2010-luvulla Euroopassa naisen kuolemaan johtaneiden lähisuhdeväkivaltatapauksien osuus oli noin 29 prosenttia kaikista naisiin kohdistuneista henkirikoksista. Suomessa lähisuhdeväkivallan uhrina kuolleiden naisten määrä oli muihin Euroopan maihin verrattuna suuri (55 prosenttia) ja kaiken kaikkiaan naisiin kohdistuvista henkirikoksista noin 60 prosentissa tekijä oli uhrin puoliso. Vuosina 2014–2018 Suomessa lähisuhdeväkivallan uhrina menehtyi 66 naista (Suonpää ym. 2023, 15–16, 19.)

Lapsen surmia on tutkittu muita lähisuhdesurmia enemmän ja kauemmin. Esimerkiksi Phillip J. Resnick (1969, 329–330) on jo 1960-luvulla luokitellut lapsen surmat viiteen eri ryhmään. Näiden ryhmien mukaan lapsen surma voi olla altruistinen teko, psykoottinen teko, kosto puolisolle, lapsi ei ole toivottu tai lapsi voi kuolla pahoinpitelyn seurauksena. 1990-luvulla perheen sisäiset lapsen surmat on tutkimusten perusteella jaettu kuuteen luokkaan: 1) lapsensurma-itsemurha, 2) alle vuorokauden ikäisen vastasyntyneen surma, 3) lapsen surma synnytyksen jälkeisen masennuksen aikana 4) lapsen pahoinpitely ilman aikomusta tappaa, 5) lapsen hoidon laiminlyönti sekä 6) muut perheen sisäiset henkirikokset (Somander & Rammer 1991, 46–47).

Kaikista uhreista alaikäisiä on vuonna 2021 tietoon tulleista lähisuhdeväkivallan uhreista ollut 28 prosenttia, joka tarkoittaa 2600 uhria. Vuosien 2012–2021 välisenä aikana lähisuhdeväkivallan uhrina on kuollut yhteensä 99 ihmistä, joista 32 on ollut alle 18-vuotiaita

lapsia. Pelkästään vuonna 2021 lähisuhdeväkivallan uhrina on kuollut seitsemän lasta. (Niklander 2023, 4–6.) Naisten tekemissä lähisuhdesurmissa uhrin ovat yleensä miesten tekemiin surmiin verraten nuorempia, kun taas miesten tekemät lähisuhdesurmat kohdistuvat useammin koko perheeseen ja ovat yleensä väkivaltaisempia kuin naisten tekemät lähisuhdesurmat (Mäkiköksi & Aho 2018, 121).

Tyypillisesti kansainvälisten tutkimusten perusteella surma-itsemurhan asetelmana on mies, joka ennen itsemurhaansa surmaa entisen tai ajankohtaisen naispuolisen kumppaninsa (Lehti 2002, 81). Myös lähisuhdesurmia tutkineet Liem ja kollegat (2009, 119) ovat tutkimuksissaan huomioineet lähisuhdesurman jälkeisen itsemurhan todennäköisyyden vahvistumisen tilanteissa, joissa tekijän ja uhrin välinen suhde on läheinen. Tekijän itsemurha johtuu yleensä surmaajan kokemasta henkisestä riippuvuudesta uhria kohtaan, vaikka toisinaan itsemurha voi tapahtua myös reaktiivisesti. Useimmiten kuitenkin uhka suhteen päättymisestä huoltajuuskiistojen tai eron myötä saa tekijässä aikaan tietynlaisen kontrollin ja suhteen ylläpitämisen tarpeen: Surmaaja haluaa säilyttää suhteensa uhriin edes kuolemassa, kun se ei ole mahdollista elämässä. Myös kuormittava, parisuhdeongelma, uusia kumppaneita, taloudellisia vaikeuksia, eroja tai fyysisiä sairauksia sisältävä elämäntilanne voivat lisätä surmateon riskiä. (Mt., 2009, 119; Saleva ym. 2007, 207.)

3.2 Tutkimustehtävä ja metodologiset valinnat

Tutkimukseni aiheena on lähisuhdesurmat ja niihin liittyvät ennusmerkit sekä niiden huomioiminen. Tutkimukseni aineisto koostuu aiheeseen soveltuvasta lähisuhdeväkivaltaa ja lähisuhdesurmia käsittelevistä tutkimusartikkeleista vuosilta 2000–2023. Lähisuhdeväkivaltaa sekä siitä johtuneita surmia on tärkeää tutkia, jotta voidaan lisätä sekä uhrin että tekijän auttamistyötä sekä heidän lähiverkostonsa ja yhteiskunnan tietämystä ja ymmärrystä lähisuhdeväkivallasta ja sen ääri-ilmiöstä. Tällöin myös lähisuhdeväkivallan vastaisen työn tutkimusperusteisuutta lisätään ja parhaimmillaan sekä uhrin että tekijän auttamistyötä kehitetään lähisuhdesurmia ennaltaehkäiseväksi. Tutkimus on luonteeltaan äärimmäisen sensitiivinen ja aihe tutkimisen eettisiä rajoja ja mahdollisuuksia haastava. Vaikka lähisuhdesurmia on ollut läpi historian, on niihin liittyvää tutkimusta tehty yllättävän vähän (Haines-Delmont ym. 2022, 2824; Liem & Reichelmann 2014, 44–45). Ajatellen, että lähisuhdesurmiin liittyvää sensitiivisyyttä, tutkimisen korkeaa kynnystä sekä

ilmiöön liittyvää tabua on hyvä pyrkiä pienentämään, jotta lähisuhdesurmien ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn vaikuttavuuksia voidaan tutkia ja kehittää.

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tehdä näkyväksi sellaisia teemoja, jotka toistuvat kotimaisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa lähisuhdesurmien ennusmerkkeihin ja ennaltaehkäisyyn liittyen. Tutkimustehtäväni on kuvailla aiemmissä tutkimuksissa esiin tulleita lähisuhdesurmien ennusmerkkejä sekä sitä, miten ne on otettu huomioon lainsäädännössä ja viranomaistyöskentelyssä. Tutkimukseni kuvailee eri viranomaisten, lainsäädännön ja ympäröivän yhteiskunnan (toiminta)mahdollisuuksia lähisuhdesurman ennaltaehkäisyssä. Intressinäni on selvittää, millaista tutkimusta lähisuhdesurmiin liittyen on tehty ja millaisia lähisuhdesurmien ennusmerkkejä tutkimusten perusteella on huomioitu. Tätä kautta selvitän myös sitä, millaisena sosiaalityö ihmisoikeuksien ja -arvojen takaaajana ja puolustajana näyttäytyy suhteessa lähisuhdesurmiin. Tutkimukseni ja sen tavoitteet määrittävät seuraavaan tutkimuskysymykseen:

1. Millaisia ennusmerkkejä lähisuhdesurmissa on ja miten ne otetaan huomioon viranomaistyössä ja lainsäädännössä?

Käsittelen ennusmerkkejä ja niiden huomioimista samassa tutkimuskysymyksessä korostaakseni niiden päällekkäisyyttä ja riippuvuutta toisistaan. Ilman ennusmerkkien nimeämistä niitä ei voida huomioida, joten käsitteitä ei voida erotella toisistaan erillisiksi kokonaisuuksiksi. Tutkimus pyrkii tuottamaan tietoa perheenjäsenen surmaan johtaneesta lähisuhdeväkivallasta selvittäen, miten jatkossa pitäisi toimia, että uhri jäisi henkiin. Tarkoituksena on luoda tutkimustiedon avulla työkaluja viranomaistyön ja sosiaalityön kentälle niin, että väkivaltatyöskentelyyn liittyvillä tahoilla ja perheen verkostolla on mahdollisuuksia ennaltaehkäistä surmaan johtavia lähisuhdeväkivaltatapauksia.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus on jo olemassa olevia tutkimuksia tutkiva metodi, joka myös kehittää uusia jäsenyyksiä ja teorioita. Kirjallisuuskatsauksella voidaan esimerkiksi tunnistaa eri ilmiöiden tai kokonaisuuksien ongelmakohtia ja ristiriitoja sekä saada eri asiakokonaisuuksista kokonaisnäkemyksiä ja kronologista näkökulmaa. (Salminen 2011, 3.) Valitsin tutkimusmetodikseni kirjallisuuskatsauksen, koska sen luonne aiempien tutkimusten tutkijana antaa metodologisena viitekehyksenä mahdollisuuden syventyä kokonaisvaltaisesti lähisuhdesurmiin ja niitä käsitteleviin tutkimuksiin. Mervi Flinkmanin ja

Sanna Salanterän (2007) mukaan kirjallisuuskatsaus tutkimusmetodina on sellainen, jossa aiempien tutkimusten johtopäätöksiä, tuloksia, havaintoja ja analyysejä kootaan yhteen ja järjestetään kokonaisuudeksi.

Petteri Paasio (2014, 139) alleviivaa sosiaalityön eettisen velvollisuuden olevan omien käytäntöjen, asiakkaiden kanssa työskentelemisen sekä asiakkaiden auttamisen perustuminen parhaaseen mahdolliseen olemassa olevaan tietoon. Näyttöön perustuvan, parhaaseen mahdolliseen käytettävissä olevaan tietoon ja sen kriittiseen tarkasteluun liittyvä sosiaalityö ja tutkimus korostuvat erityisesti työn vaikuttavuuden tutkimisessa ja kehittämisessä (Korteniemi & Borg, 2008, 10). Näyttöön perustuvan sosiaalityön käytännön vahvistamisen yhtenä keinona pidetään kirjallisuuskatsauksien tekemistä (mt., 139–140). Kirjallisuuskatsauksella voidaan pyrkiä kehittämään aiheen teoriapohjaa avaamalla jo olemassa olevaan tietopohjaan uusia näkökulmia tai arvioimalla sitä kriittisesti. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan kuvata tietyn teorian kehityksen historiallista muovautuvuutta ja tunnistaa erilaisia ilmiöön tai teoriaan liittyviä ongelmia (Salminen, 2011, 3–4.) Kirjallisuuskatsaukset voidaan karkeasti jakaa kolmeen isoon pääryhmään, jotka ovat kuvaileva ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysit. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta pidetään näistä laajimpana, tarkkaan sääntelemättömänä yleiskatsauksena jostain ilmiöstä. Se mahdollistaa tutkittavan ilmiön laaja-alaisen ja yleisluontoisen kuvailun. (Stolt ym. 2015, 7.)

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ajatellaan olevan sopiva vaihtoehto tutkimuksen toteuttamiseen sen yksityiskohtaisuuden ja kriittisyyden vuoksi. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tarkoituksena on perustaa aiemmista tutkimuksista synteesi, joka koostuu useiden eri tutkimusten tuloksia yhteen. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus asettaa aikaisemmat tutkimukset ja niiden tulokset laajempaan kontekstiin, jolloin useamman samaa aihetta tai teemaa käsittelevien tutkimusten yhdistäminen helpottaa tutkimusaiheen kokonaiskuvan näkemistä. (Pudas-Tähkä & Axelin, 2007, 46; Sharp 2013, 53.) Koen, että lähisuhdesurmien ennusmerkkien ja niiden huomioimisen laajassa ja mahdollisimman kokonaisvaltaisessa kuvaamisessa on myös systemaattisen kirjallisuuskatsauksen piirteitä.

Anni Remahl (2015) on tehnyt Tampereen yliopistolla pro gradu -tutkielman länsimaisten perhesurmaajien taustatekijöistä systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Hänen mukaansa systemaattinen kirjallisuuskatsaus on lähisuhdesurmien taustatekijöitä tutkittaessa toimiva, koska se kerää yhteen tietoja ennalta tarkkaan määritellystä aiheesta. Systemaattista kirjallisuuskatsausta käytetään tutkimusmenetelmänä usein silloin, kun tutkimusten

tulosten yhteneväisyydestä on epäselvyyksiä. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa relevantin aineiston valintaa ja sen tarkkaa seulontaa pidetään tärkeänä osana metodin ja tutkimustulosten luotettavuutta. (Pudas-Tähkä & Axelin, 2007, 46.) Käsittelen tekstissäni useita eri lähisuhdeväkivaltaan ja -surmiin liittyviä tutkimuksia ja niiden tuloksia kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella systemaattisin piirtein liittäen ne osaksi laajaa, ennaltaehkäisyyn tähtäävää kokonaisuutta. Pääasiallisten lähteideni valinnassa olen hyödyntänyt systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineiston haun piirteitä, mutta pro gradussani käytetty laaja aineisto sekä sen monipuolinen ja kokonaisvaltainen analysointi mukailee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ja eksplisiittisen aineiston valinnan metodeja.

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa kuvataan ilmiöstä jo olemassa olevaa tietoa sekä ilmiön teemoja ja käsitteitä sekä niiden välisiä suhteita ja ulottuvuuksia. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan käyttää silloin, kun halutaan esittää tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman kattava ja kokonaisvaltainen kuva (Salminen 2011, 6–9). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen eksplisiittisessä aineiston valinnassa hakuprosessissa hyödynnetään systemaattisen kirjallisuuskatsauksen metodeja ja rajauksia, mutta tutkimuksessa voidaan hyödyntää myös muuta aineistoa (Kangasniemi ym. 2013, 296). Vaikka aineistoni on laaja ja koostu monista erilaisista lähisuhdeväkivaltaa käsittelevistä tutkimuksista, olen pyrkinyt tarkastelemaan ja arvioimaan aineistoa kriittisesti ja täsmällisesti tutkimuskysymyksiäni näkökulmasta. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla minun on mahdollista tarkastella lähisuhdesurmia ja niiden ennusmerkkejä laajemmalla tasolla kuvaamalla, analysoimalla ja tiivistämällä aineistoa ja niistä saatuja tietoja. Kirjallisuushakuun hyödynsin internettiä, Joensuun yliopiston ja kaupungin kirjastoja sekä niiden tietokantoja ja Lapin yliopiston verkkokirjaston tietokantaa.

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineisto valitaan tutkimuskysymyksen perusteella, jolloin tarkoituksena on löytää tutkimuksen kannalta mahdollisimman relevantti aineisto (Rhoades 2011, 62). Aineiston valinnassa kiinnitin huomiota tutkimuskysymykseeni ja pyrin rajaamaan aineistoa niin, että siinä käsitellään lähisuhdesurmaa niiden ennusmerkien huomioimisen näkökulmasta. Tutkimuskysymyksen laajuus näkyy myös siinä, että aineistoa on suhteellisen paljon. Campbell Collaborationin (2001) artikkelissa korostetaan kirjallisuuskatsauksen valmistelun olevan monimutkainen, monia ratkaisuja ja päätöksiä sisältävä prosessi. Metodissa käytettävät menetelmät muuttuvat ja kehittyvät tutkimuksen aikana, mutta ne määritellään prosessin alussa mahdollisimman tarkasti. Tällöin minimoidaan jo tiedossa olevien tutkimustulosten vaikutusta tutkimuksen

valintaperusteluun, analyysien vertaluuun, järjestelmälliseen tarkastelukysymyksen määrittelyyn sekä kirjallisuuskatsauksessa raportoitaviin tuloksiin. (Mt., 2001, 1–2.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan pirstaloida pienemmiksi osiksi, joita ovat esimerkiksi narratiivinen ja integratiivinen kirjallisuuskatsaus. Narratiivista kirjallisuuskatsausta pidetään metodisesti kevyenä kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, koska tavoitteena on tiivistää jo aiemmin tehtyjä tutkimustietoja ja tehtyjä tutkimuksia sekä ajantasaistaa niitä. Vaikka narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla tietoa voidaan ajantasaisistaa, ei sen avulla voida varsinaisesti rakentaa analyttisiä tuloksia tutkimuskohteesta tai sen ilmiöstä. Integratiivisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena puolestaan on kuvailla tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti. Se toimii erityisesti tilanteissa, joissa tarkoitus on tuottaa tutkituista ja tutuista aiheista uutta tietoa. Integratiivinen kirjallisuuskatsaus voidaan soveltaen sijoittaa osaksi systemaattista kirjallisuuskatsausta. Integratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa aineistoa ei tosin seulota yhtä tarkkaan kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Ero integratiivisen ja narratiivisen kirjallisuuskatsauksen välillä nähdään myös kriittisessä tarkastelussa, joka on olennaista erityisesti integratiivisessa katsauksessa. (Salminen 2011, 8–9.) Kirjallisuuskatsaukseni lähisuhdesurman ennusmerkeistä on erityisesti integratiivista metodia hyödyntävä kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Olen valinnut pääasialliset lähteeni systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoja hyödyntäen. Olen analysoinut aineistoani ja tiivistänyt lähisuhdesurman ennusmerkkejä sekä niiden huomioimisen ja ennaltaehkäisyn keinoja kattavasti ja kriittisesti kuten integratiivisessa ja narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa.

3.3 Tutkimusaineisto ja analyysi

Lähisuhdeväkivaltaa käsittelevää tutkimusaineistoa on paljon. Lisäksi kriminologiassa murhia ja surmia on ilmiöinä tutkittu runsaasti. Sen sijaan surmien tutkimista lähisuhdeväkivallan konteksteissa on niukemmin. Pyrin rajaamaan aineistoa oman tutkimukseni kannalta olennaisiin eli vaarallista rakkautta käsitteleviin tutkimuksiin ja teorioihin. Tällä tarkoitan sitä, että aineistoni koostuu pääasiassa perheenjäsenen surmaan johtaneesta lähisuhdeväkivaltaa käsittelevästä, laadukkaaksi ja luotettavaksi arvioidusta aineistosta. Tavoitteeni on luoda aineistojen keskusteluttamisen ja analysoinnin avulla laaja-alainen ja silti selkeä yleiskäsitys lähisuhdesurman ennusmerkeistä ja niiden huomioimisesta vianomaistyössä ja lainsäädännössä. Tutkimukseni käsittelee myös lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyn näkökulmaa, joka tapahtuu ennusmerkkien huomioimisen kautta.

Tutkimukseni aineistoa ja pääasiallisia lähteitä olen etsinyt muiden aihetta käsittelevien tutkimusten lähdeluetteloista sekä eri hakusanoilla eri tietokannoista. Haut olen suorittanut Google Scholarista, Researchgatesta sekä LUC finnan ja Vaara -kirjastojen tietokannoista. Tutkimusprosessin alussa tein testihakuja sopivien hakutermien löytämiseksi riittävän kattavan aineiston saamiseksi. Hakusanoina käytin esimerkiksi ”lähisuhdeväki-valta”, ”lähisuhdesurma”, ”perhesurma”, ”vastasyntyneen surma”, ”lapsisurma”, ”tunnusmerkit”, ”ennaltaehkäisy”, ”riskit/riskitekijät” ja ”ennusmerkit”, sillä ne ovat tutkimukseni aiheeseen liittyvät keskeisimmät käsitteet ja termit. Kokeilin termeille myös englanninkielisiä vastaavuuksia.

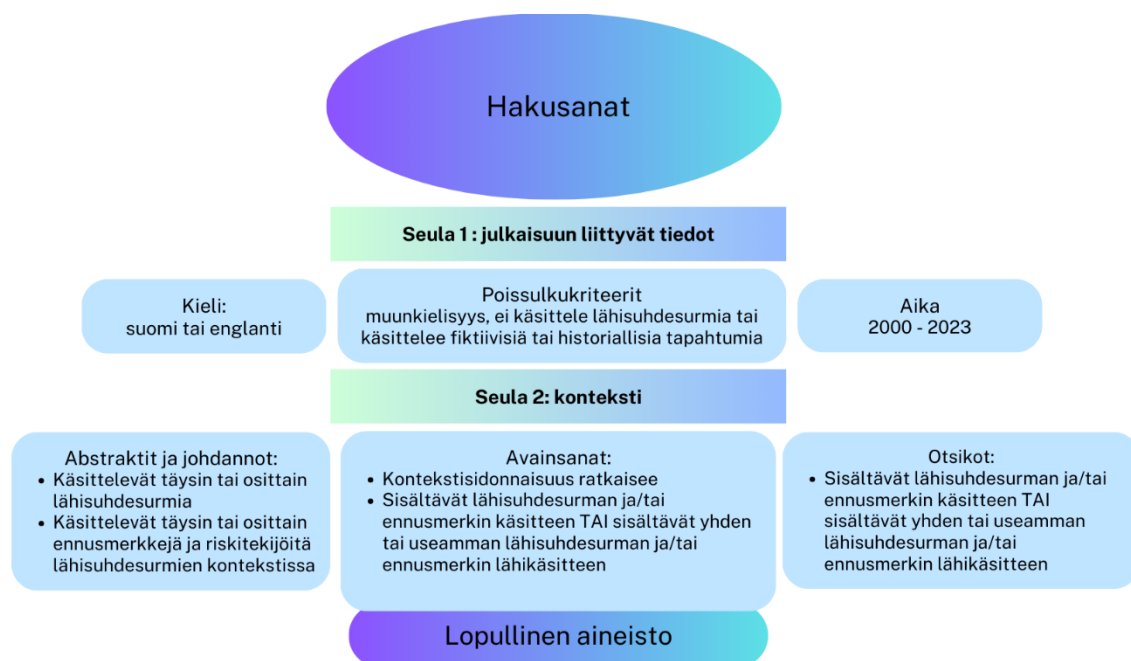
Olen pyrkinyt rajaamaan pääasiallisia lähteitäni tutkimuskysymykseni kannalta relevantteihin artikkeleihin ja tutkimuksiin. Tekstissäni käytetyn aineiston laadun varmistamiseksi käytän pääasiallisina lähteinä luotettavissa lähteissä julkaistuja tieteellisiä, pääasiassa vertaisarvioituja artikkeleita. En ole rajannut aineistoani tietyn tiedekunnan, kuten yhteiskuntatieteiden tai sosiaalityön artikkeleihin, sillä lähisuhdesurmat ilmiönä ovat poikkitieteellisiä. Tutkimusaiheeni kannalta relevanttien tutkimusten löytämisessä olen käyttänyt myös muun muassa kriminologisia, lääketieteellisiä ja oikeustieteellisiä artikkeleita ja tutkimuksia. Olen pyrkinyt valikoimaan joitain valinta- ja sisäänottokriteereitä pääasiallisille lähteilleni ja täten pyrkinyt seulomaan tutkittavaa aineistoa. Hakusanoissa ja saadussa aineistossa yhtenä kriteerinä oli englannin- tai suomenkielisyys, muunkieliset artikkelit suljin aineistostani pois. Kuviossa 2 olen kuvannut pääasiallisia hakusanojani sekä pääasiallisten lähteideni ja muun tutkimusaineiston hankinnassa apuna käyttämiäni kriteereitä.

KRITEERIT	LÄHISUHDESURMA	ENNUSMERKIT
Konteksti	Perhesurma; Familicide, family homicide, familicide-suicide Lähisuhdesurma; intimate partner murder, intimate partner killings, intimate partner homicides Lapsen surma; child murder, child killings; child homicide Vastasyntyneen surma; newborn murder, newborn killings Kumppanin surma; intimate partner murder Ex-kumppanin surma; ex-partner killings Murha-itsemurha; murder-suicide Tunnusmerkit, tunnuspiirteet, ennusmerkit, ennuspiirteet; augury, sign	Perhesurma; Familicide, family homicide, familicide-suicide Lähisuhdesurma; intimate partner murder, intimate partner killings, intimate partner homicides Lapsen surma; child murder, child killings; child homicide Kumppanin surma; intimate partner murder Ex-kumppanin surma; ex-partner killings Murha-itsemurha; murder-suicide Eron jälkeinen vaino; ex-partner stalking, post-divorce persecution, post-relationship persecution Tunnusmerkit, tunnuspiirteet, ennusmerkit, ennuspiirteet; augury, sign Kriittiset tapahtumat; critical events; preceding events
Saatavuus	Saatavilla/tilattavissa/lainattavissa Joensuuhun, internetissä	Saatavilla/tilattavissa/lainattavissa Joensuuhun, internetissä
Tekijä	Tutkija, tietokirjailija, opinnäytetyön tekijä, kouluttaja/opettaja, väitöskirja, pro gradu	Tutkija, tietokirjailija, opinnäytetyön tekijä, kouluttaja/opettaja, väitöskirja, pro gradu
Julkaisuaika ja -paikka	Tietokirjallisuus, internetartikkeli, lehtiartikkeli, korkeakoulu, tiedejulkaisut	Tietokirjallisuus, internetartikkeli, lehtiartikkeli, korkeakoulu, tiedejulkaisut

KUVIO 2. Pääasiallisten lähteiden valinnan kriteerit. Aineistot on haettu Google Scholarin, Researchgaten sekä Vaara-kirjaston ja LUC-Finnan tietokannoista.

Lähisuhdesurman ja ennusmerkkien sekä niiden lähikäsitteiden syöttäminen eri tietokantoihin ja hakukohteisiin osoittautui hyödylliseksi, sillä aineistoa löytyi melko runsaasti ja lopullisten pääasiallisten lähteiden valinta edellytti toisenlaista seulontaa. Vaikka asettelini aineistolleni jo hakuvaiheessa tarkat kriteerit, huomasin, että hiukan tarkempi aineiston seulonta on tarpeen, sillä hakutuloksissa oli myös lähisuhdeväkivaltaa käsitteleviä tutkimuksia ilman surman teemaa.

Hyödynsin pääasiallisten lähteiden toisessa seulonnassa jo asettamiani kriteereitä, minkä lisäksi tarkastelin aineiston kontekstisidonnaisuutta tutkimuskysymykseeni analysoimalla aineistojen otsikoita, abstrakteja, johdantoja ja avainsanoja. Lähteiden valinnassa olennaista oli aineiston vastaaminen tutkimuskysymykseeni täysin tai osittain. Lähisuhdesurman ja ennusmerkkien tai niiden huomioimisen ei tarvinnut esiintyä aineistossa kerralla samaan aikaan. Sen sijaan tärkeää oli, että aineisto sisälsi yhden tai useamman avainsanoista ja täytti edes osan peruskriteereistä. Pääasiallisten lähteiden sisäänottokriteeriksi tutkimuksessani riitti siis sen kontekstisidonnaisuus täysin tai osittain lähisuhdesurmiin ja niiden ennusmerkistöön. Poissulkukriteerinä olivat lähinnä: muunkielisyys, ei käsittele lähisuhdesurmia ja käsittelee fiktiivisiä tai historiallisia tapahtumia. Lisäksi olen sulkenut pois ne aineistot, joita ei ole julkaistu 2000-luvulla. Kuviossa 3 olen kuvannut pääasiallisten lähteiden seulonnan tarkemman prosessin ja kuviossa 4 ovat pääasialliset lähteeni.

KUVIO 3. Pääasiallisten lähteiden seulontaprosessi.

Otsikko	Tekijä(t)	Aika ja paikka	Avainsanat
<i>Filicide and Parental Separation and Divorce</i>	Brown, Thea Tyson, Danielle Arias, Paula Fernandez	2014, Child Abuse Review 23(2)	Filicide, maltreatment, maltreatment model, divorce parental separation
<i>Canadian trends in filicide by gender of the accused, 1961–2011</i>	Dawson, Myrna	2015, Child Abuse & Neglect 47	Maternal/paternal filicide, trends, Canada
<i>Perhesurmien taustatekijät ja ennaltaehkäisy uhrien läheisten näkökulmasta</i>	Ellilä, Marianne Paavilainen, Eija Aho, Anna Liisa	2023, Kriminologia 3(2)	Perhesurma, lapsensurma, lapsensurma-itsemurha, läheiset, familicide, filicide, filicide-suicide, loved ones
<i>Maternal and paternal filicide: Case studies from the Australian Homicide Project.</i>	Eriksson, Li Mazerolle, Paul Wortley Richard Johnson Holly	2016, Child Abuse Review 25(1)	Filicide, child murder, non-filicide, motivational classifications
<i>Homicide Followed by Suicide. An Integrated Theoretical Perspective</i>	Harper, Dee Wood Voigt, Lydia	2007, Homicide Studies 11(4)	Homicide, homicide-suicide
<i>Negotiating organisational blame to foster learning: Professionals' perspectives about Domestic Homicide Reviews</i>	Haines-Delmont, Alina Bracewell, Kelly Chantler, Khatidja	2021 Health and Social care in the Community, 30	Domestic homicide reviews, domestic homicides, domestic violence and abuse, family involvement, organisational blame, recommendations
<i>Maternal and Paternal Filicides. A Retrospective Review of Filicides in Finland</i>	Kauppi, Anne Kumpulainen, Kirsti Karkola, Kari Vanamo, Tuija Merikanto, Juhani	2010, The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law 38(2),	Maternal filicide, paternal filicide, filicide, neonaticide, infanticide, filicide-suicide
<i>Aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönotto Suomessa. Tutkimustoiminnon tarkoitus, tehtävät ja organisaatio.</i>	Koskela, Sirpa Houtsonen, Jarmo	2022 Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 23	Lähisuhdesurma, lähisuhdehenkilö
<i>Motives for maternal filicide: Results from a study with female forensic patients.</i>	Krischer, Maya Stone, Michael Sevecke, Kathrin Steinmeyer, Eckhard	2007 International Journal of Law and Psychiatry 30(3),	Motives, maternal filicide, child killing, filicidal acts
<i>Patterns of Multiple Family Homicide.</i>	Liem, Marieke Reichelmann, Ashley	2014, Homicide Studies 18(1), 44–58.	familicide, multiple family homicide, pattern
<i>Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä</i>	Nikupeteri, Anna Lappi, Carita Lohiniva-Kerkelä, Mirva Kauppi, Arto Laitinen, Merja	2017 Oikeus 46(3)	Lähisuhdeväkivalta, perhe, rikoksen uhri, vainoaminen, väkivaltarikos
<i>Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012.</i>	Piispa, Minna Taskinen, Jukka Ewalds, Helena	2012 Sisäasiainministeriön julkaisuja	Turvallisuus, perheet, lapset, ennaltaehkäisy
<i>Infanticide and neonaticide: A review of 40 years of research literature on incidence and causes.</i>	Porter, Theresa Gavin, Helen	2010 Trauma, Violence & Abuse 11(3),	Anything related to child abuse, criminology, violence exposure, women offenders
<i>Filicide in Austria and Finland: A register-based study on all filicide cases in Austria and Finland 1995–2005.</i>	Putkonen, Hanna Amon, Sabine Almiron, Maria P. Cederwell, Jenny Eronen, Markku Klier, Claudia Kjelsberg, Ellen Weizmann-Helenius, Ghitta	2009 BMC Psychiatry 9(74).	Filicide, child killing, child murder, child homicide, neonaticide, infanticide

<i>Perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun riskilojen tunnistaminen. Hotus-hoitosuositus.</i>	Rantanen Heidi Paavilainen Eija Flinck Aune	2022 Hoitotyön tutkimussäätiö	Lapsen kaltoinkohtelu, lapsen huolenpidon ja perustarpeiden laiminlyönti, parisuhdeväkivalta, lähisuhdeväkivalta, lapsen kiintymyssuhde, kaltoinkohtelun riskitekijät, riskiolot, riskin arviointi, suojaavat tekijät
<i>The Relevance of Long-Term Antecedents in Assessing the Risk of Familicide-Suicide Following Separation.</i>	Sachmann, Mark Harris Johnson, Carolyn Mary	2014 Child Abuse Review 23(2),	Familicide, familicide-suicide, risk, family homicide, crime risk factors
<i>Intimate Partner Homicide. New Insights for Understanding Lethality and Risks.</i>	Sheehan, Brynn E. Murphy, Sharon B. Moynihan, Mary M. Dudley-Fennessey, Erin Stapleton, Jane G.	2015 Violence Against Women 21(2),	Acute risk factor, covictims, intimate partner homicide, lethality
<i>Maternal filicide in a cohort of English Serious Case Reviews</i>	Sidebotham, Peter Retzer, Ameeta	2019 Archives of Women's Mental Health, 22	Filicide, Fatal child abuse, Domestic violence
<i>Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot. Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy.</i>	Suonpää, Karoliina Koskela, Tarja Sutela, Mika Törölä, Miisa Aaltonen, Mikko	2023 Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16.	Asiasanat tutkimus, tutkimustoiminta, parisuhdeväkivalta, henkirikos, tapahtumaketjut
<i>A Taxonomy of Male British Family Annihilators, 1980–2012.</i>	Yardley, Elizabeth Wilson, David Lynes, Adam	2013 The Howard Journal of Criminal Justice.	Family annihilator, taxonomy, masculinity, family, Britain

KUVIO 4. Pääasialliset lähteet.

Vaikka kirjallisuuskatsaukselle tyypillistä on sen laadinnassa käytetty aineiston tarkka sisäänoton ja poissulkemisen kriteerit (Johansson ym. 2007, 6) olen päättänyt analysoida lähisuhdesurmaa käsitteleviä tekstejä laajasti. Lähisuhdesurmat ja niiden ennusmerkit ovat suhteellisen uusia alueita tutkimusten saralla, joten koen tärkeänä muodostaa siitä mahdollisimman kattavan, kokonaisvaltaisen ja laajan kuvan. Käytän tutkimuksessani pääasiallisen aineiston lisäksi tukena lisäkirjallisuutta, joista osa on esimerkiksi pro gradu -tutkielmia eivätkä kaikki ole vertaisarvioituja. Olen pyrkinyt pääasiallisesti sulkemaan pois aineistot, jotka eivät ole 2000-luvulta lukuun ottamatta muutamia, mielestäni aiheen kannalta relevantteja, tärkeitä ja laadukkaita lähteitä. Analysoin aineistoa induktiivista sisällönanalyysia hyödyntäen erottelemalla sekä tiivistämällä ja jäsentämällä tekstisisällöstä tutkimuskysymyksen kannalta olennaisen tiedon (Kylmä & Juvakka 2007, 113). Koska käsittelen lähisuhdesurman ilmiötä laajasti, aineiston poissulkukriteerinä tutkimuksessani ei esimerkiksi ehdottomasti ole se, onko teksti vertaisarvioitu vai ei, vaan aineiston kontekstisidonnaisuus ratkaisee. Tutkimuksessani tarkastellut lait olen katsonut ja tarkistanut Finlexistä.

Aloitin aineiston analyysin silmäilemällä lopullisia pääasiallisia aineistoja ja merkitsemällä ylös niissä toistuvia avainsanoja. Avainsanojen avulla valitsin tutkimuskysymyksen kannalta relevanteimman aineiston, josta aloitin lähteiden tarkemman analyysin. Toutin analyysin lukemalla pääasiallisia aineistojani ja poimimalla sieltä toistuvia teemoja, käsitteitä ja tuloksia. Listasin tutkimuksissa toistuvia elementtejä ja tuloksia ylös ja jäsentelin niitä eri kokonaisuuksiksi. Ensimmäinen jäsentelyni koostui niin sanotuista perheen ulkopuolisista ja sisäisistä tekijöistä. Huomattuani jäsentelyn olevan liian laaja jaoin tuloksia tekijästä johtuviin, uhrista/uhreista johtuviin ja ulkopuolisiin tekijöihin, joita jaottelin edelleen pienemmiksi ryhmiksi. Palasin aineistoihin useaan otteeseen uusien jäsentelyjeni valossa ja kokeilin nimeämieni ryhmien toimivuutta. Palasin aineistoon myös niin sanottuna tyhjöpäänä ilman ryhmiä ja analysoin, nouseeko tutkimuksista joitain sellaisia asioita, joita en ollut vielä huomannut. Lopullisten ryhmien muodostamisessa olennaista oli erityisesti tutkimusten tiivistelmässä, tuloksissa ja yhteenvedossa toistuvat teemat. Lopulta havaitsin, että kaikkein toimivin ja selkein keino jäsentää ennusmerkit olivat jakaa ne neljään ryhmään:

1. Väkivalta suhteen aikaa ja väkivalta perheessä
2. Tekijän mielenterveysongelmat
3. Parisuhteen päättyminen
4. Konfliktien kasaantuminen

Ryhmäjaottelun jälkeen kävin aineistoa läpi korostamalla lähisuhdesurman ennusmerkkejä eri värein ryhmän mukaan. Tämän jälkeen kokosin tulokset selkeiksi ja kattaviksi kokonaisuuksiksi ja liitin niihin viranomaistyön sekä lainsäädännön näkökulmat. Palasin lähteisiin korostamalla jälleen uudella värillä kohdat, joissa käsiteltiin ennusmerkkien huomioimista viranomaistyössä. Lait etsin tutkimukseeni Finlexistä tutkimalla lakeja, jotka liittyivät ennusmerkin ympärillä olevaan ilmiöön. Tällöin esimerkiksi väkivallan ilmiöön liittyen etsin Finlexistä väkivaltaa käsittelevän lain, jonka liitin tutkimukseeni. Induktiivisen sisällysanalyysin tavoin loin käyttämäni aineiston perusteella tiivistetyn kuvan lähisuhdesurmien ennusmerkeistä ja niiden huomioimisesta, jaottelin ne pienempiin ryhmiin ja liitin osaksi laajempaa kokonaisuutta.

3.4 Tutkimusetiikka, tutkijan positio ja luotettavuus

Lähisuhdesurmat ovat arka ja sensitiivinen, mutta yhteiskunnallisesti tärkeä tutkimusaihe. Tällaista arkaluonteista aihetta tutkittaessa voidaan joutua pohtimaan eettisesti vaikeita kysymyksiä (Heikkilä 2002, 165). Arkaa aihetta tutkittaessa on otettava huomioon tutkittavien yksityisyys ja muut oikeudet sekä noudatettava tutkimuseettisiä normeja (Kuula 2006, 135–136). Koska tutkin lähisuhdesurmia kirjallisuuskatsauksena aiempaan tutkittuun tietoon perustuen, olivat uhrien henkilötiedot jo lähtökohtaisesti salatut. Aineistossani on muun muassa uhrien haastatteluita ja surmien tekijöiden mielentilalausuntoja hyödyntäneitä tutkimuksia, joissa on noudatettu tutkimuseettisiä periaatteita, kuten tutkijan salassapitovelvollisuutta, osallistujien vapaaehtoisuutta ja tunnistetietojen salaamista (mt., 2006, 106–108).

Aiheen arkaluontoisuus ei estä aiheen tutkimista, mutta se vaatii eettistä huolellisuutta. Tutkimuksessa on tärkeää ottaa huomioon yksilölliset näkemykset ja kokemukset aiheen arkaluontoisuudesta ja kipeydestä (Kuula 2006, 136). Eettisen pohdinnan merkitys kasvaa, mikäli tutkimusaihe nostattaa ikäviä tuntemuksia tutkittavasta tai tutkimukseen osallistuvasta henkilöstä. Ristiriidassa ovat tutkimuksen mahdollisesti vahingollinen vaikutus sen kohteena oleviin henkilöihin sekä tutkimatta jättämisen aiheuttama kokemusten ja näkemysten väheksyntä ja kuulemattomuus. (Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006, 314–315.) Kirjallisuuskatsauksessa minun ei tarvinnut ottaa huomioon tutkittavien kokemusten tai näkemysten vaikutuksia siihen, miten kipeänä tai arkana he kokevat lähisuhdesurma-aiheen, koska tutkittavia ei ollut. Sen sijaan koin tärkeänä kirjoittaa sekä tekijöistä että uhreista mahdollisimman objektiivisesti, tieteellisesti ja kunnioittavasti. Sosiaalityössä tärkeää on tekojen ja asioiden eriyttäminen ihmisestä, jotta apua ja tukea tarvitsevan ihmisarvo säilyy ja hänet voidaan kohdata arvostavasti ja kunnioittavasti (Talentia ry 2017). Tätä periaatetta olen noudattanut myös lähisuhdesurmien ennusmerkkejä tutkiesani.

Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää, että se noudattaa tieteellisyyden peruskriteereitä, kuten luotettavuutta, toistettavuutta ja objektiivisuutta. Lisäksi eettisyyden toteutumisen avuksi on laadittu esimerkiksi Tutkimuseettinen neuvottelukunnan (2019) eettisiä periaatteita sekä erilaisia sosiaalityöntekijän ammattieettisiä ohjeita (Talentia ry 2017). Näiden tarkoituksena on asettaa raameja esimerkiksi sosiaalialan sallitulle toiminnalle sekä luoda eettisyyden periaatteita tutkimuksille. Sääntöjen ja periaatteiden mekaaninen noudattaminen ei takaa tutkimuksen tai työn eettisyyttä, vaan se vaatii myös

eettisten kysymysten ja ongelmien aktiivista pohdintaa ja kannanottoa. (Heikkilä 2002, 165). Kirjallisuuskatsauksessa luotettavuuden kriteeri korostuu, sillä tutkimus perustuu tutkijan tekemään aineiston keruuseen, analyysiin, tulkintaan ja tiivistämiseen.

Laadullisen tutkimuksen eettisyyden toteutumisen kannalta on tärkeää, että tutkija kykenee aineistoa käsitellessään tunnistamaan ja eriyttämään omat kokemukset ja näkemykset, jotka voivat vaikuttaa aineiston objektiiviseen käsittelyyn. Toisaalta luotettavuutta voi lisätä tutkijan tarkka kuvaaminen omasta kokemusmaailmasta ja tutkittavan ilmiön yhteydestä. (Virtanen 2006, 199.) Työskentelen lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin yksikössä, jossa kohtaan paljon erilaisia elämänkriisejä ja eri tilanteissa olevia perheitä. Olen työssäni arvioinut myös lähisuhdeväkivallan uhrien ja tekijöiden tuen tarpeita sekä kartoittanut lähisuhdesurmien ennusmerkkejä. Työssäni kohtaamat asiat ovat osaltaan vaikuttaneet tutkimusaiheen valintaan, minkä vuoksi koin erityisen tärkeänä omien hypoteesieni ja kokemuksieni erottamisen aineistosta nousseista asioista. Tein pro gradua pääasiassa opintovapaan aikana, jolloin työssäni kohtaamat asiat eivät olleet niin läheisessä muistissa eivätkä siten häirinneet tutkimuksen tekoa.

Tutkimus toteutettiin hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tutkimusprosessin eteneminen tapahtui vaiheittain ja prosessinomaisesti, minkä lisäksi toteutan itsenäistä ja avointa reflektointia läpi prosessin. Tutustuin aiheeseen huolellisesti ja pyrin rajaamaan ja määrittelemään tekstissäni käytetyt käsitteet selkeästi useita lähteitä hyödyntämällä. Hakuprosessin pyrin toteuttamaan mahdollisimman kattavasti hyödyntäen systemaattisuutta ja eri tietokantoja. Aineiston haussa olen hyödyntänyt useita suomen- ja englanninkielisiä hakusanoja ja niiden yhdistelmiä ja osan aineistosta löysin toisten tutkimusten lähdeluetteloista. Hakusanoissani olen hyödyntänyt pääasiallisissa lähteissäni esiintyneitä avainsanoja ja keskeisiä käsitteitä. Aineiston analyysissä hyödynsin induktiivista sisälönanalyysia. Olen avannut aineiston haun sekä analyysin prosessit tekstissäni mahdollisimman tarkasti.

Vaikka hakuprosessini ei loppujen lopuksi ollut niin systemaattinen ja vaiheittainen kuin kirjallisuuskatsauksissa ehkä tyypillisesti, olen hyödyntänyt tekstissäni laajaa ja tutkituun tietoon perustuvaa aineistoa. Hakuprosessissa on hyödynnetty systemaattisuutta etsimällä pääasialliset lähteet tutkimuskysymykseni kannalta olennaisten poissulku- ja sisäänottokriteerien avulla sekä otsikoiden, johdantojen, avainsanojen ja abstraktien kontekstisidonnaisuudella. Tavoitteenani on luoda kokonaisvaltaista ja laajaa käsitystä ja ymmärrystä lähisuhdesurman ennusmerkeistä, minkä vuoksi en kokenut tarkkaa systemaattista aineiston hakuprosessia relevanttina muun kirjallisuuskatsauksessani

hyödynnettävän aineiston keruussa. Tutkimukseni luotettavuutta saattaa heikentää se, että tutkimukseni ulkopuolelle on jäänyt aiheen kannalta relevantteja tutkimuksia, koska kaikki tarjolla oleva tutkimus ei ollut saatavilla Joensuun tai Rovaniemen kirjastojen tai internetin kautta. Lisäksi aineisto jäi tutkimuksessani hyödyntämättä, mikäli aineistoon pääsy olisi ollut maksullista. Luotettavuutta voi heikentää myös aineiston kielelliset kriteerit, sillä muunkielisyys olisi voinut lisätä saatavilla olevan aineiston määrää ja monipuolisuutta.

Tutkimus on toteutettu hyvään tieteelliseen käytäntöön perustuen, mikä tukee tutkimuksen eettisyyttä. Lähisuhdesurmiin liittyvän tiedon tarve sekä aiemman tutkimustiedon vähäisyys puoltavat aiheen valintaa (Kylmä & Juvakka 2014, 113). Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisytyön kehittämisen kannalta on tärkeää tutkia siihen liittyviä ennusmerkkejä, tekijöiden motiiveja sekä viranomaisten mahdollisuuksia puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Tutkimusprosessi on kokonaisuudessaan toteutettu huolellisesti ja siinä on pyritty mahdollisimman totuudenmukaiseen kuvaukseen sen vaiheista ja tuloksista. Tutkimus sisältää asianmukaiset lähde- ja viittemerkinnät, jotta tutkijan oma ajattelu on erotettavissa selkeästi lähteiden käytöstä. (Mt., 113.)

4 Lähisuhdesurman ennusmerkit ja niiden huomioiminen

4.1 Väkipalta suhteen aikana ja väkipalta perheessä

Perheessä ja parisuhteessa tapahtuva väkipalta voi johtaa lähisuhdesurmaan (Sidebotham & Retzer 2019, 142–143). Piispan ja kumppaneiden (2012a, 13) tekemän perhesurmaselvityksen mukaan lähisuhdeväkivallan tekijöistä 71 prosenttia on ollut väkipaltainen lapsiaan tai kumppaniaan kohtaan. Poliisilla ei kuitenkaan aina ole ollut tietoa perheessä tapahtuneesta väkivallasta, sillä vain noin puolella lähisuhdesurman tekijöistä on ollut poliisiin kontakti surmaa edeltävän vuoden ajalta lähisuhdeväkivallan vuoksi. Väkipalta on voinut kohdistua tekijän lapsiin, puolisoon, perheen ulkopuoliseen mutta läheiseen henkilöön tai tekijä on itse voinut olla väkivallan kohteena (Rantanen ym. 2022, 20). Sosiaaliviranomaiseen olevat kontaktit ovat lähisuhdesurman tekijöiden tai perheiden kohdalla olleet vähäisiä. Lähes jokainen tekijöistä olivat pohtineet surmia pitkään ja surmatekoon liittyviä viitteitä on ollut heidän käyttäytymisestään havaittavissa. (Mt., 2012a, 13–14.)

Lähisuhdeväkipalta voi olla moniulotteista, eikä rajoitu esimerkiksi pelkästään fyysiseen väkivaltaan. Usein fyysisen väkivallan lisäksi perheessä voi olla myös seksuaalista, henkistä ja taloudellista väkivaltaa. Lähisuhdesurma voi tapahtua myös perheessä, jossa on ollut esimerkiksi pelkästään henkistä väkivaltaa ilman fyysisen väkivallan ulottuvuutta. Perhe, kumppani sekä lähipiiri voivat tottua elämään perheen sisäisen väkivallan kanssa. Parisuhteessa suhteen dynamiikka voi vääristyä, jolloin normaalin ja epänormaalin erottaminen on vaikeaa, eikä uhri välttämättä tunnista tai halua tunnistaa kokemaansa väkivaltaa. (Ellilä ym. 2020, 51; Haines-Delmont ym. 2022, 2819.) Tekijä on myös itse voinut kokea fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa lapsuudessaan tai olla nykyisessä suhteessaan väkivallan uhri (Dawson 2015, 164; Eriksson ym. 2016; Remahl 2015, 38; Rouchy ym. 2020, 5; Sidebotham & Retzer 2019, 147).

Lapsen näkökulmasta erityisesti kaltoinkohtelua voidaan pitää lähisuhdesurman ennusmerkkinä (Sidebotham & Retzer 2019, 140). Lapsen kaltoinkohtelu on vanhemman negatiivista ja lasta vahingoittavaa toimintaa ja käytöstä. Kaltoinkohtelu voi sisältää väkivallan erilaisia aktiivisia ja passiivisia muotoja sekä lapsen tarpeiden laiminlyöntinä. Kaltoinkohtelu voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi liiallista kontrollointia tai sen puutetta, ankaruutta, tunteettomuutta, ruumiillista kurittamista, aggressiivisuutta, haukkumista ja

uhkailua. Kaltoinkohtelu lapsuudessa voi johtaa sen jatkumiseen myös omien lasten kasvatuksessa ja se lisää riskiä myös aktiiviselle lähisuhdeväkivallalle. (Rantanen ym. 2022, 16.) Lähisuhdeväkivalta ja sen vakavoituminen voivat puolestaan indikoida lähisuhdesurmaa (Dawson 2015, 164; Eriksson ym. 2016; Piispa ym. 2012a, 13–14; Remahl 2015, 38; Rouchy ym. 2020, 5).

Lähisuhdesurmien taustalla voi olla tekijän motiivi piilottaa tai peitellä aiempaa tekoaan. Perheessä on voinut tekoa edeltävänä aikana olla toistuvaa tai kertaluontoista väkivaltaa, joka pyritään surmateolla piilottamaan. Tekijä on esimerkiksi voinut käyttää uhriaan seksuaalisesti hyväksi, pahoinpidellä tai kaltoinkohdella uhriaan toistuvasti tai kertaluontoisesti. (Dawson 2015, 168.) Toistuva laiminlyönti tai fyysinen väkivalta, kuten pahoinpitely ja kurittaminen voivat johtaa lähisuhdesurmaan myös vahingossa (Eriksson ym. 2016; Mäkikomi & Aho 2018, 126).

Myös henkinen väkivalta tunnustetaan mahdollisena lähisuhdesurman ennusmerkkinä. Henkinen väkivalta voi olla huutamista, haukkumista, pelottelua, syyttämistä ja syyllistämistä sekä emotionaalista hylkäämistä (Ellilä ym. 2023, 50). Erityisesti väkivalalla ja itsemurhalla uhkailemista pidetään hälyttävänä (mt., 52; Karlsson ym. 2021, 95; Putkonen ym. 2011, 326). Haasteen luo se, että väkivalta perheessä tai parisuhteessa voi jatkua pitkään salassa, eikä siihen päästä puuttumaan ajoissa. Amanda Robinson (2004, 25) korostaa parisuhteen aikana tapahtuvaa kontrollia lähisuhdesurman ennusmerkkinä. Myös Maya Krischer ja kumppanit (2007, 192) nostavat lähisuhdesurmasurmatutkimuksessaan esiin henkisen lähisuhdeväkivallan surmateon ennusmerkkinä. Heidän mukaansa väkivaltaan liittyi toisen kontrollointia, kuten vainoa, vaimentamista, kumppanin arkirutiinien hallintaa ja tarkkailua, sitomista, kyvyttömyyttä hyväksyä ero sekä uhkailua lähisuhdesurmalla.

Sachmann ja Harris Johnson (2014, 130–141) pohtivat tutkimuksessaan tarkemmin tekijän ”kaikkivoipaisuusajattelua” ja voimakasta kontrollin tarvetta lähisuhdesurman ennusmerkkinä. Heidän mukaansa olennaista on, että kontrollin tarve liittyy tekijän nykyiseen tai entiseen puolisoon. Tutkimus käsitteli lähisuhdesurman tekijöiden varhaisvaiheita ja niiden merkityksiä lähisuhdesurmien ennusmerkistössä tapauksissa, joita edelsi parisuhteen päättymisen. Myös useat muut tutkimukset (Dawson 2015, 172; Eriksson ym. 2016; Piispa ym. 2012a, 23; Putkonen ym. 2009a; Yardley ym. 2013, 13) nostavat esiin tekijän kontrollin tarpeen lähisuhdesurman ennusmerkkinä. Sheehan ja kumppanit (2015, 280) ovat lähisuhdesurmia käsittelevässä tutkimuksessaan todenneet, että lähisuhdesurmien uhrin pyrkivät ylläpitämään elämässään tasapainoa, mutta sitä horjutti elämän erilaiset

kriittiset tapahtumat, kuten uhrin päätös erota kumppanista tai lapsen huoltajuuteen liittyvät muutokset. Tällaiset tapahtumat merkitsivät tekijälle uhriin liittyvää kontrollin menetystä, joka toimi impulssina tekijän käyttäytymisessä tapahtuville vakaville muutoksille.

Lähisuhdeväkivaltaa voidaan perustella perheessä kunnian palauttamisella tai säilyttämisellä. Tällöin väkivalta on yhteisöllistä ja ikään kuin kunnialla oikeutettua. Kunniaan perustuvan lähisuhdeväkivallan äärimuotona ovat kunniamurhat, joiden ennusmerkit voivat erota muiden lähisuhdesurmien ennusmerkeistä ja niitä voi olla vaikea lähisuhteen ulkopuolisena havaita. Kunniamurhissa väkivaltaa on pidetty oikeutettuna ja sillä on pyritty ylläpitämään sosiaalista ja moraalista yhteenkuuluvuutta sekä ohjaamaan väkivallan kohde käyttäytymään perheen tai muun yhteisön sääntöjen ja normien mukaisesti. Normit voivat liittyä käyttäytymiseen, parisuhteeseen, seksuaaliseen suuntautumiseen, pukeutumiseen, uskontoon tai elämäntapaan ja niiden rikkominen aiheuttaa perheelle häpeää. Globaalisti kunniamurhien tutkinta on vähäistä eikä kunnian ylläpitämistä ja palauttamista lähisuhdesurman ennusmerkkinä tunnisteta. Poikkeus tästä on kuitenkin esimerkiksi Ruotsi, jossa on vuosien 2016–2017 välisenä aikana on raportoitu tapahtuneen neljä lähisuhdesurmaa, joiden kunniamotiivi on huomioitu. Suomessa ei toistaiseksi olla tunnustettu tai ilmoitettu yhtäkään kunniaan perustuvaa lähisuhdesurmaa, mutta niiden yriksiä on tunnustettu muutamia. (Koskela & Houtsonen 2022, 65.)

Piispan ynnä muiden (2012a, 22) mukaan neuvoloiden merkitys lapsiperheiden ongelmien ja lähisuhdesurmien ennusmerkkien huomioimisessa korostuu, koska lähes jokaisella kouluikäisellä lapsella ja perheellä on tai on ollut kontakti neuvolaan. Kaikille peruskouluikäisille kuuluu terveydenhuoltolain (30.12.2010/1326) 16 §:n (25.5.2022/278) mukainen laaja terveystarkastus, johon lain mukaan kuuluu koko perheen tuen tarpeen sekä lapsen riittävän hoidon ja huolenpidon kartoittaminen ja hyvinvoinnin arvioiminen esimerkiksi haastatteleamalla lasta ja hänen vanhempiaan. Huolen herätessä esimerkiksi neuvolan työntekijä on lastensuojelulain (12.2.2010/88) 25 §:n mukaan velvollinen ilmaiseemaan sen sosiaaliviranomaiseen esimerkiksi tekemällä lastensuojeluilmoituksen. Sosiaalihuollon viranomaisten, esimerkiksi sosiaalityöntekijän, on sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 13 §:n mukaisesti turvattava lapsen kasvuolosuhteet perheessä. Perheen tilanteen sekä lapsen kehityksen ja terveyden kannalta välttämättömiä sosiaalipalveluja tulee sosiaalihuoltolain 13 §:n (30.12.2014/1301) ja 14 §:n (29.12.2022/1280) mukaan tarjota oikea-aikaisesti, viipymättä ja ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tilanteesta voidaan esimerkiksi tehdä lapsen tai vanhemman kanssa sosiaalihuoltolain

(30.12.2014/1301) 35 §:n mukainen yhteydenotto sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen. Tuen tarjoaminen ajoissa ilman lastensuojelun asiakkuutta on tärkeää, sillä pelko viranomaisten voimakkaasta puuttumisesta voi olla lähisuhdesurman ennusmerkki (Piispa ym. 2012a, 17–19). Toisaalta viranomaisten riittämätön puuttuminen, huolen vähättely ja viranomaisten kuormittuneisuus voivat johtaa siihen, että lähisuhdesurma mahdollistuu (Alhanen 2014, 7–8; Ellilä ym. 2023, 54).

Terveiden ja hyvinvointilaitoksen (2022) ohjeistuksessa todetaan, että poliisiin on otettava yhteyttä aina, kun epäily lapsen kaltoinkohtelusta tai pahoinpitelystä herää. Rikosaasioiden selvittäminen kuuluu poliisille, mutta sosiaalivaltuutetun voi turvata lapsen rikoksen selvittämisen ajaksi kotiin tuotavalla tuella tai esimerkiksi lapsen kodin ulkopuolisella sijoituksella. Perhe voi saada apua myös kolmannelta sektorilta, kuten diakoniatyöstä, seurakunnan perheasiainneuvottelukeskukselta ja järjestöiltä. (Ellilä ym. 2023, 55; Perhe ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 31–32.)

Lähisuhdesurmia ja lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ympäröi yksityisyyden suoja ja siihen puuttuminen edellyttää laissa määriteltyjen viranomaisten määrätynlaisia toimivaltuuksia ja tehtäviä (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 11). Ellilän ynnä muiden (2023, 56) tutkimuksessa haastateltujen lähisuhdesurman uhrien läheisten kertoman perusteella viranomaiset epäonnistuivat uhrin suojelemisessa. Heidän mukaansa esimerkiksi lähestymiskiellolla ei tilanteessa ollut hyötyä, vaan se koettiin jopa tyhjänpäiväisenä. Viranomaisten uhrin suojelemisessa ja lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa ovat vastakkain Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) määritelty 10 §:n mukainen yksityiselämän ja yksityisyyden suoja sekä saman lain 7 §:ssä määritelty ihmisen oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, turvallisuuteen ja vapauteen. Väkivallan estäminen ja ehkäisy voivat edellyttää viranomaisten yhteistyötä sekä ihmisten henkilökohtaisten ja yksityisten tietojen paljastamista, jolloin pohditaan, kumpi painaa vaakakupissa enemmän: ihmisen yksityisyyden suoja vai viranomaisen tiedon tarve uhrin suojelemiseksi ja työtehtäviensä hoitamiseksi. Viranomaisilla on velvollisuus puuttua tilanteeseen, jossa ihmisen perusoikeudella ja lailla suojattuun oikeushyvään kohdistuu loukkaus. Asiaan puuttumiseen oikeutus kasvaa sitä mukaa, mitä heikommassa asemassa ihmisen nähdään olevan. Erityisesti lasten turvallisuudessa ja suojaamisessa ohitetaan yksityiselämän suoja. (Mt., 2023, 10–18.)

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä olennaista on lähisuhdeväkivallan tunnistaminen surman ennusmerkkinä. Marita Husso (2003, 253–259, 262) nostaa esiin huolensa uhrien vaikenemisesta lähisuhdeväkivallan aiheuttaman häpeän vuoksi. Husson mukaan uhrin

häpeävät omaa epäonnistunutta kumppanin valintaansa, alistumistaan, kumppaninsa käytöstä sekä suhteessa pysymistä. Häpeää aiheuttaa myös kyvyttömyys luoda, vaatia ja ylläpitää tasa-arvoa suhteessaan. Elämä epämiellyttävän henkilön kanssa sekä oleminen epäonnistuneessa suhteessa hävettää, koska aiemmin on ollut vapaus ja mahdollisuus valita kumppani. Husso alleviivaa väkivallan kokemuksiin liittyvissä keskusteluissa tärkeää olevan kertojan kohtaaminen ja ymmärretyksi tulemisen kokemus. Torjutuksi tuleminen ja kokemusten sivuuttaminen voivat pahimmillaan aiheuttaa sen, ettei kertoja enää avaudu väkivaltakokemuksistaan. Husson mukaan väkivaltakokemuksista puhuminen on siitä selviytymisessä olennaista, kun taas siitä vaikeneminen hidastaa suhteesta irrottautumista ja avun hakemista.

4.2 Tekijän mielenterveysongelmat

Erilaiset mielenterveysongelmat lähisuhdesurmien taustalla ovat yleisiä. Suhteessa muihin henkirikoksen tekijöihin lähisuhdesurman tekijän profiili eroaa siinä, että lähisuhdesurman tekijällä on usein taustalla mielenterveydellisiä haasteita, jotka aiheuttavat itsetuhoisuutta. Tämä voi näkyä esimerkiksi itsemurhayrityksenä tai haluna sen toteuttamisesta (Ellilä ym. 2023, 52; Mäkikomi & Aho 2018, 121; Putkonen ym. 2011, 326; Rantanen ym. 2022, 28). Lähisuhdesurman tekijällä on voinut olla esimerkiksi psykoottinen sairaus tai akuutti mielenterveysongelma. Tekijällä on voitu todeta esimerkiksi määrittelemätön, vainoharhainen, affektiivinen tai depressiivinen psykoottinen sairaus. Toisaalta tekijälle on voitu todeta myös sellainen krooninen mielenterveysongelma, johon ei liity psykoottisuutta. (Liem & Koenraadt 2008a, 167–168, Putkonen ym. 2011; 231–232.) Mielenterveysongelmien oikea-aikainen tunnistaminen ja niiden liittäminen lähisuhdesurman ennusmerkistöön on vaikeaa ja osa tekijän mielenterveysongelmista tunnistetaan vasta lähisuhdesurman jälkeisessä tutkinnassa (Sidebotham & Retzer 2019, 146).

Linda Karlsson ja kumppanit (2021, 95) esittelevät artikkelissaan Leslie Hamiltonin (2013) tutkimuksen, jossa kerrotaan, että noin puolet lähisuhdesurman tekijöistä on uhanut itsemurhalla ennen tekoa. Samassa tutkimuksessa todetaan, että lähisuhdesurman tekijöistä ja yli 60 prosenttia on aiemmin uhanut aikuisuhrin tappamisella. Artikkelissa todetaan myös, että lähes jokaisesta suomalaisesta lähisuhdesurmatapauksesta on ollut havaittavissa joitain teon ennusmerkkejä, kuten itsemurhamuistiinpanoja,

internethakuhistoriaa lähisuhdesurmasta tai ampumatarvikkeiden ja muiden surmavälineiden ostoa. Lähisuhdesurman tekijä on myös voinut olla yhteydessä mielenterveyspalveluihin rikosta edeltävän vuoden aikana esimerkiksi masennusoireilun, psykoosin, väsymyksen tai uupumuksen vuoksi. Kuudessa kolmestatoista tapauksessa on oltu yhteydessä lastensuojeluun, jossa on tehty riskien arviointia. Noin puolessa tapauksista rikoksentekijää vastaan on annettu lähestymiskiellon kaltaisia suojamääräyksiä ja lapsen tapamisia on surmateon aikaan rajoitettu.

Milla Mäkikomsin ja Anna Liisa Ahon (2018, 119) mukaan lähisuhdesurman motiivi voi olla ei-egosentrinen, harkittu egosentrinen ja yhtäkkinen egosentrinen motiivi. Harkittuihin egosentrisiin motiiveihin liittyy sosiokulttuurisia, sosioekonomisissa interpersoonallisia ja elämänhallinnallisia sekä seurausten välttämismotiiveja. Yhtäkkisiä egosentrisiä motiiveja ovat vahinkomotiivit ja interpersoonalliset motiivit. Ei-egosentriseen motiiviin liittyvät tekijän altruistiset motiivit ja mielenterveysongelmat. Esimerkiksi vanhemman psykoottinen häiriö voi toimia lähisuhdesurman ennusmerkkinä. Ellilän ja kumppaneiden (2023, 52) mukaan tekijä saattaa piilottaa mielenterveysongelmiaan ja salailla niitä esittämällä läheisilleen kaiken olevan hyvin.

Sachmann ja Harris Johnson (2014, 135–136) toteavat tutkimuksissaan, että lähisuhdesurman tekijällä voi olla lapsenomaista narsismia sekä niin sanottuja ryhmän B persoonallisuushäiriötä. Ryhmän B persoonallisuushäiriössä ihminen kärsii amerikkalaisen Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) -luokituksen mukaan niin sanotuista kakkosakselin häiriöistä, kuten epävakaasta, antisosiaalisesta, huomionhakuisesta tai narsistisesta persoonallisuushäiriöstä. Persoonallisuushäiriöt ovat vakavia psykiatrisia häiriöitä, jotka voivat vaikuttaa esimerkiksi ihmisen tunne-elämään ja ongelmanratkaisuun. Usean persoonallisuushäiriöiden kriteerit voivat täytyä samalla henkilöllä yhtä aikaa, jolloin henkilöllä voi olla ongelmallisia ja joustamattomia hahmottamis- toiminta- ja reagoititapojen kokonaisuuksia sekä tunne-elämän ja käytöksen impulsiivisuutta. (Kinnunen 2021, 7.) Suomessa DSM-luokituksen sijaan käytetään Maailman terveysjärjestö WHO:n kehittämää International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD)-luokitusta. Tällä hetkellä voimassa olevassa ICD-10-luokituksessa ryhmän B persoonallisuushäiriöt kuuluisivat ryhmään F60-F62. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2011, 270.)

Niiranen ja Veikanmaa (2016, 97) esittelevät lähisuhdesurmien kriittisiä tekijöitä käsittelevässä pro gradussaan mielentilalausunnon, jossa kuvataan yhden lähisuhdesurman tekijän persoonallisuushäiriötä ja sen piirteitä seuraavasti:

Hänen luonteessaan korostui ajatusten ja toiminnan kaavamaisuus, tunneilmaston rajoittuneisuus sekä riippuvaisuus ihmissuhteissa. [Henkilö] oli persoonallisuudeltaan joustamaton ja toimintatavoiltaan vaihtoehdoton ja hän pyrki tarkkuudella ja suunnitelmallisuudella hallitsemaan elämänsä.

Tämänkaltaiset luonteet, persoonallisuudet ja ihmisiin kohdistuneet riippuvuudet voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, ettei ihminen kykene huomioimaan eron mahdollisuutta tai sietämään kontrollin puutetta. Lähisuhdesurman ennusmerkistö on sitä vahvempi, mitä useampi siihen liitettävä piirre tai kriteeri täyttyy (Sachmann ja Harris Johnson 2014, 135–136).

Lähisuhdesurman tekijällä voi olla muihin kohdistuvaa ongelmallista käyttäytymistä, kuten armottomuutta, pelottelua, eristäytymistä, vihamielisyyttä ja manipuloivaa käyttäytymistä. Kyseisenlainen käyttäytyminen on voinut alkaa jo tekijän lapsuudessa. Tekijällä on lapsuudessaan voinut olla myös muun muassa huolestuttavaa käyttäytymistä, huono tunneilmasto kotona, autoritaarista kasvatusta sekä turvaton kasvuympäristö. (Ellilä ym. 2023, 52.) Lähisuhdesurman tekijän äkillinen mielentilan muuttuminen ja psyykinen haavoittuvuus voivat olla yhteydessä tekijän varhaisen kiintymyssuhteen häiriöihin sekä lapsuuden traumakokemuksiin. Varhaiset vaikeudet tekijän elämässä ovat altistaneet hänet esimerkiksi narsismille ja voivat toimia taustana alkeellisten puolustusmekanismien, itsesäätelyn vaikeuksien, regressiotaipumuksen ja itsemurha-ajatusten kehitykselle. Eriytisesti miesten tekemien lähisuhdesurmien taustalla on usein narsismia ja muita persoonallisuushäiriöitä. (Sachmann & Harris Johnson 2014, 121, 135–136.)

Lapsensa surmanneella aikuisella on usein mielenterveyden haasteita, joihin tekijä on myös yleensä yrittänyt hakea apua (Rantanen ym. 2022, 27–28; Sidebothan & Retzer 2019, 143–144). Äitien kohdalla synnytyksen jälkeisellä masennuksella on osuutensa lähisuhdesurmissa. Anne Kauppi ja kumppanit (2010, 230) ovat tutkimuksessaan todenneet, että lähes jokaisen vastasyntyneen lapsensa tappaja on hänen oma äitinsä. Kaupin ja kumppaneiden tutkimuksen mukaan alle vuorokauden ikäisistä surmatuista 56 lapsesta 52 oli surmannut heidän biologinen äitinsä. Myös muiden alle yksivuotiaan lapsensa surmanneista suurin osa (73 prosenttia) oli heidän oma äitinsä. Lapsensa surmaavan naisen taustoista on usein löydettävissä traumaattisia ja korkeasti kuormittavia tekijöitä, kuten inestää, seksuaalista hyväksikäyttöä tai muun perheenjäsenen kuolema. Lapsensa surmanneet äidit voivat kokea myös synnytyksen jälkeistä masennusta, nuoresta iästä johtuvaa kypsymättömyyttä ja epärealistisia odotuksia äitiyteen liittyen, mitkä voivat osittain toimia perhesurmien ennusmerkkeinä. (Mt., 2010, 230; Mt., 2019, 147.)

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä eri viranomaisten välinen moniammatillinen yhteistyö on olennaista (Piispa ym. 2012a 17–19). Yhteistyön kannalta salassa pidettävien tietojen saamisessa vaikeimmaksi tahoksi on koettu terveydenhuolto (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 45). Potilassuhteen luottamuksellisuus terveydenhuollossa perustuu erityisen painavaan ja vakavaan salassapitointressiin, jolloin sosiaalihuollolle ja poliisille ilmoittamiseen oikeuttaa salassapitoa painavammat intressit ja niihin kohdistuvan loukkauksen estäminen. Tällöin esimerkiksi toisen ihmisen elämä ja sen suojeleminen sekä toisen ihmisen yksilöautonomian ja koskemattomuuden suojeleminen voivat muodostaa tietojen luovuttamisen kannalta riittävän painavat intressit. (Kauppi 2007, 149–150.) Tiedonvaihtoa koskevat säännökset sekä niiden keskinäiset suhteet vaikeuttavat tiedonvaihtoa, minkä vuoksi lainsäädäntöä on pyritty uudistamaan viranomaisten ilmoitusoikeuteen liittyen tilanteissa, joissa herää huoli ihmisen kokemasta väkivallasta tai sen uhasta. Tähän liittyen laki potilaan asemasta ja oikeuksista (17.8.1992/785, 13 §) määrää ilmoitusoikeudesta seuraavaa:

(--) terveydenhuollon ammattihenkilö tai muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä taikka sen tehtäviä suorittava henkilö saa salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos henkilö tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.

Kyseisellä pykälällä turvataan ihmisen perusoikeuksia sekä lisätään julkisen vallan ja viranomaisten oikeutta puuttua ihmisen yksityiselämän suojaan. Samanlainen säädös löytyy myös esimerkiksi sivistystoimea, nuorisotoimea, sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä hätäkeskus- ja pelastustoimijoita koskevasta lainsäädännöstä (Niiranen & Veikanmaa 2016, 61).

4.3 Parisuhteen päätyminen

Parisuhteen päättyessä toinen osapuoli on voinut miettiä ja valmistella eroa jo pitkälle ennen sen ottamista puheeksi. Ero luo vanhempien välille valtavasti muutoksia esimerkiksi ihmisen identiteettiin, persoonallisuuteen, asenteisiin, maailmankuvaan, maailmankatsomukseen, asumiseen ja jopa vapaa-ajan ja työn organisointiin liittyen (Määttä 2002,

11–12). Eron aiheuttama kuormitus ja eron tuoma muutos voivat johtaa epätoivoon, jossa lähisuhdesurma aletaan nähdä ratkaisuna. Judith S. Wallerstein sekä Sanda Blakeslee (1991, 30) ovat verranneet avioeroa jopa kuolemaan, sillä molemmat tuovat elämään menetystä ja surua sekä muutoksia päivittäisiin ihmissuhteisiin. Heidän mukaansa arvioeron myötä ihmisen syvimmat intohimot, kuten rakkaus, mustasukkaisuus ja viha nousevat esiin. Sekä kuolemassa että avioerossa on kyse surusta ja ihmisen menettämisestä. Ihmisen kokemukset nöyryytyksestä ja loukkaamisesta voi synnyttää vihaa ja raivoa, jotka koetaan tilanteessa oikeutetuiksi. Wallerstein ja Blakesleen (mt., 31) käyttävät termiä *murhanhimoinen* kuvaamaan sitä, millaiseksi ihminen voi eron kohdatessaan tulla.

Suomalaisissa perhesurmaselvityksissä parisuhdeongelmien sekä vanhempien eroaikaiden on todettu olevan lähisuhdesurman ennusmerkkejä (Brown ym. 2014, 79; Harper & Voigt 2007, 309–322; Piispa 2012 13). Vuosina 2003–2009 erotilanteessa olleilla tai juuri eronneilla naisilla parisuhdetappokuolleisuus on ollut kymmenkertainen verrattuna parisuhteessa olevien naisten kuolleisuuteen (Niiranen & Veikanmaa 2016, 15). Tekijä saattaa surmata lapsen kostoksi eroa haluavalle kumppanille tai kumppanille, joka on jo teon aikana muuttanut pois yhteisestä kodista. Lähisuhdesurman riski kasvaa, mikäli vaikean eron lisäksi parisuhteessa on aiemmin ollut väkivaltaa, sillä uhkailua tai kontrollointia. Huomionarvioista on, että toisinaan väkivalta on voinut alkaa vasta kumppanin ilmoittettua erosta. (Piispa ym. 2012a, 23.) Eron yhteydessä tapahtuva väkivalta voi olla vaikea huomioda lähisuhdesurman ennusmerkkinä riittävän ajoissa, sillä väkivalta voi johtaa surmaan nopeasti. Tällöin korostuu nopea reagoiminen väkivaltaan ja sen uhkaan.

Parisuhde on usein emotionaalista ja fyysistä läheisyyttä sisältävä intiimi suhde (Miller ym. 2007, 4). Lähisuhdesurmaa edeltävästi parisuhteessa on voitu olla tyytymättömyyttä siinä ilmenevään seksuaalisuuteen. Toinen suhteessa voi haluta enemmän seksiä kuin toinen tai suhteessa ei ole ollut seksiä ollenkaan. Suhteessa voi olla tunnetta eriarvoisuudesta tai arvostuksen puutteesta. Toisinaan toisella puolisoilla voi olla kokemuksia siitä, että on suhteessa alistetussa asemassa ja suhteessa voi olla jopa seksuaalista väkivaltaa. Parisuhde intiiminä suhteena on kokonaisuus, jossa seksuaalisuudella on merkitystä suhteen syvyydelle: intiimin ja vahvan suhteen myötä myös seksiin ollaan siinä tyytyväisiä (Shumway 2003, 163). Itsensä mitätöidyksi tai alistetuksi kokeminen ja kykenemättömyys käsitellä kyseisiä tunteita voivat aiheuttaa epätoivoa (Niiranen & Veikanmaa 2016, 98) ja toimia lähisuhdesurman ennusmerkkinä (Dawson 2015, 164).

Eron myötä lähisuhdesurman motiivina voi olla kosto. Tekijä voi syyttää entistä kumppaniaan parisuhteen ja perheen hajottamisesta ja lopulta kostaa hänelle surmaamalla hänet

tai hänen lapsensa. Yardleyn ym. (2013, 13–15, 18) mukaan kostaessaan parisuhteen hajoamista tekijä kokee perheen osana itseään ja identiteettiään, jolloin perhe toimii ideaalina ja ihanteellisena tilana ja erosta tulee mahdotonta. Tekijällä voi olla voimakas käsitys ja näkemys siitä, millainen perheen pitäisi olla, jolloin hän näkee perheen omien toiveidensa, halujensa ja odotustensa valossa. Mikäli tekijä on mies, toimii perhe keskeisenä osana hänen maskuliinisuuttaan eikä tekijä voi sietää ajatusta, että hänen lapsiensa perheeseen kuuluisi joku muu mies. Surmatekoon liittyy Yardleyn ja kumppanien mukaan kontrollia ja omistushaluisuutta, jolloin mahdollisuus perheen hajoamisesta lisää tekijän kontrolloivaa käyttäytymistä. Tekijä on dramaattinen ja narsistinen ja päätyy lopulta tuhoamaan perheensä, koska ei voi enää kontrolloida sitä. Perhe ei välttämättä täytä tekijän odotuksia ja asettamaa roolia, jolloin tekijä tuntee olonsa petetyksi eikä voi olla sellainen puoliso tai vanhempi kuin haluaisi. Epätoivo ja pettymys voivat johtaa perheen surmaamiseen. Tuomion välttämisen vuoksi tekijä voi surmata myös itsensä.

Ero voi olla lähisuhdesurman ennusmerkkinä myös silloin, jos toinen puolisoista haluaa erota, mutta toinen ei. Tällöin surman tekijä on yleensä se, joka ei halua erota (Nikupeteri ym. 2017, 297). Ero on voinut olla tekijälle mahdoton ajatus (Brown ym. 2014, 79; Harper & Voigt 2007, 309–322; Piispa 2012 13), vaikka avioerot yleisenä ilmiönä ovat tuttuja ja koskettavat monia ihmisiä. 1990-luvun puolivälissä joka toisen avioliiton on arvioitu päättyvän eroon (Määttä 2002, 12–13). Sachmann ja Harris Johnson (2014, 137–139) ehdottavat lähisuhdesurmien tekoon vaikuttavan tekijän kyvyttömyys itsenäiseen minuuteen. Tällöin lähisuhdesurman ja tekijän itsemurhan riskit kasvavat, koska tekijä ei koe selviävänsä erotilanteesta. Kaksikko kuvaa lähisuhdesurmatilanteen kehittyvän psykodynaamisena prosessina, josta on erotettavissa kuusi vaihetta. Kahdessa ensimmäisessä vaiheessa tekijällä on symbioottinen suhde kumppaniinsa, kunnes parisuhteessa tulee ero. Symbioottisen suhteen vuoksi tekijä ei kykene irrottautumaan parisuhteesta, sillä hänelle on muodostunut kumppaniinsa eräänlainen riippuvuus. Tekijän vointi ja puolison olemus muodostavat oman maailmansa, jossa puolison hyvyys riippuu tekijän olotilasta: Kun tekijällä on hyvä olla, on myös puoliso hyvä. Pahaa oloa ja torjutuksi tulemistä tuntiessaan tekijä värittää kokemuksensa puolisoistaan epärealistiseksi ja negatiiviseksi. Ero aiheuttaa tekijässä vajavaisuuden tunteita ja ero merkitsee sitä, ettei tekijä koe oloaan tai itseään kokonaiseksi (Ellilä ym. 2023, 52).

Sachmannin ja Harris Johnsonin (2014, 139) teorian kolmannessa vaiheessa tekijä tuntee ja kokee olonsa hylätyksi (ks. myös Sidebotham & Retzer 2019, 146–147). Kolmosvaiheeseen voi liittyä tekijän tilanteen kieltämistä, kunnes hänet valtaa ahdistus, masennus,

raivo ja muut tuhoavat tunteet. Neljännessä vaiheessa tekijä pyrkii palauttamaan parisuhteen ennalleen, jolloin läheisyyden tavoittelu voi muodostua vainoksi. Tekijä saattaa rikkoa lähestymiskieltoja sekä uhkailla kumppaniaan (Sheehan ym. 2015, 280). Viidennessä vaiheessa tekijä ymmärtää eron väistämättömäksi ja projisoi kokemuksen kumppaniinsa. Tekijä ei ehkä kykene kantamaan pahoja tunteita, jolloin kokemus erosta liittyy tekijästä pahana pois lähteneeseen kumppaniin. Tekijä saattaa kontrolloida kumppaniaan saavuttaakseen itselleen välttämättömän tunteen kontrollista ja sen palautumisesta. Viimeisessä vaiheessa tilanne päättyy lähisuhtesurmaan. Tekijä saattaa kohdistaa vihansa lapsiin, jolloin tekijä tappaa lapset, mutta ei puolisoaan. Tavoitteena on kostaa puolisolle ja jättää tämä kärsimään. Tekijä saattaa kokea tyhjyyttä ja hylkäämistä, mikä aiheuttaa masennusta ja itsetuhoisuutta. (Sachmann & Harris Johnson, 2014, 138–139.)

Myös Nikupeteri ynnä muut (2017, 297) ovat tutkimuksessaan huomioineet parisuhteen päättymisen lähisuhtesurman ennusmerkinä. Myös heidän mukaansa uhan lähisuhtesurmalle muodostaa tilanne, jossa jätetyksi osapuoleksi joutumassa olevat tai joutuneet eivät sopeudu eroon. Puoliso saattaa suhtautua perheeseen pysyvänä instituutiona, joka antaa heille vanhemman tai puolison roolit. Lähisuhtesurman riikin muodostaa toivottujen roolien ja muuttuneen tai epävarman todellisuuden väliset ristiriidat. (Yardley ym. 2013, 18, 21–22). Nikupeterin ja kumppaneiden (Mt., 297) tutkimuksessa on hyödynnetty lähisuhtesurman tekijän mielentilalausuntoja, joiden mukaan tekijä ei ole voinut hyväksyä kumppaninsa omia ja yhteisestä tulevaisuudesta eroavaisia suunnitelmia. Erään mielentilalausannon mukaan tekijä ei ole kyennyt luopumaan ajatuksesta, että kumppani muuttaisi mieltään ja yhteiselämä jatkuisi samalla tavalla kuin ennen. Myös Sachmann ja Harris Johnson (2014, 132, 137) huomioivat tekijän voimakkaan halun omistaa ja määrittellä parisuhteitaan olevan lähisuhtesurman ennusmerkki.

Surman tekijän mahdottomuus hyväksyä kumppanin eroa tai eroaikeita voivat aiheuttaa eronjälkeistä tai suhteen aikaista vainoa, jolla myös on merkittävä osuus lähisuhtesurman ennusmerkistössä. Kumppani voi tehdä itsestään vaikutelmaa huoltapitävänä vanhempana samalla, kun pyrkii teoillaan osoittamaan ja näyttämään puolisoaan epävakana vanhempana. Tämä voi näyttäytyä esimerkiksi perättömien lastensuojeluilmoitusten tekemisenä tai huoltajuuskiistojen pitkittämisenä. Kykenemättömyys hyväksyä eroa voi näyttäytyä kumppaniin tai lapsiin kohdistuvana uhkailuna ja vainona. Tekijää kohtaan on voitu hankkia lähestymiskielto ja vainon käsittely ja pyrkimys saada se päättymään on voinut vaatia useita oikeudenkäyntejä. Lähisuhtesurma voi tapahtua samana päivänä kuin

kumppanin ilmoitus eropäätöksestä tai se voi toimia kostona jo aiemmin tapahtuneesta erosta. (Nikupeteri ym. 2017, 297–298.)

Myös vainon uhri voi päätyä lähisuhdesurmaan. Vaino ja vainoajan kontrolli voivat ajaa uhrin toivottomuuteen ja vainon kohde voi kokea, ettei hänellä ole tilanteestaan tai vainoajastaan irtautumisen mahdollisuuksia. Vaino voi aiheuttaa uupumista, vainoharhaa ja masennusta, jolloin lähisuhdesurma ja itsemurha voidaan nähdä ainoana keinona vapautua vainoajan rakentamasta fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta kontrollista ja ansasta. Kumppani voi päätyä itsemurhan lisäksi lastensa surmaamiseen asettuessaan huoltapitävän vanhemman rooliin ja kokiessaan, etteivät lapset pärjää ilman häntä. (Nikupeteri ym. 2017, 299; ks. myös Stark 2012, 215.) Vainon uhri saattaa myös ajatuksen tasolla tappa vainoajansa toteuttamatta kuitenkaan tekoa käytännössä (mt., 2017, 299).

Eron vaarallisuus on tunnistettu jo 1990-luvulla: Anke Rohde ja kumppanit (1998) ovat tutkineet lähisuhdesurmien motiiveja ja todenneet, että erityisesti eron liittyessä tilanteeseen ja hetkeen, jossa tekijällä on useita muita kuormitustekijöitä, voi ero toimia lähisuhdesurman ennusmerkinä. Tekijä voi eron myötä tuntea silmitöntä turhautumista, vihaa, epätoivoa, syyllisyyttä, mustasukkaisuutta, hämmennystä, kontrollin menetystä ja järjetömyyttä, mikä voi toimia lähisuhdesurman impulssina (Dawson 2015; 164; Eriksson ym. 2016; Krischer ym. 2007, 197; Putkonen ym. 2009a).

Perheelliset vanhemmat eivät yleensä voi täysin erota lastensa vuoksi. Vanhemmat eivät esimerkiksi voi kokonaan olla tapaamatta tai pitämättä yhteyttä toisiinsa. Eronneiden vanhempien välillä on lasten muodostama side, jonka vuoksi vanhemmat ovat tavalla tai toisella erosta huolimatta tekemissä keskenään ja osa toistensa elämää (Emery 1994, 33). Vanhempien on kuitenkin tärkeää pysyä sovussa ja kyetä luottamaan toisiinsa vähintään lasten asioissa. Sovun kannalta on olennaista, että vanhemmat noudattavat selkeitä sääntöjä ja voivat luottaa toisiinsa. Vuorovaikutustilanteen tapahtumiin liittyvä ennakkotieto ja käsitys tilanteen seurauksista lisäävät luottamusta. Luottamus voi eronneiden vanhempien kohdalla muodostua sellaiseksi, jossa toiseen luotetaan vanhempaan, mutta ei kumppanina. (Hokkanen 2005, 59, 66–67; Seligman 2000, 47–49.) Lähisuhdesurmatapauksissa toinen vanhempi on voinut pelätä tai muutoin vastustaa lasten menemistä toisen vanhemman luokse. Vanhempi ei välttämättä täysin luota toiseen vanhempaan tai on voinut pelätä, ettei tämä anna lapsen palata takaisin itsensä luokse (Niiranen & Veikanmaa 2016, 95).

Lähisuhdesurmatilanteessa eronneiden osapuolten vanhemmat eivät välttämättä ole hyväksyneet avioliittoa tai heitä on läheisten toimesta kehotettu eroamaan. Läheiset ovat voineet loukata tekijää tai osoittaa häntä kohtaan epäluottamusta. Tekijän ja puolison läheisten välinen suhde voi olla haastava ja siinä voi olla läsnä arvostelua (Notko 2011, 124–125). Marianne Notkon ja Eija Sevónin (2008, 111) mukaan esimerkiksi anopin ja miniän väliseen suhteeseen liittyvää tutkimusta on – mahdollisesti heteronormatiivisuuden vuoksi – kovin vähän. Heidän mukaansa muut kuin heteroseksuaaliset miesten ja naisten väliset suhteet nähdään vähemmän tärkeinä tai ongelmallisina. Lähisuhteissa tapahtuvaa vallankäyttöä, väkivaltaa ja henkirikoksia tutkittaessa on olennaista tarkastella läheissuhteita laajasti ja omaksua perhesuhteista laaja ja kokonaisvaltainen käsitys (Haines-Delmont ym. 2022, 2824; Piispa ym. 2012a, 30). Puolisoiden välisten suhteiden lisäksi huomiota tulee kiinnittää sisarusten, lasten ja vanhempien sekä anoppien ja miniöiden väliseen vuorovaikutukseen ja suhteeseen. Perheet ja perheiden suhteet ovat relationaalisia; yhden suhteen vahingoittavuus heijastuu lähes poikkeuksetta toisiin perhesuhteisiin. (Mt., 2011, 211–212.)

Piispan ja kumppaneiden (2012a, 24) mukaan perhesuhteen ongelmien vuoksi apua haakevilta sekä eroa suunnittelevilta pareilta on hyvä selvittää, onko suhteen aikana tapahtunut minkäänlaista väkivaltaa. MARAK-riskienarvioinnin kautta voi olla mahdollista erottaa väkivallan jatkumisen todennäköisyyttä. Robinson (2004, 25) on erottanut MARAK-riskiarvioinnin 15 riskitekijästä neljä väkivallan jatkumisen kanssa korreloivaa tekijää. Robinsonin mukaan erityisesti ero, uhrin kontrollointi tai tekijän mustasukkaisuus, tekijän mielenterveysongelma ja/tai päihdeongelma sekä väkivallan esiintyminen aiempaa useammin tai sen paheneminen kertovat väkivallan jatkumisesta. Väkivallan jatkuminen tai sen paheneminen puolestaan liitetään lähisuhdesurman ennusmerkiksi.

Brown ja kumppanit (2014, 79) korostavat asiakkaan tuhoajatusten kartoittamista erityisesti tilanteissa, joissa asiakkaalla samanaikaisesti on mielenterveysongelmia ja parisuhteen erovaihe. Nikupeterin ja kumppaneiden (2017, 298) mukaan riskin tunnistamista ja huomioimista vaikeuttaa se, että tekijän perhe- ja parisuhteen ylläpitämisen halu voidaan vainon ja lähisuhdesurman ennusmerkin sijaan tulkita olevan perinteistä perhekäsitystä tukevaa käyttäytymistä. Eron jälkeistä vainoa pidetään sellaisena signaalina ja lähisuhdesurman ennusmerkkinä, johon viranomaisen on kiinnitettävä huomiota ja suhtauduttava riittäväällä vakavuudella (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 6).

4.4 Konfliktien kasaantuminen

Dee Wood Harpe ja Lydia Voigt (2007) ovat lähisuhdesurmiin liittyvän tutkimuksensa perusteella huomioineet konfliktien kasaantumisen osana lähisuhdesurmien ennusmerkkejä. He esittävät kaaviossaan lähisuhdesurmaan johtavat kolme polkua. Esimerkiksi tekijän tai perheen taloudellinen ahdinko voi synnyttää epätoivoa, jossa lähisuhdesurma voidaan nähdä tilanteen ratkaisuvaihtoehdoksi. Yardley ja kumppanit (2013) ovat luokitelleet lähisuhdesurmaajat neljään eri tekijätyyppiin: normeista piittaamattomat, pettyneet, omahyväiset ja vainoharhaiset tekijät. Tekijätyypeissä yhdistävänä tekijänä toimii tekijän vallan käyttämisen tarve erityisesti tilanteessa, joissa he kokevat maskuliinisuutensa uhatuiksi. Myös Ellis ja kumppanit (2012) esittävät maskuliinisten roolien menettämisen ja miehisen identiteetin kamppailun lähisuhdesurman ennusmerkkinä.

Taloudelliset vaikeudet, parisuhteen ongelmat sekä eroaikeet voivat olla lähisuhdesurman ennusmerkkejä (Lehti 2012, 3; Mäkiköksi & Aho 2018, 121; Yardley ym. 2013, 20). Tekijällä on voinut olla myös stressiä, akuutteja mielenterveysongelmia, henkisesti kuormittava elämäntilanne sekä kuulo- tai vainoharhoja, joihin hän on yrittänyt hakea apua (Piispa ym. 2012a, 11, 13, 19). Tekijällä voi olla myös tunne riittämättömyydestä, pärjäämättömyydestä sekä epäonnistumisesta ja surmatekoon voi liittyä pelkoa tulevaisuudesta tai tarvetta äärimmäiseen kontrolliin (Eriksson ym. 2016).

Tekijän koulutustaustaa ei voida automaattisesti pitää lähisuhdesurman riskitekijänä, sillä lähisuhdesurmia tapahtuu kaikissa sosiaali-, ammatti- ja koulutusluokissa (Sidebotham & Retzer 2019, 147). Korkeasti koulutetut tosin surmaavat usein koko perheensä ja matalammin koulutetut surmaavat yleensä pelkän lapsen (Remahl 2015, 26). Suomessa murha-itsemurhia esiintyy harvemmin työttömien tai sosioekonomisesti alemmissa luokissa olevien keskuudessa mahdollisesti siksi, että elämäntilanteen ja sosioekonomisen aseman muutokset eivät välttämättä ole niin dramaattisia ja voimakkaita kuin ylemmissä sosiaaliluokissa (Lehti & Kivivuori 2004, 232–234). Toisaalta työelämän ulkopuolisuus voi olla lähisuhdesurman ennusmerkki (Koskela & Houtsonen 2022, 67) ja esimerkiksi naispuolisille lähisuhdesurman tekijöille on yleistä, että tekijä on kotiäiti (Piispa ym. 2012a, 13; Scott & Fleming 2014, 75).

Ellilä ja kumppanit (2023, 51) pitävät myös perheen selvittämättömien tapahtumien, tukiverkoston puuttumisen sekä vanhemman avuttomuuden lähisuhdesurmia

mahdollisesti ennustavina tekijöinä. Myös päihteiden ongelmakäyttö voi olla ennusmerkki lähisuhdesurmasta (Koskela & Houtsonen 2022, 66). Riitta Jallinoja (2009, 26) kuvaa riippuvuuksia perheeseen tulleiksi vieraiksi ja uhkiksi. Vaikka riippuvuus suoraanaisesti koskisi vain yhtä perheenjäsentä, on sillä vaikutuksia koko perheeseen. Riippuvuus voi Jallinojan mukaan hajottaa perheen etäännyttämällä perheenjäseniä toisistaan ja vahingoittamalla perheen yhteisyyttä. Esimerkiksi Kauppi ja kumppanit (2010, 234), ovat tutkimuksessaan todenneet surma-itsemurhan tehneiden äitien taustalta löytyvän usein päihdeongelmaa (ks. myös Rantanen ym. 2022, 28). Tekijällä on voinut olla alkoholin liikkakäyttöä, lääkkeiden väärinkäyttöä tai huumeiden, kuten amfetamiinin ja kannabiksen käyttöä. Ellilän ynnä muiden (mt., 52) mukaan päihteiden ongelmakäytön lisäksi myös kiellettyjen hormonien käyttö voi johtaa lähisuhdesurmaan. Hormonien väärinkäyttö liittyi heidän mukaansa anabolisten steroidien käyttöön lihaskasvun maksimoimiseksi.

Piispa ja kumppanit (2012a, 11, 13) korostavat, ettei päihteiden ongelmakäyttö ole automaattisesti lähisuhdesurman ennusmerkki. Lähisuhdesurman tekijöillä alkoholin käyttö saattaa koostua juhlatilanteissa nauttimisesta tai muusta kohtuukäytöstä. Vaikka lähisuhdesurmia tehdään jonkin verran päihtyneenä, ei ole silti harvinaista, että tekijä olisi selvin päin. (Niiranen & Veikanmaa 2016, 91–92.) Piispa ja kollegat (Mt., 13, 19) korostavat päihteiden ongelmakäytön sijaan mielenterveyden haasteita lähisuhdesurmien ennusmerkistössä. Heidän mukaansa yli puolet lähisuhdesurman tekijöistä on käyttänyt tekoaan edeltäneen vuoden aikana joitain mielenterveyspalveluita.

Miesten tekemien lähisuhdesurmien taustalla on naisten tekoja useammin aiempaa väkivaltaista tai rikollista käyttäytymistä (Mäkikomsi & Aho 2018, 121). Tekijällä on voinut olla myös stressiä, kroonista unettomuutta, kuormittava elämäntilanne sekä aistiharhoja. Tekijällä voi olla myös riittämättömyyden ja epäonnistumisen tunteita, ja surmatekoon voi liittyä pelkoa tulevaisuudesta tai tarvetta äärimmäiseen kontrolliin (Eriksson ym. 2016; Yardley 2013, 13–14). Uni on keskeistä ihmisen hyvinvoinnin kannalta, ja pitkäaikainen unen puute altistaa fyysisille ja psyykkisille sairauksille. Uni auttaa stressistä toipumiseen ja suojelee ihmisen psyykkistä terveyttä. Psyykkisten haasteiden piirteisiin kuuluu muutokset unessa, joten unen ja psyykkisen voimien haasteista voi muodostua oireiden toisiaan ruokkiva kehä. (Paunio & Porkka-Heiskanen 2008, 699–700.) Pitkittänyt unettomuus ja stressi voivat esimerkiksi edesauttaa mielenterveysongelmien syntyä ja heikentää ongelmanratkaisukykyä, jotka voivat olla lähisuhdesurman ennusmerkkejä (Brown 2014, 79; Piispa ym. 2012a, 13; Sheehan ym. 2015 283).

Taloudellisilla haasteilla on merkittävä yhteys lähisuhdesurmiin. Yhdysvalloissa tapah-tuneiden lähisuhdesurmien tutkimusten perusteella ajalla 2000–2009 esiintyvistä lähisuh-desurmista neljällä viidestä oli yhteys taloudellisiin ongelmiin. Lähisuhdesurmiin voi liit-tyä perheen mediaanitulojen lasku, köyhyysrajan alapuolella eläminen sekä vanempien pitkäaikainen työttömyys ja valtion tukien saaminen. (Liem ym. 2013, 351.) Perheen sosioekonomisessa asemassa on voinut tapahtua yhtäkkistä heikkenemistä, kuten voi-makkaita taloudellisia vaikeuksia, kodittomuutta tai työttömyyttä (Koskela & Houtsonen 2022, 66; Putkonen ym. 2011, 325–326; Yardley 2013, 19–20). Myös Sheehan ja kump-panit (2015, 283) sekä Ellilä ynnä muut (2023, 52–53) tunnistavat työn menettämisen sekä kodittomuuden ja muun yhteiskunnasta syrjäytymisen lähisuhdesurman ennusmerk-kinä. Liemin ynnä muiden (mt., 355) tekemässä lähisuhdesurmatutkimuksessa 39 prosen-tissa lähisuhdesurmista, joissa motiivi oli tiedossa, tekoon liittyivät taloudelliset ongel-mat.

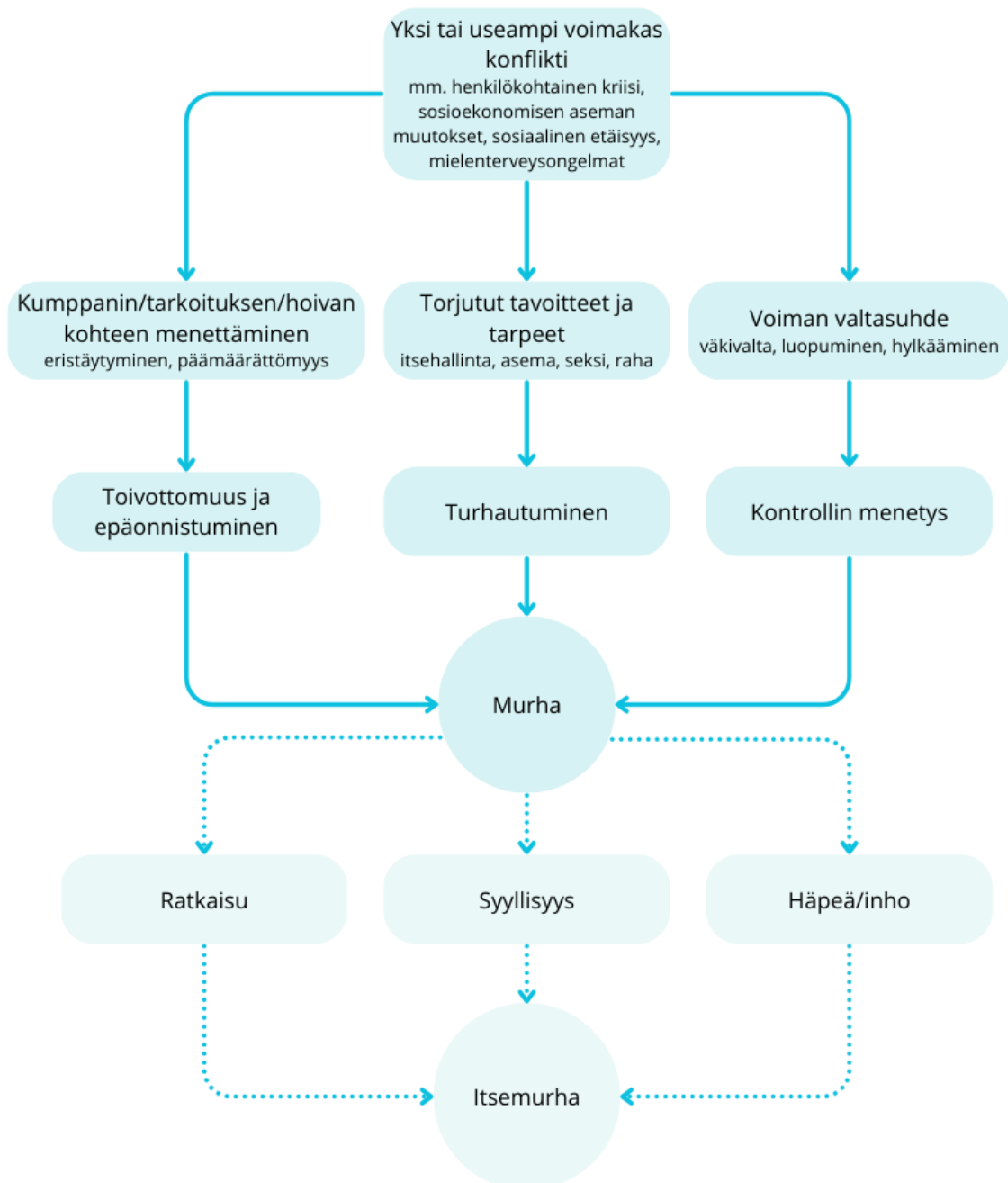
Nikupeterin ja kumppaneiden (2017, 299) mukaan tekijä voi surmateolla pyrkiä kontrol-loimaan tulevaisuutta sekä kumppanin oletettuja ratkaisuja ja tekoja. Tällöin lähisuhde-surma voi olla tekijän ratkaisu taloudellisten ongelmien ja velkojen pysymiseen salassa. Tekijä on voinut ajatella, että velkojen ja taloudellisten haasteiden julkituleminen hajottaa perheen, jolloin perhesuhteiden hajoamisen ennakoimiseksi tekijä päätyy surmaamaan perheensä. Toisaalta teko voi liittyä myös sosioekonomisen aseman ylläpitämiseen, kuten omaisuuden hankkimiseen ja suojaamiseen tai rahanmenetykseen liittyvään uhkaan (Liem ym. 2013, 50–51).

Lähisuhdesurman tekijä voi ajatella suojelevansa uhriaan/uhrejaan kuvitellulta tai todel-liselta kärsimykseltä. Tekijällä voi olla myös muita määrittelemättömiä pyyteettömiä mo-tiiveja, kuten epäitsekkyyttä tai rakkautta lapsiinsa. Tekijä voi suojella uhrejaan esimer-kiksi uskotulta tai kuvitellulta köyhyydeltä, vaikealta tulevaisuudelta tai esimerkiksi si-jaishuollolta. (Krischer ym. 2007, 195; Liem & Koenraad 2008a, 308; Putkonen ym. 2011, 326.) Teko voi liittyä myös epärealistiseen uskoon lapsen vammaisuudesta tai us-koon perheen vaaraan joutumisesta puolison jättäytyessä pois uskonlahkosta (Eriksson ym. 2016). Tekijä voi suojella uhria myös todellisilta kärsimyksiltä. Tällöin lähisuhde-surma voi liittyä lapsen säästämiseen tai suojelemiseen todetulta sairaudelta, vammaisuu-delta, henkiseltä kärsimykseltä, huostaanotolta tai uhrin vaikeilta elämäntapahtumilta. (Friedman ym. 2008, 283–284; Yardley 2013, 21). Tekijä voi myös inhota lasta, kokea lapset taakkana tai kiusankappaleina, ärtyä lapsen itkuisuuteen sekä ottaa lapsensa

mukaan itsemurhaansa (Krischer ym. 2007, 195; Liem & Koenraadt 2008a 309; Putkonen ym. 2009a).

Teko voi liittyä myös perheessä olevaan sosiokulttuuriin, kuten muutoksiin tai muutoksen uhkiin läheissuhteissa sekä pelkoon sosiokulttuurisesta stigmasta. Läheissuhteiden muutoksiin voi liittyä perheen reaktion ja hylätyksi tulemisen pelko, parisuhdeongelmat, usko tai luulo puolison uskottomuudesta ja halu säilyttää perhe ehjänä. (Krischer ym. 2007, 192; Liem ym. 2013, 50; Putkonen ym. 2011, 321–322) Ania Wilczynskin (1995) tutkimuksen mukaan lähisuhdesurmaan voi liittyä myös tekijän epäily siitä, ettei ole lapsensa biologinen vanhempi. Tällöin teko voi olla kosto puolisolle (Liem & Koenraadt 2008, 167) tai ratkaisu huoltajuuksistaan (Liem ym. 2013, 49–50). Perheen kuormittaviin tekijöihin ja konfliktien kasaantumiseen liittyvät ennusmerkit voivat olla vaikeasti tunnistettavissa, sillä perhe voi ylläpitää kulliseja siitä, että kaikki perheessä on hyvin (Ellilä ym. 2023, 51).

Harper ja Voigt (2007, 309–312) kehittivät murhaa seuraavaan itsemurhaan liittyvän teorian (KUVIO 5), jotta ilmiö olisi helpompi hahmottaa. Teorian mukaan kaikissa lähisuhdesurmatapauksissa sekä murha-itsemurhissa esiintyy jonkinlainen konflikti, joka käynnistää tapahtumaketjun. Konflikti voi liittyä epätasa-arvoiseen parisuhteeseen, vihamielisyyteen tai mustasukkaisuuteen parisuhteessa, työn menetykseen, taloudelliseen kriisiin tai useamman konfliktin yhtäaikaiseen kasaantumiseen. Konfliktien lisäksi ilmiöstä on heidän mukaansa erotettavissa erilaisia valtasuhteita ja stressitekijöitä, kuten torjutuksi tulleet tavoitteet ja tarpeet, kumppanin ja tarkoituksen tunteen menettäminen sekä voiman ja vallan menetys. Tekijän kokemus kontrollin puutteesta, epäonnistumisesta, turhautumisesta tai toivottomuudesta toimii yleensä teon laukaisevana impulssina. Surmateon jälkeen tekijä saattaa päätyä tekemään itsemurhan. Lähisuhdesurman jälkeinen itsemurha voi johtua tekijän syyllisyydestä tai häpeästä, inhosta tai oman kärsimyksensä päättämisestä.

KUVIO 5. Teoreettinen malli lähisuhdesurmasta ja siitä seuraavasta itsemurhasta (Harper & Voigt 2007).

Sachmann ja Harris Johnson (2014, 130–141) toteavat tutkimuksensa perusteella, etteivät lähisuhdesurman ennusmerkit ole staattisia. Sen sijaan he toteavat niiden olevan dynaamisia – muuttuvia ja muovautuvia – jolloin ennusmerkit ja niiden vakavuus riippuvat tekijän tilanteesta. Heidän mukaansa esimerkiksi tekijän parisuhteella on vaikutusta ennusmerkkien vakavuuteen tekijän sisäisen kokemusmaailman kautta. Olennaista on tutkimuksen mukaan se, miten tekijä havainnoi ja tulkitsee parisuhdetta sekä miten tulkinta yhdistettynä tekijän lapsuudenkokemuksiin ja persoonallisuuteen vaikuttaa tekijään. Sachmannin ja Harris Johnsonin mukaan myös tekijän sisäiset psykologiset tekijät voivat

muuttaa tekijän mielentilaa äkisti. Tämän vuoksi lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä olennaista on tilanteen ymmärtäminen niin, että huomioon on otettu välittömien ennusmerkkien lisäksi tekijästä ja perheestä saatu tieto pitkältä ajalta ennen surmatekoa.

Ellilän ynnä muiden (2023, 49–50) mukaan lähisuhdesurman taustalla voi olla surmaajan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen, tekijän lapsuuteen ja ammattiin liittyviä sekä perheeseen ja parisuhteeseen liittyviä tekijöitä. Heidän mukaansa tekijällä voi olla myös rikollista käyttäytymistä, riitelyä ja eristäytymistä useissa ihmissuhteissa sekä aggressiivista ja uhkaavaa kirjoittelua sosiaalisessa mediassa. Yksittäisten ennusmerkkien löytäminen ennen lähisuhdesurmaa on haastavaa, vaikka niitä voi olla helppo tunnistaa tragedian jälkeen (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 6). Koskela ja Houtsonen (2022, 68) pohtivat läheltä piti -tilanteiden analysoinnin ja vertaamisen surmaan johtaviin tapauksiin edesauttavan parempaa ennusmerkkien huomioimista ja ennaltaehkäisytyötä tulevaisuudessa.

Lähisuhdesurmien ennusmerkeiksi on tunnistettu parisuhteen ongelmat ja eroaikeet, taloudelliset vaikeudet sekä mielenterveysongelmat. Miesten tekemien lähisuhdesurmien taustalla on naisten tekoja useammin päihdeiden käyttöä ja aiempaa väkivaltaista tai rikollista käyttäytymistä (Mäkiköksi & Aho 2018, 121; Piispa ym. 2012, 13). Erilaisia lähisuhdesurman ennusmerkistöksi luettavia piirteitä löytyy kuitenkin monesta perheestä, joissa kukaan ei päädy lähisuhdesurman tekemiseen. Tämän vuoksi erilaisia ennusmerkkejä ei voida automaattisesti pitää lähisuhdesurmaan johtavina tekijöinä. Esimerkiksi aikaisempi väkivalta parisuhteessa ei yksittäisenä tekijänä välttämättä johda lähisuhdesurmaan, mutta muihin tekijöihin yhdistettynä se vakavoittaa osuuttaan lähisuhdesurman ennusmerkkinä (Sachman & Harris Johnson 2014, 135).

5 Yhteenveto

Monissa kansainvälisissä lähisuhdesurmatutkimuksissa (mm. Liem & Koenraadt 2010; Remahl 2017; Sachmann & Harris Johnson 2014) on todettu surmien taustalla olevan ennusmerkkejä, joiden riittävä huomioiminen olisi saattanut ehkäistä surmateon. Suhteen aikana tapahtunutta väkivaltaa ja sillä uhkailua, lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua perheessä sekä tekijän itsetuhoisia ajatuksia ja lähisuhdesurmalla uhkailua pidetään hälyttävänä (Piispa ym. 2012a 20, 30). Väkivallan vakavoituminen ja tiheneminen, mustasukkaisuus, eroaikeet ja ero, päihteiden käytön (kasvavat) haasteet sekä mielenterveysongelmat voivat indikoida väkivallan jatkumisesta ja lähisuhdesurmasta (Robinson 2004, 25). Eron jälkeinen vaino ja mielenterveysongelmat ovat tekijöitä, joihin viranomaisten tulee kiinnittää työssään erityistä huomiota (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 6).

Perheen taloudelliset vaikeudet, sosioekonomisen aseman muuttuminen, työttömyys, lapsuuden vahingoittavat kokemukset sekä puolisoon ja/tai lapsiin kohdistuva kontrollin ja kovan kurinpidon tarve ovat lähisuhdeväkivallalle ja -surmalle merkittävästi altistavia riskitekijöitä (Brown 2014, 79; Harper & Voigt 309–311; Sachmann & Harris Johnson 2014, 132). Lähisuhdesurmien ennusmerkkejä erityisesti lapsen näkökulmasta ovat tekijän mielenterveyden ongelmat kuten psykoottiset häiriöt, masentuneisuus ja persoonallisuushäiriöt, perheen sisäinen väkivalta ja lapsen kaltoinkohtelu sekä vanhempien ero (Brown 2014, 79; Piispa ym. 2012a, 13; Sheehan ym. 2015 283). Lapsen surmaaminen voi olla myös kosto puolisolle tai ratkaisu huoltajuuskiistaan (Liem & Koenraadt 2008, 167; Liem ym. 2013, 49–50).

Kuviossa 6 on esitetty lähisuhdesurman yleisimpiä ennusmerkkejä. Eri ennusmerkkien tunnistaminen ja huomioiminen voi olla vaikeaa, sillä lähisuhdesurma ei yleensä ole vain yhdestä tekijästä tai vastoinkäymisestä seuraava tragedia, vaan pikemminkin useiden eri tekijöiden summa. Tämän vuoksi viranomaisilla on erityinen merkitys eri huolenaiheiden ja ennusmerkkien tunnistamisessa. Päivähoito, koulu ja nuorisotoimi työskentelevät alaikäisten lasten arkielämässä, jossa huoli voi herätä lapsen tai koko perheen tilanteesta. Työssä voi kohdata myös perheitä, jotka ovat kriisitilanteessa tai hyvin lähellä sitä. Perheen tilanteesta herännyt huoli, sen huomioiminen ja lopulta sen ilmaiseminen on olennaista sosiaalityölle, joka selvittää perheen tilannetta ja tuen tarvetta. Virka-ajan ulkopuolella ja kiireellisissä asioissa perheitä auttaa sosiaali- ja kriisipäivystys. Lastenvalvoja auttaa eroon sekä huoltajuus-, elatus- ja tapaamissopimusasioihin liittyen sekä voi

tarvittaessa suositella ja järjestää esimerkiksi lapsen valvottuja vaihtoja tai tapaamisia. Huomionarvoista on, että lastenvalvojan vahvistama tapaamissopimus tai huoltajuuspäätös voivat toimia lähisuhdesurmaan johtavana impulssina (Dawson 2015, 172–173; Putkonen ym. 2011, 323).

Väkivalta perheessä/suhteessa	Tekijän mielenterveysongelmat
<ul style="list-style-type: none"> • Fyysinen, psyykinen, seksuaalinen, henkinen, kemiallinen, taloudellinen väkivalta • Aktiivinen ja passiivinen väkivalta • Kaltoinkohtelu • Kunniaväkivalta • Parisuhteen aikana lisääntynyt ja voimistunut väkivalta 	<ul style="list-style-type: none"> • Psykoottiset sairaudet • Masennus, unettomuus, stressi • Itsetuhoisuus ja itsemurhalla uhkailu • Persoonallisuushäiriöt • Synnytyksen jälkeinen masennus
Lähisuhdesurman ennusmerkit	
Konfliktien kasaantuminen	Parisuhteen päättyminen
<ul style="list-style-type: none"> • Sosioekonomisen aseman muutokset • Taloudelliset haasteet ja velka • Kuvitellut tai todelliset uhat • Vainoharha, uskottomuusepäilyt • Päihteiden käytön haasteet • Sosiokulttuuriset muutokset tai niiden uhat 	<ul style="list-style-type: none"> • Suunniteltu ero • Toteutunut ero • Eron jälkeinen vaino

KUVIO 6. Lähisuhdesurman ennusmerkit.

Lähisuhdesurman ennusmerkit voidaan jakaa pitkäaikaisiin ja akuutteihin ennusmerkkeihin (Sheehan ym. 2015, 269–284). Akuutteja ennusmerkkejä voivat olla esimerkiksi ero päätös, muutokset lasten huoltajuusasioissa, lähisuhdeväkivalta ja sen vakavoituminen, sekä tekijää kohtaan haettu ja määrätty lähestymiskielto. Pitkäaikaisia lähisuhdesurman ennusmerkkejä ovat varhaisemmat varoitusmerkit, kuten esimerkiksi parisuhteen ongelmat, pitkäaikainen väkivalta ja kaltoinkohtelu, eroaikeet, taloudelliset vaikeudet ja mielenterveyden ongelmat. Lähisuhdesurmien varhaisista ennusmerkeistä voidaan laatia erilaisia riskienarviointeja ja teorioita, joiden avulla niiden tunnistaminen on helpompaa.

Esimerkiksi Sachmannin ja Harris Johnsonin (2014, 134–136) biopsykososiaalisen riskiprofiilin avulla ammattilaisen on helpompi tunnistaa lähisuhdesurman riskiperheitä ja henkilöitä. Riskiprofiili on jaoteltu neljään osaan, joita ovat 1) haavoittuvuudet lapsuudessa, kuten kiintymyssuhdehäiriöt tai kaltoinkohtelu 2) psykodynaamiset vaikutukset 3) aiempi lähisuhdeväkivalta ja 4) mielenterveysongelmat ja persoonallisuushäiriöt. Useat samanaikaiset ennusmerkit ja niiden keskinäinen vuorovaikutus merkitsevät korkeaa riskiprofiilia, jolloin lähisuhdesurman riski kasvaa.

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä eri viranomaisten välinen moniammatillinen yhteistyö on olennaista (Piispa ym. 2012a 17–19). Sosiaalityöntekijällä on olennainen rooli sosiaalihuollossa olevan asiakkaan palvelukokonaisuuden koordinoinnissa ja hahmottamisessa. Sosiaalityössä käsitellään asiakkaan henkilökohtaisia tietoja, jotka pyritään pääasiassa saamaan asiakkaan suostumuksella. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) velvoittaa 20 §:ssä (8.7.2022/603) julkisia toimijoita ja viranomaisia pyydettyä luovuttamaan sosiaalityöntekijälle kaikki olennaiset asiakastiedot, jotka sosiaalityöntekijän asiakastyölle ovat välttämättömiä. Saman lain 16 §:n (22.9.2000/812) mukaan salassa pidettäviä sosiaalihuollon tietoja saa asiakkaan suostumuksella luovuttaa toisille julkista tehtävää hoitaville tahoille ja viranomaisille. Lain 17 §:n (22.9.2000/812) mukaan sosiaalityöntekijä voi luovuttaa asiakasta koskevat, asiakkaan huollon, hoidon tai koulutuksen tarpeiden arvioimiseksi ja järjestämiseksi välttämättömiksi katsotut tiedot myös ilman asiakkaan suostumusta, mikäli esimerkiksi lapsen etu tai asiakkaan ilmeinen hoidon ja huollon tarve sitä edellyttää.

Lähisuhdesurmien taustalla esiintyy usein monenlaisia, hankalasti tunnistettavia ennusmerkkejä. Tämän perusteella myös lähisuhdesurmien ehkäisytyötä on tehtävän monipuolisesti ja useilla eri alueilla. Lähisuhdesurmaa voi edeltää myös elämänhallinnallinen kaaos ja kontrollin menetyksen tunne. Tämä ohjaa ennaltaehkäisyhuomion kiinnittämistä perheisiin, joissa vanhemmilla todetaan elämänhallinnallisia vaikeuksia. Lähisuhdesurman ennusmerkkinä voi kuitenkin olla myös vanhemman elämänhallinnan vaikeuden kokemukset ilman, että ulkopuolinen arvioija havaitsee niitä.

Toistuva väkivalta perheessä voi olla lähisuhdesurmien ennusmerkki, sillä se voi johtaa uhrin tai uhrien tahalliseen tai tahattomaan surmaan. Erityisesti pahoinpitelyn seurauksena vahingossa kuolleen uhrin surmaaminen on voinut olla harkitsematonta ja jäsenymätöntä. Ennusmerkkinä voi toimia myös vanhemman puutteet itsereflektiossa ja tunnetaidoissa, sillä läheisen surma voi olla seurausta äkillisestä ja voimakkaasta tunnetilasta tai kontrollin menettämisestä. Väkivalta toimii lähisuhdesurman ennusmerkkinä sitä

voimakkaammin, mitä kontrolloivampaa ja pakottavampaa väkivallan luonne on (Sachmann & Harris Johnson 2014, 139; Sheehan ym. 281–282). Tällöin ennaltaehkäisyssä tärkeää on huomion kiinnittäminen vanhempiin, joilla on tunnesäätelyn vaikeutta ja aiempaa väkivaltakäyttäytymistä sekä tarjota ajoissa tukea heidän vanhemmuuteensa.

Harkittu lähisuhdesurma liittyy yleensä tekijän riittämättömiin ongelmanratkaisutaitoihin sekä yhteiskunnallisen tai henkilökohtaisen elämäntilanteen heikkenemiseen tai sen uhaan (Eriksson ym. 2016; Putkonen ym. 2011, 327; Rouchy ym. 2020, 8). Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisytyössä olennaista on tunnistaa näitä tilanteita sekä pyrkiä tarjoamaan toisenlaisia tilanteen ratkaisuvaihtoehtoja. Sosioekonomiset ennusmerkit ohjaavat ehkäisytyötä perheen taloudelliseen ja työllisyyden äkillisiin muutoksiin tai niiden uhkiin. Sosiokulttuuristen ennusmerkkien perusteella raskauden aikaisen työskentelyn merkitys korostuu, erityisesti yksinodottavien äitien osalta sekä tilanteissa, joissa raskaus ja lapsi eivät ole pariskunnan läheisten keskuudessa hyväksytyjä.

Ero voi toimia lähisuhdesurman ennusmerkkinä silloin, jos siihen liittyy erityistä merkitystä. Tällöin ero on voitu suhteen aikana nähdä mahdolltomana tai tekijällä voi olla tunne siitä, että on menettänyt eron myötä kontrollin suhteessa puolisoonsa. Myös riippuvuudet ja rahahuolet voivat tuoda erolle erityisen merkityksen. Surmaaja on voinut suhteen aikana olla hyvin kontrolloiva ja mustasukkainen puolisoaan kohtaan. Kontrolli voi jo suhteen aikana olla niin vakavaa, että se täyttää vainoamisen piirteitä. (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 6; Robinson 2004, 25.)

Parisuhteen päättymiset ja vaihtoehtoiset ratkaisut lasten huoltajuudessa ovat Suomessa yleisiä, eivätkä kaikki eronneet tai huoltajuusasioiden uudelleen järjestelleet perheenjäsenet päädy lähisuhdesurmien uhreiksi tai tekijöiksi. Lähisuhdesurmiin liittyvä uutisointi on kuitenkin tuonut ilmiön lähemmäs ihmisiä. Surmien taustoja tutkittaessa on otettava vakavasti huoli siitä, että lähisuhdesurmien liiallinen uutisointi voi lisätä ja ruokkia uusia tekoja. Läheistä tai yhteiskuntaa kohtaan koettu pettymys ja tekijän huomion hakeminen voidaan tuoda julki lähisuhdesurman muodossa. (Piispa ym. 2012a, 29.)

Lähisuhdesurmien ennusmerkkien tunnistaminen on vaikeaa, minkä vuoksi ne usein jäävät huomiotta. Ihmisillä, joiden läheinen on joutunut lähisuhdesurman uhriksi, voi olla todellisuudesta voimakkaasti poikkeava kuva siitä, millaista perheen tai pariskunnan elämä on ennen surmatekoa ollut. Lähisuhdesurman laukaiseva tekijä voi ulkopuolisten mielestä vaikuttaa pieneltä, jos perheen ja tekijän taustat eivät ole tiedossa. Mikäli perheen ja parisuhteen dynamiikka ei ole tiedossa, on tilannetta vaikea arvioida. Ihmiset

voivat ylläpitää kulisseeja, joiden taakse edes lähipiiri ei kykene näkemään. Lähisuhdesurmaan syyllistynyt voi olla luonteeltaan sosiaalinen ja erittäin tykätty persoona. Tekijä voi vaikuttaa vastuulliselta vanhemmalta ja mukavalta ihmiseltä, joka pitää huolen perheestään. Tällainen henkilö on vaikea tunnistaa potentiaalisesti lähisuhdesurman tekijäksi.

Ongelmia on vaikea havaita myös tilanteissa, joissa surmateolla peitellään aiempaa tekoa. Tällöin ennusmerkit eivät välttämättä näyttäyty loogisena ulkopuoliselle, koska teosta kiinnijääminen on todennäköistä ja sen seuraukset tekijälle ovat alkuperäistä tekoa vakavammat. Tällöin kaltoinkohtelun sekä perheessä tapahtuvan väkivallan huomioiminen on lähisuhdesurman ennaltaehkäisyn kannalta tärkeää. Vanhempien ja lasten kokemuksen kuuleminen ja tuen tarjoaminen myös tilanteissa, joissa ei olla havaittu ongelmaa, on tärkeää. Kaltoinkohtelun ja väkivallan epäilyn herätessä viranomaisten on puututtava ja asiaan on suhtauduttava vakavasti myös mahdollisen poliisitutkinnan alettua. Terveysten ja hyvinvointilaitoksen (2022) ohjeistuksen mukaan poliisiin on otettava yhteyttä aina, kun epäily lapsen kaltoinkohtelusta tai pahoinpitelystä herää. Viranomaisilla on epäilyn herätessä velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Poliisi päättää yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa lapsen turvallisuuden varmistamisen kannalta tarvittavista toimenpiteistä.

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä haastavaa on myös itse tekijään liittyvien ennusmerkkien huomioiminen, sillä osa riskitekijöiksi tunnistetuista ei koskaan syyllisty surmatekoon, kun taas osa tekijöistä on jäänyt riskienarviointiseulan ulkopuolelle (Mäki-komsi & Aho 2018, 121). Toisin sanoen osa lähisuhdesurman tekijöistä jää tunnistamatta. Tämän vuoksi on tärkeää tutkia ja ymmärtää teon käynnistäviä ennusmerkkejä. Ennusmerkkien ymmärtäminen on tärkeää myös tekijän auttamisen sekä rankaisemisen kannalta (Putkonen 2009a). Toisaalta on tärkeä muistaa, etteivät ennusmerkkien tunnistaminen yksiselitteisesti kerro, että ihminen olisi tekemässä lähisuhdesurman. Vaikka parisuhteen tai avioliiton päättyminen, uusien puolisoitten liittyminen perheeseen, taloudelliset haasteet tai suhteen ja eron aikainen väkivalta voivat ennustaa lähisuhdesurmaa, ei se automaattisesti tarkoita sitä, että esimerkiksi jätetyksi tullut puoliso tappaa entisen kumppaninsa. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että edellämainitun kaltaiset kuormittavat elämäntapahtumat ja tekijät voivat kasautuessaan olla lähisuhdesurman ennusmerkkejä.

Ihmisten suojaaminen lähisuhdesurmilta vaatii sen, että ennusmerkit huomioidaan ja uhri sekä tekijä ohjataan palveluihin. Perheeseen tai ihmiseen kohdistuvaa väkivallan uhkaa tai riskiä ei välttämättä osata ottaa riittävän vakavasti eikä sitä tiedosteta. Piispan ja kumppaneiden (2012a, 20–21) laatiman lähisuhdesurmaselvityksen mukaan osassa tapauksista

viranomaisten keskuudessa pohdittiin lastensuojeluilmoituksen tekoa, mutta se on lopulta jäänyt tekemättä esimerkiksi siksi, että ilmoituksen tekemiseen liittyvää vastuuta on siirretty viranomaiselta toiselle. Useissa lähisuhdesurmatapauksissa tekijä myös uhkaa väkivallalla tai surmalla ennen teon toteuttamista. Toisinaan uhkaus ja väkivallan riski ovat jo viranomaisten tiedossa, mutta siihen ei olla puututtu edes silloin, kun asiakas on itse tuonut uhkailun esiin viranomaiselle. Osa lähisuhdesurmatapauksista olisi voinut olla ennaltaehkäistävissä, mikäli lähipiiriin ja viranomaisen tietoon tullessiin uhkauksiin ja tekijän itsetuhoisuuteen olisi suhtauduttu riittävällä vakavuudella ja mikäli asiaan olisi puututtu riittävän ajoissa (mt., 17–19).

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyä haastaa viranomaisten välinen tiedon vaihto ja ihmisen yksityisyyden suojaaminen sekä niiden väliset vastakkainasettelut. Ihmisen yksityisyyden suojaamiseksi tiedonsaanti on rajattava vain kunkin toimijan työtehtävän edellyttämiin tietoihin. Tietoja saadaan ja luovutetaan kunkin viranomaisen oman lain erityissääntelyyn sekä asianosaisten suostumukseen perustuen (Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy 2014, 17, 53–54). Useiden lakien soveltaminen ja jopa tulkinta voivat luoda auttavissa tahoissa epävarmuutta. Lähisuhdesurmien ehkäisemisessä tarvitaan viranomaisten oman työn ja yhteistyön organisointia. Myös poikkihallinnollisten toimintamallien kehittäminen sekä palveluiden yhteensovittaminen ja koordinointi palveluketjun toimivuuden kehittämiseksi voi ennaltaehkäistä lähisuhdesurmia (mt., 17, 53). Pro gradu -tutkielmani perusteella ajattelen, että laadukkailla palveluilla sekä kaltoinkohtelun ja väkivallan puheeksi ottamisella on suuri rooli lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä. Myös perheiden yleisellä hyvinvoinnilla ja sitä tukevilla palveluilla sekä matalan kynnyksen perustyöllä voidaan varmasti ehkäistä lähisuhdeväkivaltaa ja siitä aiheutuvia surmia.

Perheille olisi tärkeää antaa enemmän tietoa ja työkaluja arvioida tilannettaan itse. Väki-valta ja kontrolli perheessä alkaa usein hiipien ja pikkuhiljaa, kunnes se normalisoituu arkeen ja perheenjäsenet oppivat elämään alistettua ja määrättyllä tavalla vahingollista elämää. Mikäli on itse sellaisen perheen tai henkilön läheinen, jossa väkivallan uhri on aikeissa erota kumppanistaan, on läheisellä tärkeä rooli eron turvaamisessa. Läheisen rooli voi koostua erilaisten käytännön asioiden hoitamisesta, kuten taloudellisten asioiden selvittämisestä. Turvallinen lähteminen väkivaltaisesta suhteesta tai perheestä tarvitsee usein ammattilaisten tukea ja arviointia. Ammatilaisen tarjoama, riittävä ja oikea-aikainen tuki edellyttää sitä, että ammatillisella on perheen kokonaistilanteesta kattava kuva (Notko & Sevón 2008, 111). Tämä puolestaan edellyttää ammatilaisen oman toimivallan

tehokkaampaa hyödyntämistä sekä kriittisen tiedon siirtymistä ammattilaisilta toisille. Olennaista on myös ammattilaisen tieto väkivallan dynamiikasta ja monimuotoisuudesta.

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyssä tärkeää on lisätä lasten ja nuorten tietoisuutta. Lasten ja nuorten on tärkeä ymmärtää lähisuhdeväkivaltaa ja lähisuhdesurman ennusmerkkejä. Kynnys puhua ammattilaiselle tai muulle luotettavalle taholle tulisi saada matalammalle, jotta voidaan puhua aidosta ennaltaehkäisystä. Koulut ja päiväkodit ovat merkittävässä asemassa lasten ja nuorten auttamisessa, sillä niissä lähisuhdeväkivaltaan ja -surmiin liittyvää tietoisuutta voidaan levittää lapsen ikätaso huomioiden. Samalla lapsille olisi hyvä lisätä tietoisuutta siitä, miten väkivalta ja sen eri muodot voivat ilmetä.

Suomessa tehdään paljon tärkeää ja hyvää työtä aikuisten ja lasten auttamiseksi. Piispan ja kumppaneiden (2012a, 17) mukaan viranomaiset kykenevät auttamaan suurinta osaa kriisissä olevista perheistä. Sosiaalityön ja lastensuojelun arkirealismiin kuitenkin kuuluu suuri kuormittuneisuus ja resurssien puute. Työntekijöiden vähäisyys ja vaihtuminen, johtamisongelmat, arkitiedon ohittaminen, yhteistyön vaikeudet ja palveluiden pirstaloituminen uhkaavat lastensuojelujärjestelmää. Työntekijöillä on kiireen vuoksi haasteita perehtyä monipuolisesti asiakkaiden tarpeisiin tai muiden ammattilaisten näkökulmiin. Kiire ja kuormittuneisuus sosiaalityön saralla voi aiheuttaa sen, etteivät apua kaipaavat perheet saa tarvitsemaansa apua ja heitä voidaan kohdella väheksyen. (Alhanen 2014, 7–8.)

Lähisuhdesurmista saatua tutkimustietoa kannattaa hyödyntää poliittisessa päätöksenteossa. Lähisuhdesurman ennusmerkkien tunnistaminen voi edesauttaa myös tekotavan tunnistamista, jolloin ennaltaehkäisyä voidaan tukea välillisesti esimerkiksi rajoittamalla tekovälineiden saatavuutta (Mäkikomsi & Aho 2018, 121). Useiden tutkimusten perusteella on käynyt ilmi, että tekijällä on usein tekoa edeltävän vuonna kontakti sosiaali- tai mielenterveyden palveluihin (Noppari & Nietola 2017, 177, 184). Lähisuhdesurmia voidaan ennaltaehkäistä myös kehittämällä sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää niin, että tekijät saavat oikea-aikaista ja tehokkaampaa apua elämänhaasteisiinsa, jolloin yksi tai useampi lähisuhdesurman ennusmerkeistä poistuu. Myös abortin laillistamisen ja syntyvyyden sääntelyn on tutkimusten perusteella arvioitu vähentävän vastasyntyneisiin kohdistuneita lähisuhdesurmia (Mäkikomsi & Aho 2018, 121; Piispa ym. 2012a, 3).

Lähisuhdesurmien ennaltaehkäisytyössä tärkeää on kiinnittää huomiota kokonaisriskin arviointiin. Lähisuhdesurmien ehkäisyn tehostamisessa tulisi kehittää työkaluja, joissa lähisuhdesurman kokonaisriskiä arvioidaan eri ennusmerkkien yhdistämisen perusteella.

Tällöin riskiperheen tai -tekijän sijaan tunnistettaisiin erilaisia riskitilanteita sekä voitaisiin ennakoida ja ehkäistä teon käynnistymistä. Lähisuhdesurman riskin arviointi ja ottaminen puheeksi tulisi sisällyttää perheiden parissa työskentelevien sosiaali- ja terveydenhuollon sekä esimerkiksi kasvatusalan peruspatteristoon.

Pro graduni perusteella voidaan todeta, ettei lähisuhdesurman ennusmerkkejä vielä huomioida riittävästi. Yleisesti ajatellen voidaan todeta, että niin kauan kuin on lähisuhdesurman uhreja, on ennusmerkkien huomioiminen ja ennaltaehkäisy liian vähäistä. Perheille on tärkeää tarjota myös matalan kynnyksen apua ja tukea ajoissa ja huomiota tulee kiinnittää erityisesti perheisiin, joissa vanhemmilla on mielenterveydenhäiriöitä sekä erilaisia elämänhallinnan vaikeuksia. Huomiota on tärkeää kiinnittää myös perheiden elämäntilannekriiseihin, vanhemman aiempaan väkivaltakäyttäytymiseen ja lasten kaltoinkohteluun. Jatkotutkimusta tarvitaan lähisuhdesurman ennusmerkkeihin liittyen esimerkiksi siitä, millaisia mahdollisia eroja niissä on esimerkiksi surmatyyppin ja tekijän sukupuolen mukaan. Lähisuhdesurmien tutkiminen myös uhrien ja tekijöiden etnisyyden, kulttuurin ja uskonnon viitekehyksissä voisi tuottaa arvokasta tietoa lähisuhdesurmien ennaltaehkäisyn kannalta. Aiheen tutkimus monikansallisten tutkimushankkeiden avulla on perusteltua ilmiön harvinaisuuden vuoksi (Mäkiköksi & Aho 129; Putkonen ym. 2009a).

Lähteet

- Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojelevalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 24/2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. urn.fi/URN:ISBN:9789523022782. Viitattu 22.11.2023.
- Brown, Thea & Tyson, Danielle & Arias, Paula Fernandez 2014: Filicide and Parental Separation and Divorce. *Child Abuse Review* 23(2), 79–88.
- Campbell Collaboration 2001: Guidelines for Preparation of Review Protocols. https://www2.cifor.org/ebf/wp-content/uploads/sites/32/2017/pubs/Campbell_Collaboration.pdf. Viitattu 7.11.2023.
- Carcach, Carlos & Grabosky, P.N. 1998: Murder-Suicide in Australia. *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 13(28), 1–6.
- Cheung, Gary & Hatters Friedman, Susan & Sundram Frederick 2016: Late-life homicide-suicide: a national case series in New Zealand. Case report. *Psychogeriatrics: The Official Journal of the Japanese Psychogeriatric Society* 16, 76–81.
- Dawson, Myrna 2015: Canadian trends in filicide by gender of the accused, 1961–2011. *Child Abuse & Neglect* 47, 162–174. 10.1016/j.chiabu.2015.07.010. Viitattu 20.11.2023.
- Ellilä, Marianne & Paavilainen, Eija & Aho, Anna Liisa 2023: Perhesurmien taustatekijät ja ennaltaehkäisy uhrien läheisten näkökulmasta. <https://doi.org/10.54332/krim.124764>. Viitattu 20.11.2023.
- Ellilä, Marianne 2017: Terveystieteiden kyky tunnistaa perhesurman taustatekijöitä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201712082899>. Viitattu 30.11.2023.
- Emery, Robert E. 1994: *Renegotiating Family Relationships. Divorce, Child Custody and Mediation*. Guilford Press. New York
- Eriksson, Li & Mazerolle, Paul & Wortley Richard & Johnson Holly 2016: Maternal and paternal filicide: Case studies from the Australian Homicide Project. *Child Abuse Review* 25(1), 17–30. <https://doi.org/10.1002/car.2358>.
- Flinkman, Mervi & Salanterä, Sanna 2007: Integroitu katsaus – eri metodeilla tehdyn tutkimuksen yhdistäminen katsauksessa. Teoksessa Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt Minna & Ääri, Riitta-Liisa (toim.): *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja A 51*. Turun yliopisto.
- Friedman Susan & Holden Carol & Hrouda Debra & Resnick Phillip 2008: Maternal filicide and its intersection with suicide. *Brief Treatment and Crisis Intervention* 8(3), 283–291.
- Global Study on Homicide 2019: Gender related killing of women and girls. Booklet 5. Vienna: UNODC. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet_5.pdf. Viitattu 6.11.2023.

- Haapasalo, Jaana & Petäjä, Sonja 1999: Äidit lapsensa surmaajina. Teoksessa Haapasalo, Jaana (toim.): Väkivallan kierre. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 5/99. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Helsinki, 127–161.
- Haines-Delmont, Alina, Bracewell, Kelly & Chantler, Khatidja 2022: Negotiating organisational blame to foster learning: Professionals' perspectives about Domestic Homicide Reviews. *Health & Social Care in the Community*, 30(5), 2818–2826. <https://doi.org/10.1111/hsc.13725>. Viitattu 8.12.2023.
- Harper, Dee Wood & Voigt, Lydia 2007: Homicide Followed by Suicide. An Integrated Theoretical Perspective. *Homicide Studies* 11(4), 295–318.
- Hearn, Jeff 1998: *The Violences of Men. How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. Sage Publications. London.
- Heikkilä, Matti 2002: Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani 2002: Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino, 165–176.
- Hodson, Phillip 2008: Family Annihilators. Why Fathers Murder Their Own Children. <https://philliphodson.co.uk/family-annihilators-why-men-murder-their-own-children-september-2008/>. Viitattu 21.11.2023.
- Hokkanen, Tiina 2005: Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 267. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Honkatukia, Päivi, Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja 2006: Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Hakapaino, 296–317.
- Husso, Marita 2003: *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Ife, Jim 2012: *Human Rights and Social Work. Towards Rights-Based Practice*. 3. painos. 1. painos 2001. Cambridge University Press. New York.
- IFSW (International Federation of Social Workers). 2014: Global definition of social work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>. Viitattu 7.11.2023.
- Jallinoja, Riitta 2009: Vieras perheessä. Suhteen hahmotus. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): Vieras perheessä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki, 11–31.
- Johansson, Kirsi & Axelin, Anna & Stolt, Minna & Ääri, Riitta-Liisa 2007: Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun Yliopisto. Hoitotieteen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja. Sarja A51.
- Jokinen, Arto 2017: Maskuliinisuus ja väkivalta. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.) 2017: Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere. 36–50.
- Kaappola, Niina 2019: Kun kukaan muu ei ole enää kertomassa – Sosiaalityöntekijöiden puheenvuoroja perhesurmista ja murha-itsemurhasta. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201905201818>. Viitattu 30.11.2023.

- Kangasniemi, Mari & Utriainen, Kati & Pietilä, Anna-Maija & Jääskeläinen, Petri & Ahonen, Sanna-Mari & Liikanen, Eeva 2013: Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. <https://journal.fi/hoitotiede/article/download/128286/77409/273828>. Viitattu 7.12.2023.
- Kaittila, Anniina 2017: Parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset avun hakijoina. Motivaatio ja esteet. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.) 2017: Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere. 89–103.
- Karlsson, Linda & Antfolk, Jan & Putkonen, Hanna & Amon, Sabine & da Silva Guerreiro, João & de Vogel, Vivienne & Flynn, Sandra & Weizmann-Heleinius, Ghitta 2021: Familicide: A Systematic Literature Review <https://doi.org/10.1177/1524838018821955>. Viitattu 23.11.2023.
- Kauppi, Anne & Kumpulainen, Kirsti & Karkola, Kari & Vanamo, Tuija & Merikanto, Juhani 2010: Maternal and Paternal Filicides. A Retrospective Review of Filicides in Finland. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 38(2), 229–238. <https://jaapl.org/content/jaapl/38/2/229.full.pdf>. Viitattu 7.12.2023.
- Kinnunen, Juuli 2021: Pesoonallisuushäiriöt. Oppimispeli hoitotyön opiskelijoille. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202104255688>. Viitattu 7.12.2023.
- Kivivuori, Janne & Lehti, Martti 2003: Homicide Followed by Suicide in Finland: Trend and Social Locus. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4, 223–236.
- Korpela-Leppälä, Tuula 2001: Naisen ambivalenssi perheväkivaltaa sisältävässä parisuhteessa. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.): Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu, 29. Helsinki.
- Korteniemi, Pertti & Brog, Pekka 2008: Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä? *Stakesin työpapereita* 23&2008. Helsinki.
- Koskela, Sirpa & Houtsonen, Jarmo 2022: Aikuisten lähisuhdesurmien tutkimustoiminnon käyttöönotto Suomessa. Tutkimustoiminnon tarkoitus, tehtävät ja organisaatio. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/748896/Po-lamk_Katsauksia_23.pdf?sequence=1. Viitattu 23.11.2023.
- Kotananen, Riikka 2013: Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja* 2013: 5. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. Helsinki.
- Krischer, Maya & Stone, Michael & Sevecke, Kathrin & Steinmeyer, Eckhard 2007: Motives for maternal filicide: Results from a study with female forensic patients. *International Journal of Law and Psychiatry* 30(3), 191–200.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lehti, Martti & Kääriäinen, Juha & Kivivuori, Janne 2012: The Declining Number of Child Homicides in Finland 1960–2009. *Homicide Studies* 16(1), 3–22.

- Lehti, Martti 2002: Henkirikokset 1998–2000. Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 194. Tilastokeskus. Helsinki.
- Lidman, Satu 2015: Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus. Tallinna.
- Liem, Marieke & Koenraadt, Frans 2008a: Familicide: a comparison with spousal and child homicide by mentally disordered perpetrators. *Criminal Behaviour and Mental Health* 18, 306–318.
- Liem, Marieke & Koenraadt, Frans 2008b: Filicide. A Comparative Study of Maternal Versus Paternal Child Homicide. *Criminal Behaviour and Mental Health* 18(3), 166-176.
- Liem, Marieke & Levin, Jack & Holland, Curtis & Fox, James A. 2013: The Nature and Prevalence of Familicide in the United States, 2000–2009. *Journal of Family Violence* 28(4), 351–358. <http://hsx.sagepub.com/content/18/1/44>. Viitattu 17.11.2023.
- Liem, Marieke & Postulart, Marieke & Nieuwebeerta, Paul 2009: Homicide-Suicide in the Netherlands. *An Epidemiology. Homicide Studies* 13(2), 99–123.
- Liem, Marieke & Reichelmann, Ashley 2014: Patterns of Multiple Family Homicide. *Homicide Studies* 18(1), 44–58.
- Lindqvist, Raija 2005: Perussosiaalityö ja parisuhdeväkivalta. Eteläsavolaisten sosiaalityöntekijöiden teemahaastattelututkimus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Marttala, Pia 2011: Parisuhdeväkivallan monet muodot. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) 2011: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino, 37–50.
- Miller, Rowland S. & Perlman, Daniel & Brehm, Sharon S. 2007: *Intimate Relationships*. 4. painos. 1. painos 1984. McGraw-Hill. Boston.
- Mäkiköksi, Milla & Aho, Anna Liisa 2018: Perhesurman motiivit tekijän näkökulmasta – kirjallisuuskatsaus. *Hoitotiede* 30 (2). 119–131.
- Määttä, Kaarina 2002: *Avioeron tuska ja helpotus*. Tammi. Helsinki.
- Niiranen, Carita & Veikanmaa, Sari 2016: Perhesurmien kriittiset tekijät ja ehkäiseminen. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201603031048>. Vitattu 21.11.2023.
- Nietola, Vuokko 2011. Väkivaltatyö asiantuntijayhteistyönä. Licensiaatin tutkimus. Turun yliopisto, sosiaalitieteiden erikoistumiskoulutus. Helsinki: Diakoniammattikorkeakoulu.
- Niklander, Elisa 2023: Lähisuhdeväkivalta 2021. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti 43/2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023062965892>. Viitattu 4.10.2023.
- Nikunen, Minna 2005: *Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa*. Tampere University Press. Tampere.
- Nikupeteri, Anna & Lappi, Carita & Lohiniva-Kerkelä, Mirva & Kauppi, Arto & Laitinen, Merja 2017: Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen

uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. <https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/oikeus/182580001.pdf>. Viitattu 22.11.2023.

- Nikupeteri, Anna 2016: Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Akateeminen väitöskirja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-931-9>. Viitattu 28.11.2023.
- Noppiari, Eija & Nietola, Vuokko 2017: Lähisuhdeväkivalta koettelee tunnistamista ja toimijuutta. Teoksessa: Helminen, Jari (toim.) 2017: Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Edita. Helsinki. 172–189.
- Notko, Marianne & Sevón, Eija 2008: Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteisissä perhesuhteissa. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Palmenia-sarja 43. Palmenia Helsinki University Press. Helsinki, 111–130.
- Notko, Marianne 2011: Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 406. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Ojuri, Auli 2006: Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa Ensi -ja turvakotien liitto ry: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, auttamisen käytäntöjä. Ensi -ja turvakotien liiton julkaisu 35. Helsinki, 16–39.
- Oranen, Mikko 2004: Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa Söderholm, Annlis & Halila, Ritva & Kivitie-Kallio, Satu & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki, 128–152.
- Paasio, Pertti 2014: Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö – järjestelmällinen kuvaus vuosina 2010–2012 julkaistuista tutkimuksista. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja 2003: Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiöinä. Teoksessa Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (toim.): Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WSOY. Helsinki, 13–42.
- Piispa, Minna & Taskinen, Jukka & Ewalds, Helena 2012a: Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriön julkaisu 35/2012. Sisäasiainministeriö. Helsinki.
- Piispa, Minna & Tuominen, Mia & Ewalds, Helena 2012b: MARAK – kokemuksia parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin menetelmän kokeilusta Suomessa. Raportteja 10/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Piispa, Minna 2008: Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–128.
- Piispa, Minna 2015: Multi-agency risk assessment conferences–women's and children's experiences of post-separation stalking. Power point presentation.

- Symposium10: Utilizing research based knowledge on prevention of stalking. European Conference on Domestic Violence 6.9.2015. Belfast.
- Piispa; Minna & Heiskanen, Markku 2017: Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Miksi tarvitaan tietoa väkivallan yleisyydestä? Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.) 2017: Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere. 68–86.
- Pohjola, Anneli 2009: Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Tabujen kahleet. Vastapaino. Tampere, 69–89.
- Porter, Theresa & Gavin, Helen 2010: Infanticide and neonaticide: A review of 40 years of research literature on incidence and causes. *Trauma, Violence & Abuse* 11(3), 99–112.
- Pudas-Tähkä, Sanna-Mari & Axelin, Anna 2007: Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aiheen rajausta, hakutermit ja abstraktien arviointi. Teoksessa: Johansson, Kirsi, Anna Axelin, Minna Stolt & Riitta-Liisa Ääri (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Turun yliopisto, 46–57.
- Putkonen Hanna & Amon, Sabine & Eronen, Markku & Klier, Claudia M. & Almiron, Maria P. & Cederwall, Jenny & Weizmann-Henelius, Ghitta 2011: Gender differences in filicide offense characteristics - A comprehensive register-based study of child murder in two European countries. *Child Abuse & Neglect* 35(5), 319. 10.1016/j.chiabu.2011.01.007. Viitattu 21.11.2023.
- Putkonen, Hanna & Amon, Sabine & Almiron, Maria P. & Cederwall, Jenny & Eronen, Markku & Klier, Claudia & Kjelsberg, Ellen & Weizmann-Henelius, Ghitta 2009a: Filicide in Austria and Finland: A register-based study on all filicide cases in Austria and Finland 1995–2005. *BMC Psychiatry* 9(74). <https://doi.org/10.1186/1471-244X-9-74>. Viitattu 17.11.2023.
- Putkonen Hanna & Weizmann-Henelius, Ghitta & Eronen, Markku 2009b: Vanhempien lapsiinsa kohdistamat henkirikokset Suomessa. *Duodecim* 125(9), 991–996. <https://www.duodecimlehti.fi/duo98026>. Viitattu 17.11.2023.
- Pösö, Tarja 2009: Sosiaaliset ongelmat ja hyvän olon tunne. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2009: Tabujen kahleet. Vastapaino. Tampere. 153–163.
- Radford, Lorraine 2001: Domestic Violence. Teoksessa May, Margaret & Page, Robert & Brunson, Edward (toim.) 2001: Understanding Social Problems. *Issues in Social Policy*. Blackwell Publishers. Oxford, 70–83.
- Rantanen, Heidi, Paavilainen, Eija, & Flinck, Aune 2022. Perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun riskiolojen tunnistaminen. Hoitosuositus. <https://www.hotus.fi/hotus-hoitosuositus-perheessa-tapahtuvanlapsen-kaltoinkohtelun-riskiolojen-tunnistaminen/?preview=true> Viitattu 28.11.2023.
- Remahl, Anni 2015: Länsimaisen perhesurmaajan taustatekijät. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201504301372>. Viitattu 30.11.2023.
- Resnick, Phillip J. 1969: Child Murder by Parents. A Psychiatric Review of Filicide. *American Journal of Psychiatry* 126(3), 325–334.

- Rhoades Ellen 2011. Literature reviews. *The Volta Review*. 111 (3), 353–368.
- Robinson, Amanda 2004: Domestic Violence MARACs (Multi-Agency Risk Assessments Conferences) for Very High Risk Victims in Cardiff, Wales. A Process and Outcome Evaluation. <https://doi.org/10.1177/1077801207307797>. Viitattu 21.11.2023.
- Rohde, Anke & Raic, David & Varchmin-Schultheiß, Karin & Marneros Andreas 1998: Infanticide: Sociobiographical background and motivational aspects. *Archives of Women's Mental Health* 1(3), 125–130. <https://doi.org/10.1007/s007370050016>. Viitattu 17.11.2023.
- Rouchy, Emma & Germanaud, Emma & Garcia, Mathieu & Michel, Gregory 2020: Characteristics of homicide-suicide offenders: A systematic review. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101490>. Viitattu 5.12.2023.
- Russel, Diana E. H. & Radford, Jill 1992: Femicide. The politics of Woman Killing. <https://www.dianarussell.com/f/femicide%28small%29.pdf>. Viitattu 8.12.2023.
- Sachmann, Mark & Harris Johnson, Carolyn Mary 2014: The Relevance of Long-Term Antecedents in Assessing the Risk of Familicide-Suicide Following Separation. *Child Abuse Review* 23(2), 130–141.
- Saleva, Outi & Putkonen, Hanna & Kiviruuu, Olli & Lönnqvist, Jouko 2007: Homicide-suicide. An Event Hard to Prevent and Separate from Homicide and Suicide. *Forensic Science International* 166(23), 204–208.
- Salminen, Ari 2011: Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4. Vaasa 2011.
- Scott, Hannah & Fleming, Katie 2014: The Female Family Annihilator. An Exploratory Study. *Homicide Studies* 18(1), 59–82.
- Sheehan, Brynn E. & Murphy, Sharon B. & Moynihan, Mary M. & Dudley-Fennessey, Erin & Stapleton, Jane G. 2015: Intimate Partner Homicide. New Insights for Understanding Lethality and Risks. *Violence Against Women* 21(2), 268–288.
- Shumway, David R. 2003: *Modern Love. Romance, Intimacy, and the Marriage Crisis*. New York University Press. New York.
- Sidebotham, Peter & Retzer, Ameeta 2019: Maternal filicide in a cohort of English Serious Case Reviews. *Archives of Women's Mental Health*, 22(1), 139–149. <https://doi.org/10.1007/s00737-018-0820-7>. Viitattu 8.12.2023.
- Somander, Lis K. H. & Rammer, Lennart M. 1991: Intra- and Extrafamilial Child Homicide in Sweden 1971–1980. *Child Abuse & Neglect* 15(1–2), 45–55.
- Stark, Evan 2012: Looking Beyond Domestic Violence: Policing Coercive Control. *Journal of Police Crisis Negotiations* vol. 12 (2). 199–217.
- Stolt, Minna & Axelin, Anna & Suhonen, Riitta 2015: *Kirjallisuuskasaus hoitotieteessä*. Turun yliopisto. Turku: Juvenes Print.
- Stolt, Minna & Axelin, Anna & Suhonen, Riitta. 2016. ”Erilaiset kirjallisuuskatsaukset.” Teoksessa: Stolt, Minna & Axelin, Anna & Suhonen, Riitta (toim.) 2015:

Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto 2016. 2. korjattu painos. 7–22.

- Suonpää, Karoliina & Koskela, Tarja & Sutela, Mika & Törölä, Miisa & Aaltonen, Mikko 2023: Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot. Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164731/VNTEAS_2023_16.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 4.10.2023.
- Taskinen, Sirpa (toim.) 2003: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Stakes. Helsinki.
- Virtanen, Juha 2006: Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006: Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Wallerstein, Judith S. & Blakeslee, Sandra 1991: Avioeron jälkeen. Suom. Ritva Lassila. Otava. Helsinki
- Wilczynski, Ania 1995: Child killing by parents: A motivational model. Child Abuse Review 4 (Special Issue), 365–370. <https://doi.org/10.1002/car.189>. Viitattu 17.11.2023.
- Yardley, Elizabeth & Wilson, David & Lynes, Adam 2013: A Taxonomy of Male British Family Annihilators, 1980–2012. The Howard Journal of Criminal Justice. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hojo.12033/pdf>. Viitattu 5.12.2023.

MUUT LÄHTEET

- Kirkkolaki (26.11.1993/1054). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1993/19931054#L5P2>. Viitattu 11.12.2023.
- Laki lähestymiskiellosta (4.12.1998/898). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980898>. Viitattu 5.12.2023.
- Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta (30.7.2004/711) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980898#a30.7.2004-711>. Viitattu 5.12.2023.
- Laki rikoslain muuttamisesta (723/2022). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220723>. Viitattu 17.11.2023.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>. Viitattu 5.12.2023.
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>. Viitattu 17.11.2023.
- Lastensuojelulaki (13.4.2007/417). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 28.10.2023.
- Nuorisolaki (21.12.2016/1285). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>. Viitattu 5.12.2023.

- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (30.12.2013/1287). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287>. Viitattu 17.11.2023.
- Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Sisäministeriön julkaisu 1/2014. Sisäministeriö. Helsinki.
- Piispainkokouksen selonteko rippisalaisuudesta ja lastensuojelun yhteensovittamisesta. <https://evl.fi/documents/1327140/57669154/SELONTEKO-rippi-jalast2011.pdf/b0e72941-4776-be62-aeb0-ef407e6cab09>. Viitattu 11.12.2023.
- Poliisilaki (22.7.2011/872). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872>. Viitattu 17.11.2023.
- Rikoslaki (19.12.1889/39). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Viitattu 17.11.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022: Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8659-6>. Viitattu 5.12.2023.
- Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 28.10.2023.
- Suomen perustuslaki (11.6.1999/731). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 28.10.2023.
- Suomen terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012: Selvitys perhe—ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-491-779-7>. Viitattu 17.11.2023.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). 2022: Rikos- ja pakkokeinotilasto. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/rpk/index.html>. Viitattu 28.11.2023.
- Talentia ry 2017: Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. ISBN 978-951-97051-6-3 PDF. Viitattu 5.12.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Barnahus-hanke 2023: Lapset ja väkivalta – lisäkoulutus sosiaalityöntekijöille. <https://barnahus.fi/koulutuksia/taydennyskoulutus-sosiaalityontekijoille/>. Viitattu 11.12.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011: Tautiluokitus ICD-10. Luokitukset, termistöt ja tilasto-ohjeet. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085423>. Viitattu 11.12.2023.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022: Velvollisuus ilmoittaa poliisille. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/ilmoitusvelvollisuus-lapsen-kohdistuvasta-vakivallasta/velvollisuus-ilmoittaa-poliisille>. Viitattu 5.12.2023.
- Terveydenhuoltolaki (30.12.2010/1326). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>. Viitattu 17.11.2023.
- Tilastokeskus 2018: Rikos- ja pakkokeinotilasto. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta 2017. https://www.stat.fi/til/rpk/2017/15/rpk_2017_15_2018-05-31_fi.pdf. Viitattu 30.11.2023.
- Tilastokeskus 2022: Parisuhdeväkivallan kokemukset yleisiä suomessa. <https://www.stat.fi/uutinen/parisuhdevakivallan-kokemukset-yleisia-suomessa-lisatietoja-webinaarissa-1562022>. Viitattu 30.11.2023.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf. Viitattu 7.12.2023.

Väkivallan vähentäminen Suomessa. Kansallisen väkivallan vähentämishjelman 2007–2008 toimeenpanon seurantaraportti. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009: 3. Oikeusministeriö. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-466-796-8>. Viitattu 5.12.2023.